

D N. ALEXANDRI
LOSAEI AVILIANI, I. V. Doctoris, in tertium Codicis librum interpretationes.

*

Accessit his in calce operis eiusdem in §. præterea inutilis. Instit. de inut. stipul. enarratiuncula perbreuis.

Lege primùm, lector candide, perlegeq́; : ac tum demum iudica.

S. Andrea della Valle.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

LVGDVNI APVD SEB. GRYPHIVM, 1537.

ALEXANDER

LOSAEVS IVRISPE-
ritus, ſacrarum ſanctionum
ſtudioſis S. D. P.

ON ab re ſapientum ſapientiſsimus, in ſuis à diuino ſpiritu manantibus dogmatibus, aſſeruit, ſacratiſsimarum legum alumni, faciendorum plurium librorum, nullum fore numerum, ſed unumquemq; proprijs animi motibus duci, & ad noua (ſi noua appellare fas ſit) faciliter prorumpere. Quod ego cùm mecum animo perpenderē, ab ineunte tyrocinio meo, nuſpiam decreueram (etſi temporum progreſſu doctiorem me fore contigiſſet) ad ſcribendum, quod publicè ac paſſim proponeretur, manum apponere: tum ob uarias & copioſas diuerſorum autorum explanationes, quibus nil addi poſſe autumo: quum etiam, ne quod de pleriſq; iudicari ſæpius audio, mihi ipſi iure merito adſcribi poſſet. Quamobrem honeſtius ſemper iudicaui, reipublicæq; noſtræ utilius, quum aliquid ocij mihi uendicare quiuiſſem, antiquorum patrum noſtrorum in ſterquilinio ob corruptelam iacentium, & iam lectorum oculos infeſtantium, firmiſsima monumenta, ad priſtinam eorum formam traducere, & ab inferis ad ſuperos, ob nouam reſtaurationem, reuocare. Nec ſpes me bona uſquequaq; fefellit: oblata quippe fuere, ope munificētiſsimi Hugonis noſtri à Porta, cui plurimum ſtudioſos omnes debere ſcio, reſarcienda expoliendaq; Bartoli Saxoferrati, fidiſsimi ſacrarum legum obſeruatoris, diuino quodam ingenio contexta cōmentaria. quæ ubi primùm emendanda ſuſcepi: fateor, ingemuiſſe ſæpius, tam codicum adeò deprauatorum infelicitatem, & profeſſorum diſpendium: quàm ingenioli mei tenues uires. Vtpote qui nondum adoleſcentiā egreſſus, ueritus non fuerim id moliri, quod nemo hactenus ea

cura tentarit. Habebitis nanq; breui temporis interuallo eos codices, non quidem pusillę structurę, sed in solitis amplioribus columnis, non solùm ex uetustissimorum exemplarium, præsertim Venetorum, sed & manu conscriptorũ fide, adeò nitidos & emunctos, ut ne litera quidem aut punctus sint defutura: quinimo potius ex cæteris auctos, & nouis nostris additionibus primæuo nitori restitutos. In præsentiarum autem, cum opus feliciter satis inceptum totis neruis prosequerer, quod tamen iam maiori ex parte absoluimus, in mente resedit (ut torporem & segnitiem, quæ partim ex indefesso studio, partim ex asperrimis hisce caloribus proueniunt, à nobis secluderemus) ad aliquid quod defatigatum, & penè exinanitum animum refocillare posset, per aliquot meridianas horas diuertere. Quare effectum fuit, ut inter cætera, scripta aliqua in tertium Codicis librum nostra, quæ in florentissima tunc Taurinorum academia, anno ætatis meæ XXII, publicè legendo digessi, reuoluenda & lectitanda decreuerim. Quibus trutinatis, etsi debilia & non magni momenti existant, non potui memetipsum intra pudoris limites continere, quin à proposito firmo recedere proposuerim: & quod nobis usus & natura contulit, in medium pandere festinarim: non quidẽ ostentationis aut iactãtię gratia, etsi quòd ad gloriã promouere debeat, nihil in me comperiri queat: sed ut animos uestros obdormientes quandoq;, expergefaciã, & ad longè maiora succendam. Verum unum certò scio, non defuturos obtrectantiũ linguarũ uenenosos morsus: quos tamen flocci pendo, dummodo labores nostros uobis gratos conspexero. Suscipite igitur, Deo autore, professores humanissimi, opusculũ hoc nostrum, quod ex Sebastiani Gryphij, literatorum omnium fautoris officina uobis depromimus. In eo fateor me nihil ad pompam, sed tantum quod ad rem faciat, & iuri, ac rationi consonũ sit, protulisse. Puto enim non in multitudine ac farragine, sed in bene ordinatis numeris, uim legum subsistere. Valete, commilitonis uestri semper memores.

Reueren

REVERENDISSIMO AC ILLVSTR. DOMINO, D. PHILIberto Ferrerio, Hypporediensi Antistiti sapientissimo, sanctissimiq; domini do. nostri, ad Christianiss. Regem legato meritissimo, Alexander Losæus Auilianus Iurisperitorum minimus, post sacrarum manuũ osculum,

S. P. D.

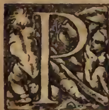
IX à tuo conspectu, dum à nobis ad Christianissimum Regem abstraheretis, prodieram, reuerendiss. Antistes, quum primum animo uoluere cœpi, quid mihi agendũ foret, quod'ue sumendum consilium, quo effici posset, ut ego clientum, eorumq;, qui quotidie munificentissimos tuos affatus ueluti terrestre quoddam numen intueri solent, minimus, apud te memoriæ addictus perpetuò essem, tibiq; de me bene merito gratus, gratior in dies redderer. Sed quibus neruis ad tam ingens cõceptum me pręcingam? quibus animi fortunarumq; dotibus præmunitum memetipsum cerno, ut quid muneris tibi omnium probissimo ac excellentissimo ausim deuouere? Tu enim ingenio, Mineruam ipsam: Memoria, Themistoclem: eloquentia, M. Ciceronẽ: clementia & humanitate, Cæsarem: patientia, Mutium Scæuolam: constantia, Catonem: temperantia & sobrietate, Epaminundam: magnanimitate, Alexandrum: liberalitate tandem & munificentia, Titum Vespasianum facilimè superas. Præterea m'ne etiam felicitatem tuam, qua Q. Metello parem, aut longè superiorem te ipsum cõspicio? Ortus es enim, è splendidissima ac illustrissima Ferreria, ea forti progenie, ex qua tot religiosissimi galero radiantes, Præsules, Abbates: tot sapientissimi Quæstores, à Christianiss. quoq; Regum consilijs uiri: tot deniq; strenuissimi immortalisq; famæ Impera-

tores & Duces, ueluti ex equo illo Troiano, prodiere. Inter quos, deo propicio, temporibus nostris aliud cœleste sydus in sacrosancto Romano cœtu, conspiciendus & uenerandus nobis præbetur patruus tuus, Bonifacius episcopus cardinalis: à quo, etiam quòd cum satis ore referas, quascũq; uirtutes, quibus te exornatum iudicaui, ab eo enutritus, promptissimè hausisti. Præbuisti quoq; his animi dotibus imbutus, dum apud Placentinos annis proximioribus præsideres, sanctimoniæ uitæq; tuæ tale exemplum, ut nullo pacto hæsitarit Paulus Pont. Max. te ad inuictissimum, catholicæq; fidei protectorem perpetuum, FRANCISCUM Francorum Regem prudentissimum, in pertractandis hac infelici, proh dolor, tempestate adeò ingentibus negocijs, legatum destinare. Quorsum tamen hæc? ut decantandarum laudum tuarum supinus ego, & inexpers, onus assumam? quas CHRISTO duce, propensis suis alis, omni æuo fama ipsa pandere deproperat. Decreueram iussis tuis obsequi, & te tenuissimo hoc, ac inculto dicendi genere, sæpius inuisere: quo per hasce notas meas assiduus tecum noctes diesq; uersarer: uerum regionis, ubi ades, longitudo, ac tabellariorum, etsi frequens, mihi tamen inopinatus, & repentinus occursus, à decreto diuertunt. Quare consultius fore existimaui, æternũ quodpiam, æterno uiro dicare: aliquidq; quod penes te, dum absens à nobis corpore fueris, commendatum me habeat, insculptumq; cordi tuo affigat, typis excusum transmittere. Habebis itaq;, & à tuo latere mei memor nunquàm discedet, in constitutionum Imperatoriarum particulam: breuis, qua te dono, hæc mea enarratio: & eam quidem quã (modo secundus agitur annus) in famigeratissimo Taurinæ ciuitatis gymnasio publicè cõgrediendo discussi. Quid tamen infelix ago? ignauiam'ne meam palàm patefaciam? inanes nugas ausus'ne fuero tanto uiro offerre? Lustrari an dignabuntur tot tamq; excelsi gymnasiarchæ, prouinciarumq; moderatores, adolescentis insipidi friuolas ineptias? Profectò, ni ea, qua in te angor, deuotio me urgeret, à

ret, à Criticorum acerrimorum faucibus, quas iam oblatrantes conspicio, lubentissimè diuerterem. Accipies igitur, Mecœnas colendissime, has Losæi tui qualesquales lucubratiunculas: quæ nutu tuo, splendidissimoque clypeo munitæ, in publicum prodire non erubescant: hæ sunt laborum & uigiliarum suarum, primæ numini tuo dicatæ fruges. Quas si hilari, clementique (ut assoles) fronte susceperis, nec elatos censores uerebor, rudisque, infirmus, & quodammodo semimortuus animus meus, ad longè meliora prorumpet. Salutant te Petrus Bayrus archiater facundissimus, necnon & Ioannes Bartholomæus eius natus, Montis Cenisij præpositus: quos tibi deuinctissimos certo certius crede. Vale, clientis tui asylum tutissimum. E' Lugduni emporio, x. Cal. Augu. M. D. XXXVII.

ALEXANDRI
LOSAEI IN RVBR.
De iudicijs, interpretatio.

1 *Editio actionis seu libelli, inter iudiciorum præparatoria enumeratur.*
2 *Nomen actionis, an sit in libello exprimendum.*
3 *Editio instrumentorum, quando præparatoria dici mereatur.*
4 *Citatio an uere iudicij præparatoria nuncupetur.*
5 *Noua circa istud formatur oppo. cum distinctione.*
6 *Practica, ut una tantum citatio usq; ad sententiam inclusiue interponatur.*
7 *Interrogatoria, an iudicij præparatoria dicantur.*
8 *Quid de calumniæ iuramento. Et latius nume. 19. usq; ad 21.*
9 *Quid de cautione rati. Et de alijs præparatorijs, remißiue.*
10 *Terminus iudicium, quæ significata habeat, remißiue.*
11 *Iudicium, quo ad titulum nostrum attinet, quomodo sumatur.*
12 *Diffinitio iudicij communiter recepta.*
13 *Noua nostra iudicij diffinitio legibus & ratione comprobata.*
14 *Iudiciorum uariæ species, remißiue.*
15 *Continuatio rub. de Iudicijs ad præcedentes.*
16 *Libri ad librum an necessaria sit continuatio.*
17 *Continuatio Bart. in rub. suprà de pactis an sit uera.*
18 *Noua huic rub. accõmodatur continuatio. Et nume. 22.*
20 *Iuramentum calumniæ quomodo præstetur, quum causa per procuratorem agitur.*
21 *Cur sit, quod hic imperat. præposuerit titu. de iura. calum. titulo de iudicijs. contrarium uero in decretalibus, Ro. Pont. seruarit.*

RO felici introitu lectionum nostrarum, CHRISTI prius ex uiscerum intimis postulato præsidio, & uirginis matris pientissimo suffragio, condescendo ad gloss. rub. de iudic. C. Ad cuius perfectiorem intelligentiam præmitto, quæ sint, & quæ dicantur iudiciorum præparatoria. Et multa ea esse comperio. In primis glo. nostra enumerat exemplificando duo: uidelicet ut de edendo, & de in ius uocãdo. Videamus an primùm de

edendo sit uerè præparatorium iudicij: Et quidem editio
1 actionis * procul dubio est iudiciorum præparatoria, quicquid in cōtrarium tentarint aliqui patres: de quibus per dominū Ias. in rub. suprà de eden. ut est tex. in l. edita. in primo responso suprà eod. ibi, speciem futuræ litis. Terminus enim lis, de lite contestata propriè intelligitur. l. is qui se obtulit. in ultimo responso. ff. de rei uend. & notat Ias. post cæteros in l. causas uel lites. suprà de transact. latiusq; de hoc infrà dicemus. Si ergo editio actionis, demonstrat speciem futuræ litis, necesse est fateri, quòd sit ad iudiciū præparatoria; quum iudicium post litis contestationem uere dicatur. l. iudicium soluitur. ff. eod. l. j. §. exceptis. infrà de anna. excep. adducitur uulgò text. in l. amplius non petitum. ff. rem ratam habe. Et quòd sit præparatoria, est text. in l. j. in princ. ff. de eden. & in autent. offeratur. infrà de litis cōtestat. intelligendo d. l. edita actio: id est, actionis editio: quod est dicere, libelli editio seu
2 porrectio: quum in libello * nomen actionis exprimi debeat: secundum opi. aliquorum legistarum in d. l. edita. & in d. l. j. in prin. de eden. & si non expresse, saltem tacitè, ex narratione facti, ex quo ius, quod est actio (inst. de actio. in prin.) oritur, & est implicitum in eo. l. si ex plagis. §. in cliuo. ff. ad leg. aquil. quod sufficere si tacitè fiat, de æquitate canonica præcisè est decisum. c. dilecti. extrà eo. estq; communis opinio, teste Decio in d. l. edita. col. j. De editione autem instrumen-
3 torum * hæsitatur apud Ias. & Decium post cæteros in rub. suprà de eden. ut patet ex adductis per eos. Breuiter dico ex mente ipsius Decij, plenius alibi, in c. j. col. xxxij. extrà de probatio. quòd aut loquimur de editione, quæ fit iudici ad fines probandi: & hæc nō est præparatoria, sed probatoria. l. quinquaginta. ad fin. (aliàs quingenta) ff. de probat. Aut loquimur de editione instrumentorum, quæ fit parti ad fines inspiciendi, an contendere uel cedere uelit; & tunc ad instar actionis seu libelli talis editio instructoria dicetur præparatoria. d. l. j. ff. de eden. non tamen nego, quin hæc instructoria editio fieri post litem contestatam possit: & eo casu præparatoriam

toriam non appellabimus : ut ibi per Decium latius. sequutusq́ fuit hanc sententiam, recolendæ memoriæ præceptor meus Io.Franc.Rippa,in dicta rub.col.mihi iij.suprà de edendo.De secũdo non uidetur dubium:quia in ius uocatio,quæ citatio * nuncupatur,ante litem contestatam fieri debet: quũ 4
ab ea tota tela iudiciaria dependeat. Istud probat mihi text. in d.auten.offeratur.ibi,Ei qui in ius uocatus est. Nam si editio libelli est præparatoria, ut suprà ostendimus, multò magis citatio:quia ille text. præsupponit citato offerendũ libellum.Addo text.in l.j.ff.de in ius uocan.ibi, Iuris experiundi.& est melior tex.de iure,in §.fi.instit. de pœna teme. liti. Omnium autẽ actionum instituendarum,inquit Iusti. principium ab ea parte edicti,&c.si principium,ergo aliud quidpiam ante se habere non potest.§.discipuli.uer.in reliqua. in prooe.Digestorũ.Sed cõtra istud fortiter *opp.sententia siue 5
pro absente,siue contra absentem lata,si citatio legitima eam nõ præcedat,est ipso iure nulla.l.ea quæ.ubi Bart.infrà quomodo & quando iudex. mòdò sic sententia ferri debet lite contestata,aliàs non ualet.l.fi.§.illud.C.de tempo.appel.not. Bart.in l.consentaneum.col.j.quomo.& quando iudex.ergo quum sit dare casum in quo citatio fiat post litem contestatam, non meretur ita indistinctè præparatoria nuncupari. Hanc oppo.à nemine quem uiderim, tactam aut resolutam legisse memini.Iudicio tamen meo hanc difficultatem ita resolui posse existimo:Aut loquimur de citatione,quę est pręambula ad omnes actus iudiciarios, & sic sine qua iudicium uniuersale subsistere non potest: & hanc dico necessariò iudicij præparatoriam, quum in initio causæ proponi debeat: & de hac edictum prætoris uerba facit. de quo in d.l.j.& d. §.fi.Aut loquimur de citatione,quæ fit ad aliquẽ actum specialem post litem contestatam,ut in exemplo sententiæ proposito:& talis non dicetur pręparatoria generaliter,sed bene particulariter,& quo ad quid : ut puta citatio erit præparatoria ad sententiam, quæ potentissima pars est iudicij:quum ad eam totus actus iudiciarius referatur, arg.§.curare. insti.

de actio.& l.ij.§.post originem.ff.de orig.iur. Hæcq; distinctio sine dubio procedet, si præparatorium largè sumamus, pro omni eo, quod aliquem actum præcedit. Si uerò strictè in materiæ nostræ limitibus acceperimus, nusquam præparatoria citatio,quæ post litem cõtestatam cadat,dici poterit.
6 Sciendũ tamen est,* cõmunem stylum affore,istudq; in praxi obseruari, præsertim apud Taurinorum magistratus, ad dirimendos litium anfractus:ne ex tot citationibus cauillationes suboriantur,ut una citatio ad omnes actus usque ad sententiam diffinitiuam inclusiuè proponatur:ut tradit insignis Cherinorũ practicus,affinis meus,dominus Iafredus Balbus, decisio.xlij.incip. consiliũ est, in prima centuria, cũ cõminatione tamen quòd in citatum,eius nõ obstante absentia,procedetur ad perfectam causæ decisionem,ut etiam uoluit Bar. quem ipse non refert in l.statuliberos.§.Stichus annua. ff.de statuliberis. Quare autem in hoc uolumine præpositus fuerit titu.de edendo.tit.de in ius uocan. quod secus in Pandectis factum legimus:uidendus est Bart.in rub.ad fi.eod.titu. de in ius uocan. circa quod etsi multa dicenda forent, latius
7 tamen non subsisto. Reperio & tertium * iudiciorum præparatorium,scilicet, Interrogatoria : quæ ante litis contestationem fieri debent.l.qui petitorio.in princi.ff.de rei uendi.l. qui seruum.§.in iure.ff.de inter.actio. Opp.nouiter,si interrogatoria sunt præparatoria,cur nõ præposita fuere in Pandectis,titu.de iudicijs? Respondeo,quia nonnunquam post litem contestatam æquitate dictante admittuntur.l.ubicũq;. ff.eo.tradit Panorm.in c.cum causam.col.iiij.de iura. calum. nimirũ si postponuntur. Replicari potest,etiam quòd quandoque fiant pòst;attamen regulariter fieri debent ante litem contest.cessante æquitate.Ergo ad ea quæ frequentius obtinent,magis attendere debemus.l.nã ad ea.ff.de legi.l.ea quę. ff.de regu.iur.Possem respondere duobus aut tribus modis: prout in simili in actione ad exhibendum, respondent Ias. & Decius in d.rub.suprà de eden.uel secundum Panor.in d.c. cum causam.Istud,quòd interrogatoria prępouantur,in uim
consilij

consilij,non præcepti statutum fuisse: quum semper æquitas dictet ea admitti debere. Sed breuibus dico hoc factum fuisse,ne actionum materia separaretur: ut quia olim interrogationes iure actionis fierent, uel iudicis officio.glo. rub. ff.eod. quod iudicis officium ex lata saltem interpretatione sub actione continetur.Bart.in l.fin. ff.de iniurijs. Cum igitur in ea parte digestorum tractetur de actionũ materia:oportuit ea,quæ de eodem loquuntur,in confinio ponere.l.continuus.in princ.ff.de uerb.oblig.l.ij.§.quartus.suprà de uete. iur.enucle.Quartum iudiciorum præparatorium, Iuramentum calumniæ * uocitamus,quod in primordio uniuscuiusque litis præstari debet.l.fin.§.fin.in princ.suprà de iureiur.propter calum.dan. Contra istud obstat alius text.in d.l. fin. in prin.ibi,Nisi post narrationem & responsionem: & sic post litis contesta. l. j. infrà de litis contesta.c.j.extrà eo. ergo non præparatorium. Accur. in d.l.fin. in princ. sentiens contrarium,istud soluit,dicens,satis præstari in primordio,si statim post litis contesta.præstetur.argu.l.lecta.uersi. dicebam. ff.si cer.pet.Iste passus latiorem indagationem exposcit: uidebimus latius infrà in continuatione. Aliud & quintum est iudiciorum præparatorium,Cautio rati, * quæ litem contestatam & iudicium cœptum præcedere debet.l.pompo.§. ratihabitionis. ff. de procurat. de quo me remitto ad notata per Paul.Castren.in l.ij.ad fi.infrà de consor. eiusdem litis. Alia pleraque præparatoria congerere possem,ut puta actionem ad exhibendum,de qua in l.iij. §. est autem.ibi,acturo,&c.ff.ad exhibend. Exceptiones dilatorias & procuratorias, de quibus in l.exceptionem.infrà de probat.in l.ita demum. suprà de procur.uel satisdationẽ de iudicio sisti,de qua in §.j.insti. de satisda.ut uoluit Bart.in l.si insulã.col.iiij.uersi.ulti. opp. ff.de uerb.oblig. Et de his præparatorijs amplissimè tractat Spec.per totum ferè secundum librum sui Speculi.Secundò præmittendum est,quid sit iudiciũ.In quo aduertendum est, quòd nõ potest ita indeterminatè prolatum, cõmodè diffiniri:æquiuocum enim terminum esse * & multas habere signi- 10

ficationes,Docto.demonſtrant,quas ſigillatim proſequi potius laborioſum foret,quàm ingenioſum.uideas gl. magiſtrã in §.preterea.inſt.quib.non eſt permiſ.fac.teſt.tradunt ſcrib.
11 hic,& in rub.extrà eo.Hic autem iudiciũ ſumi dicimus *pro ordinatione cauſę,ſeu iuris diſquiſitione:quę per cõteſtationem litis fit.glo.in l.j.infrà eo.Et ut ſcias,differentia eſt inter iudicium hoc modo ſumptum,& iudiciũ quod pro inſtantia capitur:ut Accur.aduertit in d.§.prætereà.in iij.& xj.ſignificato.perpendit& Paul.Caſtr. hic.Licet ſatis inaduertenter Alex.hic,Canoniſtæ in d.rub.uideantur iſta cõmiſcere:dum inquiunt,iudiciũ ſumi hic pro inſtãtia,ſeu ordinatione cauſę. Quod tamen falſiſsimũ eſt:quia ſi ita eſſet,ſequeretur,q abſolutus ab obſeruatione iudicij,id eſt,inſtantiæ,cenſeretur etiã abſolutus à iudicio,quod pro ordinatione cauſæ & actu triũ perſonarũ ſumitur. quod à ueritate deuium foret:nam refectis expenſis, poteſt aliud iudiciũ de nouo inchoari: ut uult glo.in uer.iudicij.in §.& ſiquidẽ.l.properandũ.infrà eo. Saluari poſſunt Doct.iſti,ut dicamus,eos intellexiſſe,q in ll.huius tit.tam de iudicio,id eſt,ordinatione cauſę, q de inſtantia tractatũ fuerit:non autẽ q in hac rub.iudicium pro inſtantia cauſæ accipiatur,& hanc teneo fuiſſe eorum mentẽ.Reperio
12 ergo iudicium, prout hic ſumitur,ita diffiniri: * Iudicium eſt actus triũ perſonarum,iudicis,actoris,& rei, in iudicio cõtendentium.Hanc diffinitionẽ ſequuntur cõmuniter ſcrib. Legiſtę & Canoniſtę:eam& defendit Decius in rub.col.ij.& iij. extrà eo.qui alias refert diffinitiones:circa quas poſt tantórũ patrũ tam antiquorum q nouiſsimorum trutinationem, nec approbando minus& reprobando me inuoluam:ut quia nullus taliũ diſceptationũ ſit finis:cùm multa dici poſsint, quæ quãdoq parũ ad rem faciant.Mihi autẽ,qui uix iudiciorũ li-
13 mina tetigi,ita diffiniri poſſe iudiciũ in animo ſedet:* Iudiciũ eſt iuris ſui diſcuſsio,ſeu diſquiſitio,apud eũ, qui uel ſua, uel alterius uice tribunali præeſt,legitime facta.An hæc diffinitio cum ſuo diffinito bene cõuertatur,ipſe diſpice. Examino ego uerbo tenus.Dixi,iudicium eſt iuris ſui:ad differentiam
iuris

iuris simpliciter, quod de scripto, aut non scripto, & eius speciebus intelligitur. toto tit. instit. de iure natu. gen. uel ciuil. l. ius ciuile. cum sequen. ff. de iust. & iur. nam si de eo apud iudicẽ quis disputando differeret, tunc iudicium dici nõ mereretur. Loquimur autẽ de iure suo, quod aliquis cõpetere sibi credit: quodq́ uarijs modis nanciscimur. toto titu. de rerum diui. acqui. rer. domi. & similibus plurimis. Dixi etiam, iuris sui discusio, seu disquisitio: ut comprehendam actorẽ & reũ, quorum uterq; de iure suo disceptare dicitur: nam iurare debet uterq; se bonum ius fouere: actor agendo, reus reluctando. l. fi. in princ. suprà tit. proxi. uel iuris sui, ut includam tantummodo reum: qui ius suũ defendit, & de eo discutit, quum aduersus eum per inquisitionem proceditur. Et per hęc uerba cessabunt, & nouiter silentium imponetur tantis doctoribus, qui & hîc, & in rub. extrà eo. in huius contrarij ad cõmunem diffinitionem solutione, adeò acerbè capita sua torsere. Dixi, apud eum qui tribunali præest, ut includam tam iudicem competentem, quàm incompetentem: qui tamen alicui præest tribunali: cuius, consensu partium, prorogatur iurisdictio. l. j. ff. eod. & excludam eum, qui saltem nomine iudex dici posset, qui tamen nulli præsit iudicio. per text. in l. priuatorum. infrà de iurisdict. om. iudic. Dixi, qui uel sua, uel alterius uice, ut admittam delegatum, apud quem de iure eorum partes disceptant: qui tamen ex persona sua tribunal nõ habet, sed delegantis. l. j. §. qui mandatam. ff. de offic. eius cui mand. est iurisdict. l. solet. secundo responso. ff. de iurisdi. om. iud. Dixi postremò, legitimè facta: nam si legitimè non fieret, ut puta quòd quis ad iudicem accederet, & coram eo de iure suo disquireret, nõ præcedentibus legitimis actis, ut citatione, litis cõtestatione, & similibus, uel tabellione qui ea conscriberet, iuxta formam c. quoniã contra falsam. extrà de. proba. tunc nõ mereretur dici iudicium, eo modo quo in materiæ nostræ terminis sumimus. Oportet ergo, ut ualeat iudicium, quòd talis discusio iuridicè fiat. Et ex his concludo hanc nostram diffinitionem uerissimam, perfectamq́; fore, &

de iure

de iure ſubſiſtere. Tertio & ultimo præmittas ad uerã huius
14 materiæ intelligentiam, * multiplices eſſe iudiciorum ſpe-
cies. Alia enim ciuilia ſunt, quædam criminalia, nõnulla mi-
xta: de quibus ut per Alex. hĩc. & Cano. in d. rub. extra eod.
Rurſus quædam uniuerſalia ſunt, alia generalia, nonnulla
particularia, ſeu ſingularia, pleraq; ſimplicia, adſunt & du-
plicia: quæ proſequere ut per Pau. Caſt. & latius per Iaſ. hĩc,
qui alias diuiſiones addit. Annotandum quoq; eſt in hac ma
teria, aliter dici iudicium formatũ, aliter inchoatum. Inchoa-
tur enim iudicium citatione: formatur uerò litis cõteſtatio-
ne. Et hoc caſu ea de quibus primo euidentiali diximus, uerè
pręparatoria dicũtur: ſuperiore uerò non. Iſtud declarat me-
lius quàm alius, quem uiderim, dominus meus Ripa. in rub.
col. ij. ſuprà de edendo. His ita præmiſsis, deuenio propius
ad glo. rub. quæ non diuiditur, quum unico contextu lega-
15 tur. Pro cuius expeditione quæro de cõtinuatione. * Reſpon
det Accur. Dixit de præparatorijs iudiciorum, ut de eden-
do, & de in ius uocando: nunc generaliter de iudicijs. Iſta cõ-
tinuatio cõmuniter recipitur, & in ſe eſt uerisſima: attamen
nimis à remotis ſumitur, contra tex. in l. ij. ff. de ſtat. homi. cũ
uulga. Saluando poſſumus reſpondere, quòd hic ſumus in
16 principio libri, * in quo non eſt neceſſaria cõtinuatio, ut uo-
luit glo. reputata ſingu. in rub. ff. de condict. furt. in fi. & tra-
dit Iaſ. in rub. inſt. de actio. col. ij. uerſi. quæ tamen concluſio.
& ideo etiam, quòd fiat à remotis, cùm neceſſariò nõ requi-
ratur, non uitiatur continuatio. arg. text. in l. j. in princ. infrà
de rei uxo. actio. & tex. cum glo. in §. ſerui. inſti. de libert. Et
licet dict. glo. in rub. de condi. fur. intelligatur cõmuniter, ut
ſtatim dixi: ſunt tamen qui uolunt eam loqui, quòd in prin-
cipijs librorum requiratur continuatio: ſed ſufficiat eam fieri
ad remota, ut perpendit Decius in rub. col. iij. in ij. lectu. ex-
trà eod. Mihi autem illa glo. nec cõmunem, nec aliam ſenten
tiam rectè probat: quinimo in princ. illius libri fit continua-
tio. Nam cum imperator fuerit in præcedentibus in tracta-
tu cõdictionum: ſubannectit etiam in eo XIII. lib. eandem
materiam

materiam: etiam quòd à prioribus condictionibus foret ea parumper diuersa. Et ideo intelligerẽ illam glos. dato quòd illud probet, ad quod adducitur propter communis opinionis autoritatem, ut procedat, quando sequens liber tractaret materiam penitus diuersam, ut tunc necessaria non sit continuatio: secus autem si eandem materiam prosequatur: ut in tit. nostro, in quo materiam iudiciorum inchoatã debito ordine prosequitur. arg. tex. in l. continuus. in princ. ff. de uerb. oblig. & pro hac distinctione dico esse text. clarum in l. ij. §. quartus. suprà de ueter. iur. enucle. ibi, & prædictæ actiones quasi pedissequæ illarum, &c. & ibi in fi. quum oportuerat ea, quæ de eodẽ penè loquuntur, in confinio ponere. qui tex. non admittit differentiam, quam faciunt doct. inter titulos & libros: cum indistinctè & generaliter loquatur, & ideo generaliter ueniat intelligendus. l. de pretio. ff. de public. cum con cord. Inquirenda est ergo melior * continuatio. Docto. hic se 17
remittunt ad amplam continuationem Bart. in rub. suprà de pactis. quam tamen procedere non arbitror, cùm defectiua sit: nam continuat tantummodo usque ad rub. de arbitris, dum dicit ipse: & quia aliqui in prædictis læduntur, ideo ponit de in integ. restitu. postea uenit liber de iudic. Ecce qualiter hæc continuatio sumitur à titul. de alie. iudic. mutand. causa facta. qui titu. est ultimus materiæ in integrum restitutionis: & omittuntur medij titul. de arbitris, cum tribus sequentib. Nec obst. si diceret quis subtilis, aduerte, quia intentio Bart. fuit sumere tractatum de iudic. à tit. de arbit. quum ad similitudinem iudiciorum arbitria sint introducta l. j. de arbitr. Nam ad istud respondeo dupliciter. Primò ponderãdo uerba Bart. qui non dicit, Postea uenit materia aut tractatus iudiciorum, sub quo arbitria contineri potuissent: sed dicit, Postea uenit liber de iudic. A' titul. ergo de arbit. non incipit liber de iudic. quum ibi non sit caput libri: sed sit adhuc sub secundo libro. Secundo respondeo: Dato, & non concesso, quòd ea fuerit Bart. intentio, quòd tamen cõtinuatio non procedit: quia licet arbitria sint redacta adinstar iudiciorum:

non tamen ſunt iudicia, licet in aliquibus conueniant: nam
ad hoc ut ex ſimilitudine uel conuenientia argui poſsit, ne-
ceſſe eſt quòd omnia in totum ſint ſimilia & conuenientia. l.
quid ergo. §. ex compromiſſo. ff. de infami. & ſi arbitria
idem eſſent quod iudicia, ut quid tam diuerſis titulis & di-
uerſo iure cenſerentur? arg. l. ſi idem. infrà de codicil. Con-
cludo ergo, quum uerba Bart. non poſsint ad titul. de arbit.
accommodari, non bonam eſſe continuationem: ut quia ni-
mis à remotis, contra text. in dict. §. quartus. Ego autem me-
18 lius ad proximiora ita poſſe continuari exiſtimo. * Viſis mul
tis neceſſarijs ad præparationem iudiciorum, reſtat nunc ui-
dere de ipſis iudicijs: ſed quia iuramentum calumniæ præſta-
tur in ipſo iudicij exordio, & inter ea, quæ illico, & inconti-
nenti fiunt, non ſit dare prius nec poſterius. l. petens. ſuprà
de pactis. ideo præpoſito titu. de iureiur. ob cal. dan. ſubijcit
titul. de iudicijs. Iſta continuatio, ſi tenuerimus concluſio-
nem gloſ. de qua ſuprà in iiij. præparatorio: quam ibi ſequun
tur Bartol. & communiter docto. ſine dubio procedet. Sed
contra illam oppo. * & uidetur dicendum, quòd iuramen-
19 tum calumniæ ante litem conteſtatam, præſtari debeat. Pri-
mò per text. in l. j. uerſic. ſin autem. ſuprà de ſatiſdand. ubi ex-
ceptio procuratoria, quæ eſt dilatoria. l. ita demum. ſuprà de
procur. debet opponi in ipſo litis exordio, id eſt, ante litem
conteſtatam, ut ibi exponit Accur. Secundò per text. in d. l.
fi. §. fi. de iura. cal. ibi: Et in primo poſt hanc legem ingreſſu
eam compelli iuſiurandum præſtare. exponit Accur. ingreſ-
ſu, ad iudicium. Si ergo iudicium dicitur poſt litem conteſta-
tam, ut in primo præparatorio oſtendimus, datur intelligi, an-
te litis conteſt. tale iuramentum præſtari debere. His nõ ob-
ſtantibus, tenenda eſt opi. gloſ. & doct. per text. qui cauillari
non poteſt, in d. l. fi. in princ. qui clarè loquitur, in illis uerbis:
niſi poſt narrationem & reſponſionem, &c. & per text. in c. j.
in princ. de iuram. calum. lib. vj. ſequitur Panormit. in rub. &
in c. j. in iij. notab. extrà eod. in antiquis. Tota uis conſiſtit in
reſpondendo contrarijs. Et in primis dico fundamentũ ſuprà
negatum,

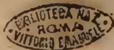
negatum,uerißimum esse:ut quia illa uerba, in ipso litis exordio,importent litem contestatam fore: quod infinitis iuribus probatur:primò per tex.in c. super quæstionum.in prin. uers.quòd si delegatus.extrà de offic.deleg. ubi glos. in uerbo litis.istud annotat. Secundò, ultra text. qui optimè probant,adductos per Ias.in d. l.causas uel lites facit:quia lis propriè dicitur,de contestata.l.j.uers.siquidem. infrà de plus petitio. Et quòd initium seu exordium sumatur à litis contestatione, est casus, ubi Accur.not.in autent.de litig. §. omnem. uers.si uerò apud iudicem.coll.viij.Et hoc dico esse regulare. Sed si reperiatur casus specialis,& materia subiecta patiatur: tunc,ut euitetur absurdum,recedendũ puto à regula: quum nulla adeò generalis sit regula, quæ non patiatur fallentiam. l.j.ubi Decius in iiij. not. ff.de reg.iur. Et ita procedat text. in d.l.j.de satisdan.quia nisi ita intelligeretur, sequeretur absurdum,quòd exceptiones dilatoriæ post litem contestatam proponerentur.contra l.exceptionem.cum concord.infrà de probation. Non obstat §.fi.d.l.fi.cum expositione glos. quia retorqueo fundamentum in cõtrarium:nam si iudicium post litem contestatam intelligitur, iuramentum calumniæ præstabitur pòst:& sensus est talis: In primo ingressu ad iudiciũ: id est, in primo actu, qui fiet in ipso iudicio, lite contestata. Sed pro clariori resolutione * adhuc oppo.contra prædictam iurium & communem decisionẽ,de text.in d.l.ij.§. sinautem abfuerit. de iur. cal. ubi dicitur, si dominus uoluerit causam agitare per procuratorem,non antè licentiam habeat litẽ exercendam mandare,nisi prius de calumnia in prouincia, qua degit,iurauerit.Ecce text.rotundum,qui uult ante iudicium cœptum iuramentum calumniæ per actorem præstari. Paul. Castr. ibi sentiens difficultatẽ respondet istud admitti,quando quis uult agere totam causam per procuratorem, & ad iudicium nunquàm uenire.per illum tex.facit etiam text.in d. l.ij.§.hoc etiã huic legi.secus quãdo causa agitatur per ipsosmet principales, quia tũc procedit,quod suprà diximus. per text.in d.l.ij.in princ.iuncta auten.principales. Suadetur ista 20

C 2 solutio,

ſolutio,ratione. Nam datur licentia dominis, qui rebus ſuis & litibus præeſſe nolunt,uel non poſſunt iſtud per procuratores agere.l.j.in prin.ff.de procu. Sed quia tunc machinationibus locus foret, quum dominus iuramentum lite cœpta præſtare fugiens,deciperet,& læderet aduerſarium colludendo,uel mutãdo ius in procuratorem tanquã cauillosum, aut potentiorem:ideo uoluit lex,ut ante litem exerceri mandandam,dominus de calumnia iuret,demum procurator cauſam proſequatur.Iſtud tamẽ ſanè intelligas in procuratore ad exercitium tantum:ſecus in procuratore in rem ſuam, uel qui à ſe ſatiſdationẽ præſtat:quia tunc procurator, & nõ dominus, poſt litem conteſtatam iurat:ut uoluit Accur.in l. nõ ſolum. in princ.ff.de procur.adhibita diſtinctione,de qua ibi per eũ. Sciendum tamẽ eſt circa iſtud calumniæ iuramentum à procuratore præſtandum,Canoniſtas aliter obſeruare : ut habes text.in c.ij.§.j.& c.fi.extrà de iur.cal.Secundò oppo. de text. in l.j.ſuprà de iura.cal.ubi ante litem conteſtatam & ſæpius iuramẽtum calumniæ præſtatur. Augetur difficultas.interrogatoria fieri debent ante litem conteſtatã regulariter.l.qui petitorio. ff.de rei uend.& dictũ fuit in tertio præparatorio, ſuprà,iuramentũ calumniæ præſtatur ſuper interrogatorijs: per tex.qui ad hoc ſolet adduci in l.theſaurus.ff.ad exhib. & tradit Panor. in c.cum cauſam.col.iiij.in fi. extrà de iura.cal. ergo iuramentum calumniæ ante litem conteſtatã præſtatur. Breuiter reſolutio eſt iſta,aut quærimus de iuramẽto calumniæ uniuerſali, quod præſtatur ſuper tota cauſa : & tunc tale iuramentum de iure ciuili ſtatim lite conteſtata præſtari debet,& ſemel tantum.d.l.ij.in prin.iuncta autẽt.hoc ſacramentum,& autent.in iſto iuramento.de iure cano. nõ eſt iſtud de ſubſtantia:ſed ſufficit,dummodo poſt litem cõteſtatam iuretur,& non ſtatim.c.j.in prin.de iur. cal.in vj.aut loquimur de iuramento calumniæ particulari ſuper certo actu,puta ſuper exceptione dilatoria uel interrogatorijs : & tunc ante litem conteſtatam præſtari poteſt.per text.in d.l.j.ſuprà tit. proxi. ponderãdo generalitatẽ illius tex.ibi,in omnibus cauſis, &c.

qui

qui terminus causa de lite nondum contestata intelligitur.c. forus.in.ij.respon.extra de uerb.signi.tradit Decius in rub. col.iij.ad medium. extra eod.istam concordiam approbauit Barto.quem cæteri sequuntur in dicta l.ij.in princip. uersi. modo habemus uidere.& Panor.in c.j.col.ij.& c.cũ causam. colum.v.de iura.cal.in quo.c.j.referendo Bartol. in d.auten. hoc sacramentum.& in d.l.ij.dicit,auten.illam,hoc sacra.corrigere tantũ dict. l.j.in eo quòd illam restringat,ut lite contestata amplius quàm semel non possit de calumnia iurari: quantum uerò ad iuramẽtum præstandum in quacunq; exceptione ante litis contesta.remaneat incorrecta lex codicis. Est tamen aduertendum,quòd iuramentum malitiæ,etiã iuramento calumniæ præstito, in singulis actibus, ubi iudex expedire uiderit,præstari debet.c.ij.§.fi.de iur.calũ.in vj.refert Paul.Castr.in d.l.j.in fin.& Panor. in d.c.cum causam. colum.v.in prin. Vltimò pro complemento,inuestiganda est ratio,*quare Roma.pontifex contrarium seruarit in suis decretalibus,eius quod obseruauit Impera.in Codice:ut præposuerit titu.de iudicijs.titulo de iuramẽto calũniæ.Respõ. ex mente Barto.in rubr.suprà titu.proxi.hanc rationem diuersitatis fore, licet ipse non ita declaret. Nam olim licitum erat de iure antiquo Codi.& ante & post litem contestatam indifferenter & sæpius iuramentum calum. subire. dicta l.j. titu.proxi.ideo nimirum,si Imper.præposuit titu.de iur.cal. titu.de iudi.quia habuit respectum ad id,quod principaliter faciendum erat:scilicet ad initium,in quo præstandum erat iuramentum huiusmodi:quod initiũ principaliter attendendum ueniebat:ut quia finis,id est,aliud sacramentum post litem contestatam præstitum,necessariam consequentiam haberet ad id,quod primo loco præstabatur. arg.tex.in l.iij.§. scio.ff.de minor.Romanus autem ponti.uidens per nouissimum ius auten.l.cod.correctam,ut quia super toto negocio semel tantum incõtinenti post iudicium cœptum iuramentum calum.præstari statutũ fuerit:attendens illud iuramentum generale, tanq; dignius & principalius: seruato debito 21

ordine,post titul. de iudi.& de litis contesta. titulum,de iur. calum.apposuit:quod litem cõtestatam & iudicium formatum subsequitur.Et hoc respectu ipsi Cano. melius fecerũt: quod non est mirum, quia fuere longè post leges conditas: & ob hoc optimi iuris ciuilis cognitores extitere:facile enim eis fuit,considerato iuris ciuilis tenore tanquam solido fundamento altius superædificare.arg.l.egi.in prin. ff.de excep. rei iudi.& c.cum Paulus.j.q.j. Et ex his omnibus ita resolu-
22 tis,posset nouiter & melius ista rubr.continuari.* Postquàm uisum fuit de præparatorijs iudiciorum,& sic de iuramento calumniæ,quod ante iudiciũ cœptum præstatur:restat nunc de ipsis iudicijs tractare. Nec obstabit titu.de arbitris intermedius:quia modicum interuallum cõtinuationem non uitiabit.arg.tex.in l.j.§.j.ff.de uerb.oblig.Et ex his remaneat, satis utiliter,ut opinor, commentata hæc rubr.in qua si quid bene dictum fuerit, Deo opti.maxi. condonetur:sin minus, imbecillitati & ætati adscribatur.

SVPER l.j.C.de Iudi. nil scripsi:quia iussu scholariũ (eo quòd materia esset nimis longa) textualia tantum cum diuisione glossarum in uoce expediui. Sequitur l.ij.

1 *Actionum diuisio,in uniuersalem,generalem,& singularem.*
2 *Actio uniuersalis dicitur ea,in qua consideratur solum ius in uniuerso : non autem singula uniuersi. Et hæc duplex.*
3 *Actio generalis ea dicitur,sub cuius generalitate singulæ res sunt considerabiles.*
4 *Differentiæ inter actionem hanc generalem,& uniuersalem.*
5 *Actio singularis est,quæ in se tantum continet singulare subiectum.*
6 *Intellectus secundus glos.communis & uerus.*
7 *Casus in terminis cum rationibus dubitandi & decidendi.*
8 *Aduersus Castren. & cæteros, quòd dispositio tex.nostri procedat non tantum de æquitate,sed & de rigore,retento secundo intellectu.*
9 *Actio generalis,per sententiam absolutoriam,ipso iure non extinguitur.*
10 *Differentia,an remedium competat ipso iure,uel ope exceptionis.*
11 *In actionibus generalibus,an licita sit emendatio.*
12 *Duæ negationes affirmant:tres uero negant.*

Licet

Licet. Præmittendum est ad huius legis intelligentiam, quòd actiones reperiũtur diuisæ in tria membra. * Alia enim est actio uniuersalis: 1
altera generalis: & tertia singularis, seu particularis. de quibus est glos. ordinaria in l. j. in prin. ff. de eden. ubi Bar. col. ij. examinat. & Iaso. post alios, col. v. & vj. idem Iaso. in l. edita. colum. iiij. suprà de eden. & in rubri. colum. vj. ff. solu. matri. Panor. in c. ij. col. vj. & seq. extrà de libel. obla. Resolutiuè dico ex mente docto.* quòd uniuersalis dicitur ea, in qua consideratur solũ ius in uniuerso, actu uel potentia: singula uerò uniuersi non habentur in consideratione. Et hæc est duplex. 2
Alia enim est uniuersalis sui natura: id est, à primordio, postquàm est in esse deducta: ut potes ponere exemplum in petitione hæreditatis. iuxta tex. in l. iiij. ff. de peti. hæredita. & hanc uniuersalem appellat tex. in l. j. in prin. ff. de rei uendi. Aut in actione de peculio. de qua in l. quæsitum. §. is qui. ff. de pecul. & in l. uendicatio. ff. de rei uendi. pro cuius intellectu, uide unum singulare uerbũ per Ias. in l. si grege. in iiij. not. de lega. j. uel in actione de dote. de qua in l. quod dicitur. la. j. ff. de impen. in re. dota. factis. notat Bartol. in rubri. ff. solu. matr. ad fi. Alia dicitur uniuersalis accidentaliter: id est, non ex sui natura, sed mediãte aliquo facto hominis: ut exemplificare potes, in actione ex testamento côntra hæredem rogatum restituere ex Trebelliano hæreditatẽ. de qua toto tit. ff. & C. ad Trebel. & insti. de fideicom. hæredit. uel in actione ex empto contra uenditorem hæreditatis. de qua toto titul. ff. de hæredita. uel actio. uendi. præsertim in l. ij. Hanc distinctionem legi apud Dominum meum Ripã (ne tacito autore pertranseam, licet aliqua addiderim) in d. l. edita. colum. xij. in prin. glos. magnæ. de eden. Quædam, & secundo, est actio generalis:* quæ secundum aliquos dicitur illa, sub cuius generalitate singulæ res sunt considerabiles: uel quæ sub sui generalitate plura apta est actu comprehendere. Exemplum in tex. nostro, in quo sub generali actione tutelę, multæ species comprehendi possunt: uel in actione pro socio, aut nego. gestorum. 3

ſtorum de quibus eſt tex.no.in l.pro ſocio arbiter.ff.pro ſo-
4 cio. Et iſta generalis * differt ab uniuerſali:quia hæc non re-
cipit augmentum uel diminutionem:ut eſt text.hic,& in l.
lucius.§.tutelæ.ff.de admi.tuto.illa uerò ſic:ut eſt tex,in di-
cta l.iiij.& in d.l.quod dicitur.& eſt tex.clarus in l.ſi ex duo-
bus.§.j.ff.de pecu.Eſt & alia differentia:quia in prima,multa
tranſeunt cum uniuerſitate,quæ aliàs non uenirent.l.in mo-
dicis.ubi Accur.not.ff.de contrahen.emptio.c.ex literis.ex-
trà de iur.patro.in hac uerò ſecus:quia multa bene compre-
hendi poſſent in ſpecie,quæ in uniuerſo non uenirent:ut in
tex.noſtro facit l.obligatione generali. ff.de pigno. & hanc
differentiam ſenſit Paul.Caſtr.in l.j.in fi.prin.ff.de offi.eius
5 cui man.eſt iuriſdi. Alia & tertia eſt actio ſingularis, * quam
tamen iuriſconſul.in dicta l.pro ſocio arbiter.ſpecialē uocat.
Et iſta eſt,quæ in ſe tantum continet ſingulare ſubiectum:
quum in ea ueniat deſignanda,& ſpecificanda res per ſigna
particularia:ueluti in actione mandati,commodati,& depo-
ſiti,ac ſimilibus.de quibus mentio habetur in dicta l.pro ſo-
cio arbiter.uel poteſt poni exēplum in actione empti & uen
diti,pro re particulari, ut toto titu.de actio.emptio. His ſic
præmiſsis, diuiditur lex noſtra in duas. In prima thematis
tacitè illati deciſio: in ſecunda deciſionis illatio & effectus.
ſecunda ibi,et ideo. Patitur tres intellectus:ut in gloſ.habes.
6 *Secundus communiter recipitur, quem & ueriſsimum pu-
to,per illa uerba, Si de ſpecie de qua agis, in iudicio priori
tractatum non eſſe allegas.quæ non poſſunt accommodari
primo intellectui: nam ſi actum eſſet generaliter ſine ſpeci-
ficatione,in illo genere indifferenter omnes ſpecies fuiſſent
comprehenſæ:nec iſte Valerianus allegare,aut probare poſ-
ſet de ſpecie,de qua agere intēdit,in priori iudicio tractatum
non fuiſſe.Et ſecundum hunc intellectum hoc dicit,in ſum-
ma:Abſolutoria in actione generali lata,ad proſecuta tantū,
exceptionē rei iudicatæ efficacem parit.Caſus ſic figuratur:
7 * Maior factus xiiij. cōtra tutorem egit actione generali tu-
telæ:in proſecutione cauſæ expreſsit,tutorem male admini-
ſtraſſe

ſtraſſe tutelam in re uinaria, ut quia eius culpa, aut dolo perierant uina: ob quod petijt tutorem cōdemnari: quo tamen intentionem ſuam non probante, abſolutus fuit tutor: comperijt poſt rem iudicatam adultus, tutorē in alijs ſpeciebus (puta frumēto & oleo) malè ſe geſsiſſe: quare uolebat ad hæc malè adminiſtrata repetenda admitti. Videbatur pro ratione dubitandi dicendum, hunc adultum debere repelli: nam nouatio neceſſaria, quæ fit per ſententiam abſolutoriam in fauorem rei, operatur, ut à prima obligatione cēſeatur receſſum, & actor denuo agens excep. rei iudicatæ repellatur: ut dixit Accur. in l. j. ſuprà eod. in gloſ. fi. uerſi. fit quoque neceſſaria. Præterea abſurdum & inciuile eſt, ut ſæpius de eiuſdem hominis admiſſo quæratur, inquit Vulp. in l. licet. ad fin. ff. nau. caupo. ſtabu. Abſonum ergo uidetur, ut ſæpius de malè adminiſtrata tutela, poſtq̃ ſemel abſolutus fuit, tutor inquietetur. His & ſimilibus non obſtantibus contrarium decidunt Seuer. & Anto. Imperatores, dicentes: Licet accepto, &c. Et antequàm ueniam ad rationem decidendi, reſpōdeo contrarijs. Non obſtat ergo primum fundamentū: nam fateor competere abſoluto excep. rei iudi. uere & cum effectu, ad ea, ſuper quibus ipſa abſolutoria eſt lata: ſed ad ea, de quibus non fuit actum, competit, nulliter tamē & ſine effectu, ut hoc tex. iuncta gloſ. penul. & d. l. lucius. §. tutelæ. Paria ergo ſunt aliquid non competere, & competere, ſed ſine effectu. l. aliquando. §. j. ff. ad uelleia. addo, quia ad tollendam uel inducendam obligationem non modus, ſed effectus attendi debet. l. cum ſeruus. ff. de uerbo. obliga. Non obſtat ratio l. licet. §. fin. quia loquitur quādo unum tantū factum interceſsit: & non competebat actio ſeu accuſatio ad plura delicta: & ideo ſuper eodem admiſſo amplius quærēdum non eſt. l. ſi cui. §. j. de accu. Nos uerò loquimur quando plura facta interceſſere: & ideo abſolutoria lata in uno, non parit excep. rei iudicatæ in alio: quum facta ſint diuerſa, & ſeparatorum ſeparata debeat eſſe ratio. l. fi. ff. de calum. l. ſi maritus. la. j. C. de dona. inter uirum & uxorem. Et ſi uis ſcire, quænam dici debeant plura facta,

D & diuer

& diuersa,& non unum,ad hoc ut quis pro unoquoq; teneatur: uideas tex. in l. si familia. ubi Docto. multa utilia dicunt. ff. de iurisd. omnium iudi. Ratio decidēdi potuit esse,& quidem
8 notanda. * per quam edocebitur contra Paul. Castr. & cæteros hîc, dispositionem l. nostræ non solum de æquitate, sed & de rigore iuris procedere: quia per iudicium quod litis contestatione fit, quasi cōtrahitur. l. iij. §. idem scribit. ff. de peculio. In isto quasi contractu inspicitur potius, quid senserit actor, quàm reus: per rationem iuriscōsul. positam in l. inter stipulantem. §. j. ff. de uerbo. obliga. facit text. in l. si quis intentione. ff. eo. Si ergo istud in casu dubio procedit per illa iura, quantò fortius procedet in terminis. l. nostræ. ubi manifestè constat de mēte actoris, qui specificando certum casum, uoluit tantummodo super eo iudicium procedere,& sortiri effectum. l. si ex testamento. ff. de excep. rei iudi. l. & an eandem. §. actiones. eod. titu. species igitur omissa & in iudicium non deducta, habebitur pro omissa. argu. l. commodissimè. ff. de liber. & posthu. & l. si extraneus. ff. de condi. ob causam. faciunt pro hac decisione, quæ tradit Decius in c. qua fronte. col. ij. ad medium. extrà de appella. Non est ergo dicendum, quòd iudex, qui uidet certam tantum speciem in iudiciū deductam, uoluerit reū ultra id, quod fuit in prosecutione comprehensum, absoluere. l. si. C. de fideicom. liber. Et per hæc patet responsio ad dictum Paul. Castr. dum inquit: quòd de rigore iuris iudex benè censetur sensisse, de omni specie, quæ sub actione generali poterat comprehendi. Fateor tamen ipsius sententiam procedere fortè posse, ubi generaliter nulla facta specificatione secundum primum intellectum, actio tutelæ foret intentata. Nec obstat l. sub prætextu. la. ij. suprà de transact. quia ad eam patet respōsio, ex Accur. ibi, Quicquid sit, non discedas à sentētia Docto. per tex. nostrum,& in d. l. lucius. §. tutelæ. qui præsupponunt dari exceptionē & replicationem doli: quod non esset necessarium: si de rigore iuris, de speciebus omissis non censeretur actum. Noto primò ex
9 hoc tex. * quòd actione generali tutelæ intentata per senten-
tiam

tiam absolutoriam, ipso iure actio ipsa nō extinguit, sed ope excep. istudq́; in quacunque actione generale est: ut patet ex rubri. cum nigro. ff. de exceptione rei iudicatæ. Et est annotandum, magnam esse differentiam, * an remedium aliquod 10
ipso iure competat, uel ope exceptionis: quia si cōpetat ipso iure, etiam quòd nō opponatur, non præiudicat: secus si ope exceptionis, ut est theorica Bartol. in l. eum qui ita. §. qui ita. uersicu. moueo tibi unum dubium. ff. de uerborum obliga. tradit Areti. in §. omnis stipulatio. colum. ij. Instit. de uerbo. oblig. refert, & sequitur Decius. in l. j. colum. ij. suprà de pact. Noto secundò, quòd contra istam exceptionem rei iudica. obstat replicatio doli, quantum ad ea, quæ in iudicio nō fuerunt specificata. concor. tex. quem perpetuò notabis, in dicta l. lucius. §. tutelæ. ff. de admini. tuto. ex quo puto decisionem huius text. sumptam fuisse. Istud notabile pulchrè limitant Alexan. & Iaso. hîc diuersis modis. Dic ut per eos. in tex. ibi, Iudice accepto. Quonam pacto hæc uerba intelligi debeant, ne prolixius insistamus, uide per Ias. qui succinctè, & eleganter exponit. Item ibi, Si rursum.* Aduertendū est uideri tex. 11
contra communem Docto. sententiam in l. edita. in materia emēdationis libelli. suprà de edē. quòd in generalibus actionibus post litem cōtestatam non admittatur libelli emendatio in non deductis: sed alia interpellatione opus sit. Istud annuit dictio, rursum: cuius natura est, ut in duabus uicibus uerificetur. l. fideicommiss. §. si quis decem. ff. de legatis iij. ubi Bartol. not. clarius istud probant illa uerba, In iudicio priori: quæ præsupponunt prius iudiciū perfectum & consummatum. sine quibus illa uerba, Si rursum eundem iudicem petieris: non obstarēt: quia possent intelligi, Petieris, in eodem iudicio: addendo, libello iam porrecto: & sic in duobus actibus separatis uerificarentur. Quicquid sit, decisio communis uera in se est: quòd post litem contestatam admittatur emendatio, ut uno ore, in dicta l. edita. concludunt Docto. Nec obstat hic tex. quia est extra terminos quæstio. nostræ: ut etiam aduerterūt ibi moder. nostri præceptores: ipsi enim

loquuntur post litem contestatam, & ante conclusionem in causa, seu sententiam. nos autem in hac l. & post litem contestatam, & post finitum iudicium per sententiam; quo casu fatuum esset dicere, quòd admittatur emendatio: ut per eosdem ibi, per hunc nostrum tex. Verum tamen est, quòd lex nullo pacto potest probare communem, nisi in istis uerbis, si de specie, de qua agis, in iudicio priori tractatum non esse allegas; Subaudiendo, in libello porrecto, uel in emendatione facta post litem contestatam ad eum. Quæ subauditio quum literæ applaudat, tolerari potest; quinimo hunc intellectum conniuentibus oculis admittere cogimur, ut suo loco liquidissimè quandoq; parati sumus edocere. in tex. ibi:
12 non inutiliter. Nota id, quod passim dici solet:* Duas negationes idem operari quod assertio, seu affirmatio. tex. est qui hoc expressè dicit, in l. duobus. ff. de uerborum significa. ubi Bar. not. & dicit, quòd si sint tres negationes, duæ affirmant, & alia eas destruit: & sic remanet negatiua. per tex. quos adducit. cui adde Fely. in procœ. Decreta. col. iij.

L. À IVDICE.

1 *Iudex ordinarius quis dicatur. Et quis delegatus.*
2 *Legatorum diuersæ species, pulchro ordine distinctæ.*
3 *Terminus delegare æquiuocus.*
4 *Quatuor notabilia ex tex. selecta.*

A iudice. Quia materia huius legis plenissimè in locis ordinariis habetur: ideo leui pede pertrãsibo, ea tantum adducens, quæ pro iunioribus facere uidebuntur. Præmitto ergo pro terminorum intelligentia, quia uerba sumus facturi de ordinariis iudicibus, delegatis, & legatis; qui sint & dicantur hi.
1 * Breuiter dico, quòd iudex ordinarius dicitur is, qui à lege constituitur, cum potestate, causam ad suam iurisdictionem pertinentem delegandi. Hæc descriptio probatur in l.

in l.more.ff.de iurisdict.omn.iudic.& in l.j.in princ.infrà qui pro sua iurisdict. Et quod dico à lege,intellige,uiua, ut puta à principe,uel mortua,quæ æquiparantur.§.fin. in autent.de consul.coll.iiij.l.deprecatio.ff.ad leg.rhod.de iact.de quo per Specu.in tit.de offic.ordin.§.j.in princ.& in titu.de iurisdict. omn.iudic.§.j.in j.uersic. Delegatus uerò dicitur,secundum compatriotam meum dominum Card.Hostien.ut refert Panorm.in rub.de offic.deleg. is cui causa decidenda, seu exequenda cōmittitur,uices alterius repręsentans, & proprium nihil habens. Probatur hæc descriptio, seu diffinitio in l.j.§. qui mandatam.& in l.& si prætor.& in l.fi. ff.de offi. eius cui mand.est iurisdict.quam diffinitionem,etsi aliqui in rub.eod. tit.subuertere conentur:eam tamen & bene sustētat Decius in d.rub.col.fi.de offic.deleg.Horumq́ꝫ delegatorum principalis est diuisio:quòd aliqui à principe constituuntur delegati: alij uerò ab inferioribus à principe,ut hoc nostro text.& in d.l.j.infrà qui pro sua iurisdict.Legati uerò,* quantum ad 2 ius ciuile attinet,in duplici comperiuntur differentia: alius enim est legatus largè, qui mittitur à principe, seu à ciuitate, ad alios principes uel ciuitates,personam mittentis, præsertim in proferendo,repręsentans. Et tales uulgò appellamus ambasiatores,Latini uerò oratores dicūt.Hinc poëta, Centū oratores uenerant ab urbe Latina. De his legatis uarijs in locis apud iurisconsul.mentio fit:principaliter in titul.de legationibus.& in l.ij.§.legatis.& in alijs pluribus legibus illius tit.ff.de iudic.Et hos,quum sancti dicantur, nullo pacto pulsare,aut uiolare licet.l.sanctum.ff.de rerum diui. l.fin.de legatio.Alius & strictè,in iure ciuili dicitur legatus proconsulis: de quo in rubr. & nigro. ff.& c. de offic.proconf.& legati.& de isto uerba faciunt Accur.& docto.hîc. De iure autem canonico principaliter quoque legati in duo scinduntur genera.Aliqui enim similes sunt his, de quibus suprà primo mem bro diximus: & istos iura canonica missos solent appellare. cap.constitutio.ibi,missorum nostrorum.lxiij.distinct.Curia uerò Romana nuncios uocitare consueuit: quod nomen &

iuri,& etymologiæ conueniens est. Congruentius tamē eos legatos simpliciter appellari censerem:ut quia honestius nomen legati,quàm nūcij sit.& de his meminit generaliter Gratianus in cap.iusgentium.prima distinct.Alij dicuntur legati,Iudices ordinarij,quos Papa facit in prouincijs:& isti sunt in triplici differētia. Alij enim dicuntur legati de latere sanctisśimi domini nostri: quibus tum ob dignitatē galeri,tum ob personæ industriam, prouinciarum administrationes, laxatis habenis,creduntur. & de his pasśim in tit.de offic.legati,mentio habetur: præsertim in c.j.ulti. responso. eod.tit.in sexto.hicq; proconsulibus æquiparantur.c.ij.eod.tit.Et inter cætera priuilegia , quæ istis reuerendisś. dominis Cardin. competere,uarijs locis tradunt docto. nostri. Annotandum est unum,quòd Cardinalis si occurrat alicui, qui ducatur ad locum supplicij,ut ibi morti tradatur, potest talem à maioribus familiæ eripere, imponendo galerum in caput eius. Ista fuit elegans decisio Bald.quam refert,& ita dicit de facto seruari Paul.Castr.in l.addictos.in princ.infrà de appella. Non dedignentur igitur reuerendisś. domini mei, tanto priuilegio condonati,qui nolle debēt mortem peccatoris: miseros, quos non dolo malo,sed leuitate,aut incōsulto calore aliquid perpetrasse constat, à mortis cruciatu liberos reddere. Aliquos,& loco secundo dicimus legatos natos: qui ratione dignitatis ubi primum archiepiscopatū adepti sunt, in eorum prouincia ipso iure legati efficiuntur. secundum Panorm.in c.j.col.ij.in j.notab.de offi.leg. ubi dicitur de Archiepiscopo Cantuariensi.Facit text.in c.j. qui loquitur de Archiepiscopo Eboracenensi,extrà de appel.ubi Decius.iij.not.Alij postremò sunt legati,nec de latere,nec nati, sed qui tertiam speciem de per se faciunt:quos Specul.in tit.de legato. §.sequitur uidere. constitutos nuncupat, dicens eos minores fore: de quibus in c.uolentes.eod.ti.Et de potestate omnium istorum legatorum circa absolutionem ab excommunicatione, præsertim ob iniectionem manuum in clericum, uide text. & ibi not.in c.pen.eo.tit.de offic.leg. Et de potestate eorum

in con

in conferendis beneficijs. pulchre in c.j.eodem tit.lib.vj.per Spec.in d.tit.§.nunc tractemus. Secundò habes præmittere, *quòd terminus delegare, & delegatus, est æquiuocus: & adaptatur ad multa: propriè tamē delegare est uice sua alium dare reum creditori, uel cui iusserit.l.delegare.ff.de nouat.& toto titul.Impropriè uerò accipitur in materia nostra: quando quis habet iudicandi autoritatem,& illam alteri committit.secundum Decium in rub.extrà de offic.delega. col.fin.in princ.per text.in l.præcipimus.infrà de appell. quod intellige secundum decisionem text.in d.l.j.infrà qui pro sua iurisdict.Impropriјsimè uerò sumi potest delegare, pro omni eo quod in alterius locum subrogatur. exemplum in.§.fuerat. Instit.de acti.ubi una actio loco alterius ponitur: & sic delegatur,ex generalitate huius locutionis. Nam & doctorem delegatum in scholis appellamus, qui alterius iure legendi munere fungatur. Noto primò ex hoc text.*regulam indubitabilē: quod iudex ordinarius potest delegare,dum in primis uerbis præsupponitur,delegatū à iudice datum. De hoc iura sunt clara, in rubr. & nigro.ff.de offic.eius cui mand.est iurisdict.in l.more.cum sequen.ff.de iurisdict.om.iudic. & in d.l.j.qui pro sua iurisdict. Noto secundò,quòd delegatus ab ordinario non potest subdelegare. Concordan. habes hîc in ij.glos.quod amplia,& limita,ut per Alex.& Ias.hîc copiosissimè. Tertiò nota,quòd delegatus non dicitur fungi iurisdictione sua,quum de causa sibi mādata cognoscit: sed delegantis.Hoc uult Imper.in illis uerbis: Cùm ipse iudiciario munere fungatur. concor.tex.quos suprà adduxi,in l.j.§.qui mandatam.& in l.& si prætor.ff.de offic.eius.& in l.solet.secundo respons.ff.de iurisdict.omn.iudic. Noto quartò,quòd delegatus à principe potest alium sui loco subdelegare. Text.habes similem in d.l.j.in fin.infrà qui pro sua iurisdict. concor.text. in c.pastoralis.in c.fin.in princip.extrà.de offic.deleg.& in c. cum causam.ad fin.extrà de appella.Cætera dic,ut per scrib. hic: & latius per Decium qui propriā huius legis materiam commentari uidetur.in c.si pro debilitate.de offic.deleg.

l.placuit.

L. PLACVIT.

1 *Aequitas duobus modis dicitur. Et eius descriptio.*
2 *Rigor tribus modis in iure accipitur. Et quomodo in l. nostra.*
3 *Ius quid sit. Et eius species.*
4 *Dispensatio, quaenam dici mereatur. Et de eius materia, remißiuè.*
5 *Aequitas scripta praefertur rigori scripto. Ampliatur quatuor modis.*
6 *Aequitas non scripta praeferri debet rigori, etiam non scripto.*
7 *Intellectus ad l. quod si Ephesi. §. fin. ff. de eo quod certo loco.*
8 *Rigor scriptus praefertur aequitati non scriptae.*
9 *Rigor scriptus in specie, an & quando aequitati scriptae in genere anteponatur.*
10 *Rigor ultimo loco scriptus, an proferatur aequitati priori loco scriptae, quod non. Aduersus Alex. & Ias.*
11 *In arbitrarijs attendit iudex, quod uult: uel rigorem, uel aequitatem.*
12 *Rigor iuris ciuilis, in plerisq; casibus de aequitate canonica cessat.*
13 *Limitatio ad glos. in autent. ut sine prohib. matr. debit. in princ.*

Placuit. Tractaturis nobis difficilem aequitatis, rigorisq́ materiam, necessariò sciendum est, habere nos quatuor terminos differẽtes: Aequitatem scilicet, Rigorem, Ius, & Dispẽsationem. Et
1 in primis reperio, aequitatẽ duobus modis dici:* primò quo ad deum: secundò quo ad homines. Quae ad deum refertur, ita à Hieronym. in Cantica canticorum describitur: Aequitas est, quae mandata custodit, & diligit CHRISTVM: quod utinam rectè adimpleamus. & de hac uerba non sumus facturi. Quae uerò ad homines refertur, hoc modo ab Accurs. hîc diffinitur: Aequitas est rerum conuenientia, quae in paribus causis paria iura desiderat. Et reperio apud quendam moder. Alenconien. plenius à Polycrato lib. iiij. cap. ij. diffiniri: inquit ille: Aequitas est rerum conuenientia, quae cuncta aequiparat ratione: & in paribus rebus, paria iura desiderat: in omnes aequalis, unicuiq́ tribuens quod est suum. Aliter diffinit Panorm. in c. fin. in uersic. sed quaero. extrà de transact. & de hac loquimur nos. Rigor uerò tribus modis accipi

*accipi poteſt:primò,pro ſtricto ordine iuris:ſecũdò,pro quadam iuris auſteritate:tertiò,pro quadam ſubtilitate iuris: ut edocet Panorm.in c.ſuper literis.iiij.not. ex trà de reſcrip. & in c.ſi clericus laicum.col.ij.de foro comp.Quantum ad propoſitum attinet,credo rigorē accipi in duobus primis ſignificatis:non tamen exemplificando prout facit Panor.ſed hoc modo:Pone exemplum clarum in uſucapione:certè eſt ea auſtera, & de ſtricto iuris ordine, ut quis amittat ſuum, & cùm aliena iactura aliquis locupletetur.l.nã hoc natura.ff.de condict.indeb.& tamen ſtatutum fuit,ut per ſpatium temporis, dominio rei ſuæ quis priuetur: adhibita diſtinctione, de qua in princ.Inſtit.de uſucap.cum concord.Tertium membrum, materiæ noſtræ non quadrat; ut quia illa perniciosa & irrationabilis iuris ſubtilitas omnino non ſit admittenda.l.ſi ſeruum.§.ſequitur. ff.de uerb.oblig.de qua ſubtilitate, quando ſit digna,ut admittatur,uel repellatur,uide per docto. in c.dilecti,maximè per Panorm.col.iiij. de iudic. & per dominum meum Ripam nouiſsimè,in rubr.col.j.ff.ad trebellia. Et aduerte,quòd rigor iſte non appellatur ius, ſed iuris exceſſus. gloſ.ubi Archid.not. in ca.ut conſtitueretur.l.diſtinct.quod tamen intellige,ut infrà in ſecunda cõcluſione declarabimus.

3 Tertiò habemus ius * quod ante æquitatem & rigorem proditũ eſt:ut quia in eo de æquitate,rigoreq́ tractetur. Iſtudq́ à Celſo diffinitur (ut refert Vlpian. in l.j. ff.de iuſtit.& iur.) quòd eſt ars boni & æqui,&c. id quoque medium inter cætera fore, aſſerit gloſ.in d.cap. ut conſtitueretur. Et eſt iſtud ius multiplex:Aliud bonum & æquum ſimul; aliud bonum & non æquum ; eſt & æquum & non bonum: quartum æquo æquius,quod proſequere ut per Accurſ. in l. j.in uerſ. ius eſt.ff.de iuſtit.& iur. Quarto extat diſpenſatio,* quæ fuit introducta contra ius, quum ſit iuris relaxatio, & hæc niſi cauſa urgente, concedi non debet; alioquin diſsipatio dici meretur. gloſ. in d. c.ut conſtitueretur.ad finem.Panorm.in c.cum nobis.colum.ij.not.x. de election. de qua diſpenſatione loquitur text.in cap.requiritis.§.niſi rigor (ubi gloſ.not.) 4

E j.q.vij.

j.q.vij. latissimè Specul.in titul.de dispensatione.per totum. ponit Decius post alios notatu digna. in capit.at si clerici.§. de adulterijs.extrà de iudic.& talis dispensatio,quum contra iuris dispositionem ueniat,dicitur stricti iuris & odiosa. c.j. §.fin.de filijs presbyter.lib.sexto.His sic præmissis uenio ad propriam materiam legis nostræ : quæ non diuiditur, quum unico cõtextu legatur.Summatur hoc modo secundum Salice.Alexand.& Iaso. Aequitas præfertur rigori. Bald. uerò & Paul.Castren.ita summant: Aequitas scripta præfertur rigori scripto.Et istud summarium tutius puto, & magis literæ conueniens.Aliud uerò nimis generale est: ut quia sit dare casus, in quibus æquitas rigori non præferatur : ut infrà demonstrabimus : & lex nostra, quæ de æquitate, rigoreq; scriptis loquitur,illud non admittit. Saluari possunt,ut intellexerint,æquitas præfertur rigori : scilicet,in paribus terminis:& hoc modo procedet summarium. Aliter summat Bartol.qui in hac lege nihil dicit,sed se remittit ad dicta per eum: ubi etiam alij docto.plenius tractant,in l.j.suprà de legib.cuius summarium, ita ut sonat intellectum, non recipio : dicemus statim in prima conclusione. Casus potest figurari tot modis, quot exemplis utitur Accurs. in glos. in omnibus. Vel duobus modis principalioribus, secundum duos intellectus Accur.in glos.j.tene primum,qui & hîc,& in d.l.j.cõmuniter recipitur : & secundum eum pone casum per te.Ex text.glossis & doctrina scriben.hîc,& in d.l.j.suprà de legib. & in l.si seruum.§.sequitur.ff.de uerb.obligatio.Decij in l.in omnibus quidem.ff.de reg.iur. Canonistarum in c.ex parte. il.secundo,extrà de offic.delega.& latius in c. fin.de transact. Breuiter colligo sequentes conclusiones. Prima igitur erit
5 cõclusio:*Aequitas scripta præfertur rigori scripto.Fundamentum huius conclusionis, nullibi in iure ita clare percipitur,sicuti in hoc text.& ultrà concord. adductos per Accur. adde duos,qui clarius probant,in l. si tibi. & in l. si & me & titium. ff. si certum petatur. ubi scriptus erat rigor, scripta quoque fuit ęquitas,quæ attendi debet,ad idem alius bonus text.

text.in l.si fundus.§.si pluris.ff.de pignor. Nec obstaret si diceres,tex.nostrum non probare expressè rigorem scriptum: sicut æquitatem sub illis uerbis, quam stricti iuris rationem: ut uelle uidetur Bart. dum summat:æquitas scripta præfertur rigori.quia respondeo, quòd ius scriptum nil aliud est, quàm rigor iuris:qui dicitur decisio quædam,quæ fit secundum regulas iuris scriptas, secundum doctrinam ipsius Bar. in d.l.j.ad fin.suprà de legibus. Prætereà quum rigor non est scriptus in iure,non potest dici rigor iuris: sed dici debet rigor simpliciter:quum priuatio præsupponat habitum.§.seruus.instit.de capi.dimi.cum concord.& non entis nullæ sint qualitates.l.eius qui in prouincia.uers.quoniam nõ possunt. ff.si certum pet.quum ergo text.dicat stricti iuris, debemus intelligere de scripto.Aduertendum quoq; est ad unum:nam Accur.exemplificat tex.nostrum,per l.si seruum.§.sequitur. ff.de uerb.oblig.quod uidetur contra ea,quæ dixi in euidentialibus,dum de rigore tractaui. Puto pro resolutione ita dici debere: Aut sumus in terminis, in quibus æquitas uenit præponenda rigori: & tunc fateor, appellatione stricti iuris uenire illam perniciosam & irrationabilem subtilitatem, ut quia agatur de odio excludendo; & ita procedat §.sequitur. Aut sumus in terminis, in quibus rigor anteponitur æquitati: & tunc dico,quòd sub rigore iuris non comprehenditur illa perniciosa & irrationabilis subtilitas, ut quia ageretur de infestißimo odio admittendo.arg. text.in l.cum quidam.ff.de liber. & posthum. quod enim ratione caret, extirpandum est. cap.corepiscopi. lxviij.distinct. nec obstat text. in l.prospexit.in princip. ff.qui & à quibus manumiss. liber. non fiunt.ibi, Quod quidem perquàm durum est: sed ita lex scripta est, quia illa uerba talem recipiunt sensum: Perquàm durum est: id est, ab æquitatis ratione deuium: non autem perniciosum, & irrationabile: quia non sine aliqua ratione ita ibi statutum fuit.cap.erit autem lex. iiij. distinct. & dicemus infrà,in tertia conclusione.cogita tamen super his: quia nullibi à doct.tanguntur. Ampliatur nunc ista conclusio per

Accurſ.ut generaliter procedat in omnibus cauſis tam ciuilibus, quàm criminalibus: & tam publicis, quàm priuatis: propter ea uerba, In omnibus rebus. Et ideo extendit Iaſon poſt cæteros,ut procedat etiam in contractibus.per l. ij. ubi Bald.not.infrà de reſcindend.uendition.melius dixiſſent doctores in diſtractibus,quantum ad illum textum attinet, attenta diſpoſitione legis, & natura tituli ſub qua eſt ſituata: quum ibi de diſtrahendo, non de contrahendo agatur. arg.l. imperator. ff. de in diem adiectio.non tamen,quin in contractibus concluſio procedat,negandum eſt: quum id toto iure ciuili ita ſe habeat, ut uerbis Pompon. utar in l. alienatio. ff.de contrahend.emptione. Ampliatur tertiò, ut etiam procedat in ultimis uoluntatibus: quum de contractibus ad ultimas uoluntates ex identitate rationis liceat argumentari.l.ſeruum filij.§.eum qui chirographum. ff.de leg.primo. gloſ.fin.inſtit.de lege fuſia cani.tollen.& ne eamus per arguta, eſt caſus rotundus in l. cum auus. ff. de condition. & demonſtration.& in l. cum acutiſsimi.C.de fideicommiſs.Amplio & quartò, ut concluſio noſtra procedat generaliſsimè, in pactis, ſtatutis, reſcriptis, priuilegijs, & ſi quæ ſint ſimilia, ut in eis æquitas attendatur. Hoc mihi probat iſte text. in illa actione, omnibus: quæ eſt generalis, nihil penitus excludens. l. hoc articulo. ff. de hæredi.inſtituend. capitul.ſi Romanorum. xix. diſtinct. ſuadeturq; iſtud ex ea dictione, rebus: quæ adeò eſt generalis, ut etiam perſonas comprehendat. l.omnia. §. fin. ff. de legatis ſecundo. notat Decius in cap.ij.in princip.extra de conſtitutionib.Secunda fit con-
6 cluſio: * Aequitas in iure non ſcripta, præferri debet rigori, etiam non ſcripto. Fundatur hæc concluſio per textum in l. ſecunda. §. item uarrus. ff. de aqua pluuia arcen. ibi, Hæc æquitas ſuggerit, etiam ſi iure ſtricto deficiamus. Suggeri enim dicitur, quod ſcriptum non eſt, ut notat Accurſ. in l. ij. in prima gloſ. C. de legi. ad idem text. in cap.fin.de tranſactionib.ibi, In his uerò ſuper quibus ius non inuenitur expreſſum, procedas æquitate ſeruata, ſemper in humaniorem
partem

partem declinãdo. Nec obstaret, si diceres, quòd ille tex. non
loquitur de rigore iuris, sed de iure simpliciter: eò quia rigor
non sit ius, sed iuris excessus, ut diximus in euidentialibus:
quia respondeo ius ibi assumi pro rigore ipso iuris, ut subie-
cta materia demonstrat, ut est tex. clarus in l. j. suprà de legi.
& in d. l. si seruum. §. sequitur. iuncta glos. de uerborum obli.
Declarat pulchrè Panor. in d. c. fi. uersi. & scias quòd quan-
doq; & hanc conclusionem firmat ibi Bernar. in glo. æquita-
te. Sequuntur communiter Docto. in d. l. j. de legi. Ad idem
adduci solet text. in l. quod si Ephesi. §. fi. ff. de eo quod cer.
loco.* intelligendo tamen eum tex. prout facit Decius, con- 7
tra Panor. & communem. in c. ex parte. il. ij. colum. j. de offic.
delega. quòd non loquatur de æquitate informata à iure, sed
de æquitate simplici. Quam Decij sententiam ego sequor:
quia si intellexerimus ibi de æquitate informata, id est, quæ
accipiat formam & declarationem limitatam à iure, erit illa
æquitas in iure scripta, à qua iudici non liceret recedere, per
l. nostram: cuius cõtrarium præsupponit ille tex. in ea dictio-
ne, quoque, quæ de sui natura est implicatiua, ut inquit Bart.
per illum tex. in l. labeo. ff. de pactis. Iaso. in l. si arrogator. co-
lum. iiij. ff. de adoptio. nec obst. uerbum debet ibi positum,
quod si materia exigat, potius honestatem quàm necessita-
tem importare habet, ut fuit de mente Panormita. in c. si uir.
in fi. de adulte. Ego tamen puto dictam l. quod si Ephesi, ad
hanc conclusionem non bene adaptari, stante hac declaratio-
ne, quinimo potius ad ultimam, ubi de arbitrarijs tractabi-
mus, ut quia in terminis conclusionis nostræ æquitas sem-
per seruanda sit. dicto c. fi. ad fi. ponderando ibi dictionẽ, sem-
per, quæ regulariter continuum factum, & non uarietatem,
seu interpellationem designat. l. j. in iij. responso. ff. de flumi-
ni. ponit Bartol. in l. j. colum. v. ff. soluto matrimo. Ratio fun-
damentalis harum duarum conclusionum stat in hoc potis-
simum, quia in casibus dubijs, prout in istis, benigniorem sen
tentiã assumere debemus. uulg. l. arrianus. ff. de uerborum
obligatio. l. semper in dubijs. cum concord. adductis ibi per

 Decium.

8 Decium. ff.de regulis iur. Tertia sit conclusio; * Rigor scriptus præfertur æquitati non scriptæ.l.prospexit.in princip. ff.qui & à quibus manumiss.ibi,Quod quidem perquàm durum,&c.l.j.secundum primum intellectum,cum concordan. adductis per Accur.C.de legi. facit tex.in c.ij.vj.quæstio.iij. Ratio fundamentalis huius conclusionis est,quam suprà tetigimus in prima cõclusione; quia expressum facit cessare tacitum.l.cum ex filio.§.filio impuberi.ff.de uulga.& pupilla. & dato quòd iste rigor scriptus uideatur forsitan absurdus; attamen non est sine ratione & causa scriptus.cap.erit autem lex,iiij.distin. non enim esset recipiendum quod omnino ratione careret.cap.corepiscopi.lxviij.distinctio.cap.peruenit. de censibus. facit l.dotem. ff.soluto matri. quod ergo legum conditoribus placuit,obseruandum est.l.leges.la.j.C.de legi. §.sed quod principi.insti.de iure natu.&c. Et in hac conclusione, quum passim recipiatur, prolixius non insisto. Quar-
9 tam formo conclusionem;* Rigor scriptus in specie,anteponi debet æquitati scriptæ in genere. Fundamentum huius conclusionis sumi potest ex infinitis iuribus, sed nullibi ita clarè,ut in l.j.ff.de usucap. nam ibi rigor iuris in specie, ob causas in ea lege adductas, scriptus est. Aequitas quoq; generalis,in l.nam hoc natura. ff.de condictione indebi.scripta fuit:ne quis scilicet cum iactura aliena lucrum captet:& tamen,inquit Bartol.in dicta l.j.ea æquitas generaliter proposita cedet rigori in specie scripto.sequitur Iaso.in dicta l.nam hoc natura. quam legit sub l.naturaliter. ff.de cõdictio.inde. approbantq; istud scrib.hic, & in dicta l.j.de legib. Et si istud in rigore procedit.longè fortius,& sine dubio,locũ sibi uendicabit in æquitate in specie scripta, ut est casus notan.& ad literam,in l.nonnunquam.ff.de colla.bonorum.Ratio fundamentalis huiusce cõclusionis est;quia generi per speciem derogatur.l.in toto. ff.de regulis iur.c.generi.cod.titul.libr.vj. quod enim specialiter declaratur,maioris est potentiæ, quàm quod in genere prædicatur.l.ij.C.de seruo pigno. dato ma-
10 numiss. Quinta erit conclusio; * Rigor ultimo loco scriptus, uenit

uenit præferendus æquitati, priori loco scriptæ. Fundatur hæc conclusio ex glos.in c.extirpandæ.§.fina.in glos.magna. ibi,sed hic rigor. extra de præben. Ratio fundamentalis uidetur,quia ultima prioribus derogant.§.posteriore.instit.de testa.l.illud.ff.de pericu.& commo.rei uendi.& cum hac conclusione transeunt Alexand.& Iaso.hic. Aduertendum est, quòd Decius in reg. in omnibus quidem.in fin. ff.de regulis iuris.tenet indistinctè, hanc conclusionem non fore ueram: quia id quod diximus, posteriora derogare prioribus, præsertim in legibus,cap.j.de constit.in vj. procedit quando lex posterior directo & expresè contrariatur priori:sed in terminis nostris rigor & æquitas non sunt directò contraria: quia diuerso fine & ratione æquitas temperat rigorem.Et hanc solutionem,licet Decius non dicat,uisus fuit à contrario sensu uoluisse Ioan.Andreæ.in glos. in dicto cap.j.in uersic. reuocare.ibi,In legibus autem contrarijs stamus ultimæ.& istud uoluit tex.ad literam,de quo miror,quòd Decius non fecerit mentionem in l.sed & posteriores.ff.de legibus.Prætereà intelligenda est glos.secundum tex.quem allegat Bart.in l.non solum.§.si liberationis.ff.de liber.lega.quum ergo glos.in dicto cap.extirpandæ.nihil alleget pro opinione sua,ei credendum non est,quum eius decisio probabilis tantum sit,& non necessaria, ut tradunt Docto. omnes in l.j.ff.si certum peta. comprobat etiam hanc sentẽtiam pulchro fundamento Decius:necnon & autoritate Panormi.Domi. de sancto Gemi. & Fely.in dicta l.in omnibus.Et ideo cõcludo hanc nostram aduersus Bernar. opinionẽ,de iure ueriorem,& magis communem:quum plures,uel saltem tot eam tenuerint.Et ea dicitur magis communis,& syncera opinio, quæ maiori ratione,pietate,& autoritate nititur,secundum glos.nota. in c.j. de his quæ fiunt à maio.part.capi.faciunt quæ elegantißimè ponit Do.Vdalricus Zazius in scholijs, ad l.ij.in uer.innouare instituit. ff.de origi.iuris. Sexta & ultima sit conclusio: *In arbitrarijs omnia iudicantis arbitrio & discretioni committuntur,ut rigorem seruet,si uelit,uel nõ seruet, sed æquitatem. 11

tatem.Istud uoluit Do.Iaso.hic in ultimis uerbis, autoritate Anto.de Butr.& Bald.motus, qui tamen nil aliud adducit. Ego puto hanc conclusionem ueram, & clarè probari,in l. quod si Ephesi.§.fina.ff.de eo quod certo loco,inducendo illum text.& ponderando,ut feci suprà in secunda cōclusione. Addo fortius,quia in eo titu.de arbitrarijs tractatur,& in eo præcipuè de rigore fit mentio, præsertim in l.non utiq;.§.fi. præmisso ergo rigore, Iurisconsul. in dicta l.quod si Ephesi. §.fina. monet,& dat potestatem iudici, inquiens: In summa æquitatem quoq; ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni addictus est. Ad idem text.in §. prætereà quasdam. institu.de actio.& ita puto procedere & debere intelligi tex. in autenti. iusiurand. quod præstatur ab his. circa medium. collatio.ij.in illis uerbis, Et omnem æquitatem seruabo,&c. fateor tamen & pedibus eo in sententiam Alberi.de Rosa.in d.l.quod si Ephesi. ut hæc conclusio nostra non intelligatur de æquitate cerebrina,& fantastica: sed de ea quæ iuris & rationis regulis claudatur:quæ ideo æquitas ob hoc negari nō potest,quin saltem largè capiendo, à iure informata dicatur: non tamen ita præcise,ut arbitrati sunt Docto. ne aliàs arbitrarium in necessariū uertatur. Examinatis satis utiliter his conclusionibus,quæ substantiam totius materiæ continent,
12 non est omittendum,* quòd rigor iuris ciuilis,in plerisq; casibus,de iure canonico,quod super æquitate fundatū est,non seruatur:unde rigor §.j.institu.ui bono.rapto.& l.si quis in tantam.C.unde ui.secundum canones non attenditur.glo.in cap.j.extrà de dolo & contuma.similiter rigor l.j.ff.de eden. non obseruatur.cap.dilecti.de iudicijs.dixi in rub.suprà eod. colum.j.Quinimo fortius dixit indistinctè glos.in cap.sæpe. de restit.spolia.secundum canones,rigorem iuris ciuilis non seruari. Nec etiā rigor ipsius iuris canonici,si rigor dici possit,semper attenditur, ut est tex.cum glos.not.in cap.fina.de
13 sententia excommu.Postremò sciendum est * per has cōclusiones restringendū esse dictum illud singulare,nimis tamen generale,glos.in autenti.ut sine prohi.matres debi.in princi.

colla.vij.

colla.vij.super uer.æstimamus.quod habet,Ineptum esse, nō fallere regulam, si æquitas dictet, ut intelligere debeamus illud admittendum fore, ubi aliquæ ex his conclusionibus nō lederentur:aliàs secus ne tota materia hæc,in qua tot uiri illustres insudauere,unico uerbo destruatur.

L. PROPERANDVM.

1 *Noua totius legis,properandum,diuisio.*
2 *Duplex instantiæ diffinitio cum etymologia.*
3 *Instantia duobus modis dici potest,largè & strictè.*
4 *Eremodicij descriptio,& etymologia.*
5 *Instantia hæc,an de iure ciuili esset cognita.*
6 *Rationes dubitandi,& decidendi.*
7 *Quænam dicatur causa finalis:& quæ impulsiua.*
8 *Lites non debent esse immortales.*
9 *Causa inquisitionis an debeat terminari biennio.*
10 *L.properandum,an edita fuerit ante uel post l.fin.infrà ut intra cer. temp. quæst.cri.Et an attendatur ordo in legibus.*
11 *Causæ ciuiles,frequentiores sunt criminalibus.*
12 *Nouus intellectus ad ea uerba:Et sæpe ipsæ materiam criminibus,&c.*
13 *An necessaria fuerit specificatio facta in uersi.censemus.*
14 *Causæ fiscales & similes non clauduntur triennio.*
15 *Quid de causis dotalibus,ecclesiæ,& ciuitatum.*
16 *Instantia initium sumit à litis contestatione.*
17 *Causæ in quibus lis non contestatur,quo termino claudantur.*
18 *Noua oppo.ad ultimam partem text.*
19 *Iudex habet potestatem in subditos,& ideo ei parendum est.*
20 *Tres pœnæ,quas incurrit nolens obedire iudici. Et ibi uide de contumacia, aliqua notatu digna.*
21 *Nō tenetur qs iudici,iniusta præcipiēti,obedire:quinimo obediēs plectitur.*
22 *Qui casus in glo.non meruerint pro fallentialibus adduci.*
23 *Autent.qui semel,an corrigat l.properandum.*
24 *Quid de auten.ei qui.C.de tempo.appella.*

Properandum. Re & fama, satis percelebris est hæc lex: continet enim mate-

 riam

riam iudicialem utilissimam,scabrosam tamen:sine cuius cognitione,nec ad magistratum,nec ad patrocinium (nisi indignus) quis uocari poterit. Obiurgatum enim fuisse à Quinto Mutio Seruium Sulpitiũ meminisse debemus: quòd turpe foret patricio & nobili uiro, causas exoranti, ius in quo uersaretur,ignorare:ut refert Pompon.in l.ij.ff.de orig.iur. Quare totis uiribus,ad huius l.intelligentiam nobis properandum est. Diuiditur tota hæc l.communi uoto scriben. in
1 sex partes. * Ego autem melius in octo partes scindi existimo. Nam in prima ponitur proœmium generale. In secunda meta instantiæ causæ ciuilis. In tertia pœna actoris,cuius cõtumacia perit instantia. In quarta pœna rei, codẽ modo contumacis. In quinta ponitur generaliter de cõdemnatione expensarum. In sexta mulcta iudicis, cuius negligentia uel dolo lapsa est instantia. In septima quomodo puniatur patronus,cuius facto perempta est instantia. In octaua & ultima, quomodo subueniatur pupillis,uel adultis aduersus tutores,curatores,uel actores:quorum facto perijt instantia. Secunda ibi,censemus. tertia ibi,& siquidem. quarta ibi, sinautem reus. quinta ibi,siue autem alterutra. sexta ibi, sinautem utraq;. septima ibi,illo procul dubio. ultima ibi,sin uero causæ. Habita hac generali diuisione, præmitto pro cognitione terminorum, quid sibi uelint hi termini, Instantia, & Ere-
2 modicium. * Diffinitionem instantiæ apud aliquem, quem hactenus uiderim,tactam minimè legisse repeto. Ego uerò ita diffinire posse autumo: Instantia est cursus temporis, in causis terminandis, à lege præfixus. Hæc diffinitio meo iudicio facilimè procedit, optimeq; cum suo diffinito conuertitur: & constat ex genere & differentijs. argum. l. j. §. dolum. ff. de dolo. & eorum, quæ not. Barto. in l. prima. ff. de testam. Quatenus autem ad propriam materiam l. nostræ attinet, ita plenius diffinio: Instantia est terminus trium annorum, in causis ciuilibus decidendis, à lite contestata computandorum: in odium negligentiæ aut doli, actoris, iudicis, aduocati, uel rei: & ob publicam utilitatem à lege inductus

ductus. Probare hanc diffinitionem, superuacuum foret: tu ex ipsa l. nostra tota periculum facias. Dicitur autem instantia (ut arbitror) eò quia litigatores instare apud iudicem, & curare habeant, ut intra debitum tempus causa finem suscipiat per diffinitiuam sententiam: sicut in simili dicimus de eo, qui instanter petere debet apostolos. c. ab eo. de appellation. libro sexto. Et hæc quæ dixi, * sanè intelligenda 3
sunt de instantia strictè sumpta: & sic quæ biennio, aut triennio claudatur: non autem de instantia largo modo sumpta, quam unusquisque actus iudiciarius recipere potest. Vt puta citatio habet suam instantiam: uidelicet quousque durat terminus datus ad comparendum, seu quousque fuerit comparitum: dum modò compareatur in termino. Istud uoluit Alexand. hîc, licet ad aliud propositum. colum. ij. in princi. Eremodicium uerò ita describitur: * Est 4
iudicium desertum. Etymologizatur autem ab eremo, hoc est, deserto, ut dixit Accursi. in. l. & si sine. §. finali. ff. de minori. & in l. nostra. §. sin autem reus. Sciendum tamen est in codicibus nostris barbarè legi hermodicium cum aspiratione: Latini autem (ut inquit Calepinus) ermodicium sine aspiratione proferunt. Eremus enim (unde eremita, & eremitanus dicuntur) locum desertum & solitarium significat. Moderni nostri Latinioris linguæ peritiores, ueriorem tradunt pronuntiationem: Inquit illustris doctor Gallus, Guilielmus Budæus, in Pandectas, hanc dictionem barbaram Latinè dici debere Eremodicium: quod Diogenes separatim, eremin dichin appellat, quodq; Latinè uersum, desertã causam denotat. Præceptor quoque meus obseruandissimus Andr. Alciatus, lib. iiij. in titu. de uerb. signifi. hunc locum annotauit, textusq; nostros restituit: Inquit ille: Eremodicium Iurisconsf. appellauit, quoties in iudicijs absente altera parte ius dicitur: unde qui facilè & citra contradicentẽ uictoria potiũtur, Eremodicio potiores dici possunt. Ex Accur. in gl. §. sin autem reus. ego ita describo: Eremodicium dicitur, quoties deseritur iudicium: ut ex eo diffinitiuè posit pronuntiari.

quod tamen intellige,ut declarat Paul. Cast.in §.& siquidē. & §.sinautem reus. circa prin. Aduertendum est,ꝙ Accur. in d.l.& si fine.§.fi.de minor.uidetur uelle,quòd eremodiciū etiam contrahatur,quando nō deuenitur ad aliquam sententiam,sed triennium totum cucurrit.ex quo (si uerum sit) inferri potest,dominum meum nō perfectè descripsisse eremodicium,quum iste casus in sua descriptione non comprehendatur.Ego,exemplo Cassij, magistri mei sententiam, distinguendo defendo:aut uolumus accipere eremodicium largè ab etymo,ut quia causam seu iudicium desertum denotet:& tunc dico utroq; casu eremodicium dici posse:aut loquimur propriè in terminis §.& siquidem.& §.sinautē reus.quando iam prope finem triennij deuentū est: & hoc casu quum uerè dicatur contrahi eremodicium. d. §. sinautem reus.in princ. procedat descriptio domini mei,& ea quam ex Accur.tradidi:quod tamen prudentissimo iudicio tuo Præceptor colendissime,totum submitto:ut tu qui hæc longè melius nosti,& tuā & discipuli tui,si aliquis oblatret, causam suscipias. Re-
5 stat uidere,* an de iure digestorū,cognita esset hæc instantia. Ad quod breuibus respondeo in Pandectis apud Iurisconf. terminum hunc Instantia,non reperiri: sed eius effectum sic. Legimus enim causas ipsas,intra aliquod tempus conclusas fuisse,attamen de quantitate temporis expressim nō comperimus,ut ait hic Pau.Castr.in primis uerbis.de hoc sunt tex. in l.sed & si per prætorem.§.ait prętor.ff.ex quibus cau.maior.& clarius in l.arbitrio.§.dolo cuius. ff. de dolo. De iure autem codicis instantia certam originem sibi uendicauit.l.fi. C.ut intra cer.tem.quæst.crimi.& hac l.nostra. His præmissis,deuenio ad princ.legis nostræ; quod,retenta in hoc diuisione cōmuni,legam usq; ad §.& siquidem. Diuiditur istud princ.per Bart.in quinq; partes,ut hic per eum. Solus Ias.insurgit aduersus diuisionē,dum in quarta parte dicitur: quòd repilogat præcedentia.& bene,meo iudicio:ut ex eius dictis & textu facilimè percipi potest; diuersa enim res est causa ipsa,& persona,coram qua ea agitatur.Ego in tres partes diuidere

uidere melius fore arbitror. In prima procemium: in secũda, quæ est ibi,censemus,constitutio:in tertia ibi, hoc enim,constitutionis ratio & effectus. Nec admitto in illis uerbis, exceptis,&c.fieri partem:quũ per parenthesim legi debeant: minusq; in eo uersi. sed omnes, quũ consecutiuè ad præcedentia ueniat, & idem uerborum contextus scindi non debeat, arg.l.continuus.in princ.ff.de uerb.oblig. Summaria docto. totam literam nõ complectuntur:ob quod ita summo: Quęcunq; ciuiles causæ, apud quoscunq; iudices, & ubiq; locorum,triennio à lite contestata,claudi debẽt:causis fiscalibus, & publicarum functionum exceptis. Ratio dubitandi non satis cõmodè assignari posse uidetur.* Nam in his,in quibus 6
legislator procedit disponendo,& quæ sunt iuris positiui,nõ potest certa assignari ratio,quare ita,& nõ ita sancitum fuerit,ut dixit Accur.in l.j. §. pueritiam.in glo.ratus.ff.de postulan.ubi ponit exemplũ in usucapione. Addo facere, quia nemo dicere potest imperatori, Cur ita facis? quum sola uoluntas principis censeatur iusta causa aliquid faciendi.glo.in l.relegati.ff.de pœnis.in fin.Bal.in præludijs feudo.col.ix.in his dico,quæ sunt iuris positiui: non autẽ naturalis,aut gentium:de quo per Bar.in procе.Digestorũ.in prin.latius examinat Ias.in l.quominus.in tertio not. ff.de flumi. Ne tamen ita illotis manibus pertrãseamus,ratio dubitandi potuit esse ista:uidebatur enim dicendũ,quòd causæ ciuiles minori tempore claudi deberent,quàm criminales.Nam habeo tex.in l. fi.ff.de ferijs. qui uult maiores dilationes dari in causis criminalibus, quàm in pecuniarijs. Ergo uidebatur in l.nostra pari modo dicendum ; ut si causæ criminales conclusæ sunt biennio, causæ ciuiles debuissent terminari anno, uel saltem pari tempore. Quod probo optimo argumento: nam dispositum in quasi instantia,seu instantia largo modo sumpta, ut est ea,quam unusquisq; actus iudiciarius (puta citatio,uel dilatio ad probandum) recipit,de qua suprà in euidentialibus dixi,deberet extẽdi ad instantiam simpliciter, & strictè sumptã,quæ interponitur super tota causa ; procedit enim argu-
 mentatio

mentatio à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. l. qui pene. ff. de manumissio. Probatur quoque istud ratione: nam ubi maius est periculum, cautius ibi est agendum. l. j. §. sed & si quis. ff. de carbo. edicto. qua ratione uidetur concludendum, breuius tempus dari debuisse in sopienda causa ciuili: quum in ea minimum, respectu causæ capitalis, periculum uersetur. His uel similibus non obstantibus, contrarium firmat Imperator. Et ratio decidendi fuit: quia causæ ciuiles frequentiores sunt, ut dicit tex. & suo loco uidebimus. Et ideo quum ob multitudinem non possint ita repentè terminari, fuit maius tempus in ipsis decidendis, quàm in criminalibus præfixũ. Et quod causæ criminales citius terminari debeant, nõ fuit absque immodica ratione inductũ: quia utplurimum (nisi aliquo speciali casu) quis ex uinculis in causa criminali, causam dicit: ut experientia docet. Et est tex. in l. j. ff. de cust. reo. & in l. j. c. eo. Carcer uerò non ad pœnam & uindictã, sed ad custodiam inuentus est. l. aut facta. §. solent. ff. de pœnis. l. incredibile. c. eod. prætereà carcer dicitur mala mansio. glo. in uerbo tormentis. in clem. j. de hæretic. & quod grauius est, carcer dicitur species quędam seruitutis. arg. §. libertos. inst. de iure perso. l. ij. ff. de libe. homi. exhi. Et ideo de his quos tenet carcer inclusos, id aperta diffinitione sancitum est, ut aut conuictos uelox pœna subducat: aut liberandos custodia diuturna nõ maceret, inquiunt imperatores Gratian. & Valent. in l. fin. c. de custo. reorũ. Pro quo facit, quia si causa ciuilis iam sit incepta inter aliquos, & superueniat criminalis, ea prius, quàm ciuilis est terminanda. l. fin. infrà de ordi. cog. Non obstant ea quę pro ratione dubitandi adduximus: quia solutio patet ex istis, & ex his quæ dicit Bart. in d. l. fin. colũ. fin. ff. de ferijs. & dominus Ias. hîc, in ij. notabili. Priusquam con-
7 descendam ad notabilia, necessariò est præmittendum,[x] quęnam dicatur causa finalis,[y] & quæ impulsiua. Dico ergo, quòd causa finalis dicitur illa, quæ præstat occasionem aliquid statuendi, præcisè: & quæ ab initio antequàm tale quid statueretur, erat in esse producta: qua cessante ipsum causatũ subsistere

ſiſtere non poteſt. Cauſa uerò impulſiua dicitur ea,quæ pręciſè non eſt cauſa aliquid ſtatuendi, ſed incidenter, aut per conſequentiam: & ideo ea ceſſante non ceſſabit cauſatum: quum ſine ea ſtare poſsit,& ab ea fundamentum non recipiat, ſed à finali. Iſtas deſcriptiones (uel ſi mauis diffinitiones) colligo ex text.& glo.in l.j.§.ſexum.ff.de poſtuland.ubi cauſa finalis fuit,ne contra pudicitiam ſexui congruentem, mulieres alienis cauſis ſe immiſceant: & ne uirilibus officijs fungantur: ut eſt text.in l.fœminæ.ff.de regul.iur.& in l.fin. C. de arbit. Impulſiua uerò fuit improbitas & inuerecunda illius ſceleſtæ Calphurniæ: qua tamen ceſſante, ut puta quòd bona mulier reperiatur, quod tamen raro eueniat, non ceſſabit cauſatum ſeu effectus. de quo per Barto. in l.ij.§.fin.ff.de donatio.& per Alexand.in l.fin.in primo not. C.de edicto diui Adria. tollend. Noto primò ex hoc text. unam cauſam, propter quam fuit inducta præſens conſtitutio: ſcilicet * ne lites fiant penè immortales, & uitæ hominum modum excedant. Et aduerte, quia cum notabilibus expediam gloſſellas uſque ad gloſſ.magnam.in uer. triennij. Noto ergo ꝙ lites non debent eſſe immortales,ſed aliquem exitum certũ habere debent.& iſtud dicit Accurſius, quòd erat ante hanc legem: ut habes (licet ipſe non adducat) in multis iuribus: pręcipuè in l.quidam æſtimauerunt. ff.ſi certum peta. in l.terminato.C.de fruct.& litium expen. concordat text.cum glo.in prima conſtitu. C. & de iure canonico eſt text.in c.finem litibus.cum ſuis concord.de dolo & contum.ex quo ſequitur, quòd niſi iſtud opportunum & neceſſarium remedium aduenisset, longior eſſe potuiſſet litis uita,quàm hominis: quum homo uſq; ad centũ annos tantum uiuere credatur: ut dicit glo.adde l.an uſusfructus. ff.de uſufruc.& l.ſi uſusfructus.ff.de uſufru.lega. Et hanc dicit Accur.eſſe rationẽ,ſeu cauſam finalem huius conſtitutionis: ſcilicet,ne lites,&c. quod ex eo ſuadetur, quia ante hanc legem iſtud ſtatutum fuerat,ideo,&c.ut ſuprà diximus. Noto ſecundò ex hoc prin.ibi,cum criminales,ꝙ cauſę criminales, ſiue per 8

siue per accusationem, siue per inquisitionem procedatur,
9 *biennio terminari debent. Hoc uelle uidetur ille text. generaliter loquens, per quem ita decidit Alex. hic, in fina. uerbis, dicens hanc fore ueritatem. De hoc tamen an hæc lex intelligi debeat, quando proceditur per uiam inquisitionis, inter docto. magna est altercatio: ut per eos hic, & in l. fin. infrà ut intra cer. tem. quæst. crimi. Ego teneo, text. nostrum loqui simpliciter, quando proceditur uia ordinaria accusationis, non autem extraordinaria inquisitionis. per text. quem glo. allegat pro concor. in d. l. fin. infrà ut intra cer. tempus. ponderando eum tex. ibi, sed post biennij excessum, accusatum absolui. Ecce text. clarum, qui præsupponit causam criminalem biennio finiri, quando proceditur per accusationē. dum enim dicit accusatum, de necessitate præmittit accusatorem: quum sine eo iudicium criminale subsistere non possit. l. rescripto. §. si quis. ff. de mune. & hono. in inquisitione uerò accusator non requiritur. l. ij. §. si publico. ff. de adulte. c. qualiter & quando. il. ij. de accusatio. faciunt quæ latissimè ponūt Canonistę in rub. extrà de iudicijs. & pro hac opin. est casus rotundus, qui cauillationem non patitur. in l. ubi falsi. C. de falsis. uerba sunt text. qui pro cōcordanti adducitur cum d. l. fin. ultimum autem finem strepitus criminalis, compendioso spatio limitamus: quem litigantem, disceptantemq́ue, fas nō sit excedere: cuius exordium nascetur auspicio contestatæ accusationis, apud iudicem competentem. torques hunc text. quomodo uelis: & uidebis an ueritatem Alex. defendere possis. Nec obstat, quod dicit ipse, hanc l. nostram. loqui indistinctè in causis criminalibus, quia respondeo eam debere restringi ad d. l. fin. ad quam habetur relatio. l. sed & posteriores. ff. de legi. facit regula notanda Socy. in l. omnes. per illum text. cum glo. ff. de exceptio. in secundo not. quòd lex quantumcunq; uniuersaliter loquatur, recipit tamen interpretationem ab alijs legibus. quum ergo illa l. fin. tantummodo de causa criminali, in qua per accusationem proceditur, loquatur: ponderando denuo & ineuitabiliter ultimo
respon

responsum, dum dicit, Scietibus iudicibus, eorumq; officijs: quòd si litigatoribus admonētibus, ipsi litis introductionem uel examinationem distulerint, &c. nostrum nō erit leges extendere: nec credendum erit Do. Alexand. eiusq; opinionis uiris. Non obstat, quod dicit Alex. inquisitionem succedere loco accusationis. per c. qualiter. de accusa. quia respondeo; neutrum illorum cap. istud probare: quinimo contrariū asseritur in c. qualiter. il. ij. circa fi. ubi in uersicu. sicut accusationem, constituitur inter ea differētia. Et dato quòd probarent illa iura, inquisitionem loco accusationis succedere: non tamen dicet quis, esse accusationem: quum diuersæ sint naturę, & originis. Ergo non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse l. non hoc. C. unde legi. c. in præsentia. circa fi. extrà de probatio. & si istud diceremus, sequeretur, quòd omnia iura loquentia de accusatione, locum etiam sibi uendicarēt in inquisitione: quod, quàm foret ridiculum, nemini non patet. Quum ergo habeas tex. expressos, conclude contra Alexan. ex regula ipsiusmet in l. si sic stipulatus. ff. de uerbo. obliga. quæstionem non esse debere, ubi casus legis adsit. Dicendum igitur erit, cum Guiliel. de Cu. quem refert, & nō reprobando transit cum eo simpliciter Paul. Castren. hîc, circa princi. quòd si procedatur per uiam inquisitionis: huic nullum tempus censeatur præfixum, sicut nec causis fiscalibus: ut quia iudex tendat ad fisci utilitatem uel publicam. Nunc ad nota. eo modo quo declaraui, redeundo, * aduertendum est, quòd 10
Imperator hic dicit, Cum criminales causas iam nostra lex biennio conclusit. ex quo uidetur inferri, quòd l. fin. infrà ut intra certum tempus. fuerit condita ante hanc legem: prout etiam proximè cōclusimus. & tamen uidemus manifestè contrarium: quum longè post hanc sit situata. in lib. ix. Cod. titu. xliiij. & sic illa lex est dicenda posterior: hæc autem prior, attento ordine literæ & titulorum, qui seruandus est. l. quoties. ff. de usufru. l. cum pater. §. penul. ff. de lega. ij. auten. hoc amplius. ibi, prout quisq; eorū prior nominatus est. C. de fideicommis. Accur. sentiens difficultatem, respondet: quòd licet

illa l.fin. sit posterior in ordine, tamen prior fuit in composi-tione. Et sic uult inferre Accur. in hac glos. quæ singularis est,& perpetuo notanda:ordinem literæ attendi non debere, sed potius mẽtis,& intellectus.l.nec enim.ff.de solutio.§.ante hæredis.institu.de lega.cum concor. Pro quo dico facere, quod uoluit Hieronymus in præfatione generali ad omnes epistolas Pauli,dum inquit absurdum non esse,quòd episto-la ad Roma. quæ scripta fuit post eam, quæ ad Corinth.de-stinata extitit, primo loco posita fuerit. Non obstant modo adducta in contrarium, quia illa non procedunt, ubi expres-se & manifeste apparet de mente,ut in text.nostro uidemus, ponderando uerbum,conclusit,quod est præteriti temporis, rem factam fuisse demonstrans. l.j.§.hæc autem uerba. ubi Iaso.not.ff.quod quisque iuris. Ista fuit decisio Doctorum in dicto §.ante hæredis. præsertim Ioan.de Platea, qui ex hoc infert ad pulchram quæstionem, de eo qui prius petijt cogi & compelli aduersarium,demum cõdemnari:quod uidetur contra l.j.C.de executio.rei iudica. ut per hoc non uitietur libellus:quia omissio ordinis in his,quæ dependent à uolun-tate disponentis,non uitiat actũ. l.præposteri.C.de testa. no-tat Bartol.in l.ij.§.prius. ff.de uulgar. & pupilla. Quicquid sit,aduersus hanc solutionem uideo tex.ualde cõtrariantem, in prima constitu.C.§.quibus.ibi, ita tamen ut ordo tempo-rum,&c. & ibi,primis quidem in primo loco; posterioribus uerò in secundo ponendis. Et fateor me nescire aliter solue-re,quàm hoc modo; quòd istud non fuit ab re factum; quia magis conueniens extitit ponere titulum, sub quo congruè situata est illa l.fina. pòst in materia criminali, cum ibi locus proprius esset, quàm ante hunc titulum: oportuit enim ea, quæ de eodẽ penè loquuntur,in confinio ponere.l.ij.§.quar-tus.C.de uete.iur.enucle. reperio tamen, quòd Bartol.aliter soluit,in l.ij.in princip. suprà titu.j.quòd contrarium proce-dit: quando ponerentur in eodem titul. secus si in diuersis, ut hic. Noto tertio ibi,& pecuniariæ:unam rationem,& sic tertiam, quare facta fuerit hæc constitutio, & hanc credo

etiam

etiam finalem, ut ex his quæ statim dicam, cognosci poterit. * Noto igitur quòd causæ ciuiles frequentiores sunt criminalibus. Istud probatur non solùm in toto iure ciuili, ubi uides, pro una lege, quæ loquatur de re criminali, adesse cētum, & plus, quæ loquuntur de ciuilibus negocijs, præsertim in Cod. in quo proceditur per decisiones & respōsa, prout proponebatur casus, sed etiam in ueteri testamento, ut in discursu Exodi, & Leuitici deprehendere poteris: & hoc satis ex ratione naturali, & experientia rerū magistra demonstratur. Quare quum ob earum multitudinem non possint ita de facili expediri, sicut criminales, quæ rariores: ideo circa eas decidendas maius tempus indulgetur. Pro quo facit illud uulgatum, Pluribus intento minor est ad singula sensus. Et si diceres hanc causam uideri potius impulsiuam, quàm finalem: eo quia si eueniret in aliqua ciuitate rixosa, & partiali, seu factiosa, adesse plures causas criminales quàm ciuiles: si diceremus hanc causam fore finalem, sequeretur meritò, quòd ipsa causa finali cessante, cessare etiam deberet effectus. uulga. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. quod tamen esset contra mentem Impera. Si uerò sit impulsiua secus, ut in superioribus ostendimus. Ad hoc respondeo: si istud diceremus, sequeretur ridiculum, quòd illa causa scilicet ne lites, &c. cessante, quæ tamen est finalis, ut dicit Accur. ut puta, quòd lis non esset immortalis, sed duraret tantum lustro, uel decem annis, quòd deberet cessare causatum & effectus. Et ideo dico cum Barto. in l. ij. §. fi. ff. de dona. quòd ubi causa accipitur pro ratione, ut hic uides ex Accur. & actus est perfectus & cōsummatus, ut in hoc casu in quo præcisè præfixit hūc terminum legislator, etiam si causa seu ratio cesset, nō debet cessare effectus: nec possumus has duas causas dicere impulsiuas, ut ex diffinitione, & his quæ statim dixi, percipi potest. Noto quartò ibi, & sæpe ipse, &c. secundum intellectum Accur. * quòd ex agitatione causarum ciuilium sæpe causæ criminales scatescunt. Exēplum: Petis à me fundum ex instrumento, quod ego falsum dico. glos. nihil adducit. Ego adduco tex. ubi eo-

11 12

dem modo exemplificat ipse Accur. in l.penult.c.de ordine iudicio.ad idem l.si his.c.de falsis. Et hæc causa dicenda est impulsiua.argu.l.j.§.sexum. ff.de postulan. quia non omnes causæ ciuiles creant materiam criminibus: sicut nec omnes fœminæ dederũt causam edicto. Ego sum in noua opinione, quam puto uerâm ut euangelium, quòd ista uerba, Et sæpe ipsę materiam criminibus creare noscuntur.debeãt intelligi, id est,ad committenda crimina.exempli gratia:Quando lites erant immortales, & nullus adhuc erat terminus præfixus, facilimè quis desperabat de causa:& ideo cõpellebatur quodammodo,si uolebat negocium sortiri effectum,committere crimina,ut falsificare instrumẽta,uel acta:aut precio corrumpere iudicem,uel testes,ut citius pronunciaretur:ne forsitan lis terminum uitæ suæ egrederetur. Pro quo facit sententia ea aurea,quam in scalis Palatij collegij uenerandi Mediolañ. proscriptam legi: In controuersijs causarum capitales inimicitiæ oriuntur: fit amissio expensarum: labor animi exercetur:corpus quotidie fatigatur: multa & inhonesta crimina inde consequuntur:& qui sæpe credunt obtinere,frequẽtius succumbunt:& si obtinent, computatis laboribus,& expensis,nihil acquirunt. Et si bene inspicies uerba legis, cogeris fateri,hunc sensum ipsa ueritate ueriorẽ.Quod probo ineuitabili fundamento: Nam actus agentium non debent ultra eorum intentionem operari, sed ab ipsa intentione regulari. l.non omnis. ff.si certum petatur.clarior tex. in l.neratius consultus. ff. de regulis iuris. Mens & intentio Iustiniani fuit ista, & ad hoc uoluit ipse has rationes, de quibus in princip. legis, adducere: ut lites longo tempore non durarent, sed breuem, inquántum fieri posset, sortirentur effectum. Si intellectus Accur. foret uerus, operaretur contrarium effectũ, eius quod sanciuit Iustinianus:uidelicet, quòd lites longissimo tempore durare debeant: ad hoc ut ex diuturna causarum ciuilium agitatione, causæ criminales scaterent: ut quia delicta soleant clàm committi. l.fina.ff.de ritu nuptiarum. capi. fina. de testibus cogen. & interſit reipub.

ea mani

ea manifestari, si non modò, saltem ex interuallo: iuxta illud Catonis, Temporibus peccata latent: & tempore clarent: ne aliàs delicta remanerent impunita. l. ita uulneratus. circa finem. ff. ad legem aquil. l. licitatio. §. quod illicite. ff. de public. & tamen uidemus contrarium statuisse Iustinianum, ea (ut credo) etiam opinione motum, quòd malus euentus, scilicet ut ex ciuili prodeat criminalis, ob quod quis plectatur, non sit habendus in cōsideratione. iuxta l. inter stipulantem. §. sacram. ff. de uerb. oblig. Noto quintò, ibi, censemus causas, quæ triennio debent finiri. Sed aduertendum est:* quia uidetur quòd non fuerit necesse specificare istas causas particulatim: ponderando illa uerba, Omnes lites. quæ dictio omnis, est uniuersalis, nihil penitus excludens. l. iulianus. ff. de lega. iij. l. hoc articulo. ff. de hæred. institu. dixi in l. placuit. in prima conclusione. suprà eod. & aliàs plenius. in §. omnium. in primo not. Instit. de action. dictum igitur generale, generaliter debet intelligi, adeò ut nulla enumeratione opus sit. l. j. §. generaliter. ff. de leg. præstand. Saluando possumus breuiter respondere, non fuisse absurdum specificare istas causas, non obstante tali generalitate, propter regulam, quæ habet, quòd iura noua quantuncunque generaliter loquentia, locum sibi non uendicant in casibus specialibus, uel specialem fauorem habentibus, nisi exprimatur. secundū glo. in l. sciendum. ubi Bart. ff. qui satisd. cogan. notat Ias. in l. j. col. ij. in tertio not. ff. soluto matrim. unde nisi facta fuisset hæc specificatio, dubium oriri potuisset super causis pecuniarijs magnæ quantitatis, quæ æquiparantur criminalibus; ut dixit Bart. in l. admonendi. col. xij. ad medium. ff. de iureiur. per tex. in l. propter litem. in princ. ff. de excus. tuto. an includi deberent potius biennio, quàm triennio, adinstar criminalium. quod tangit dominus Iason hîc, in iij. not. Et etiam in iiij. ponit de causa quæ uentilari potest super conditione personæ: ad cuius dicta me remitto. Quintò noto, ibi, exceptis,* quòd causæ fiscales, & quæ publicas concernunt functiones, quales sunt causæ tributorum, aut uectigalium, non clauduntur triēnio.

13

14

Iſtud uult text.noſter ſingularis, qui quum aliquod certum
tempus non præfigat,cenſebuntur hæ cauſæ nullo tempore
claudi,& perpetuo poſſe durare.Pro quo facit,quia quod nō
habet certum finem,reputatur perpetuum. l.iuriſperitos. in
princ.ubi Nicol.de Neapol.notat. ff.de excuſa. tuto. faciunt
quæ congerit Decius.in c.ex literis.col.iiij.uerſic.tertia con-
cluſio.extrà de conſtitu. Quod enim ſpecialiter, & expreſsè
immutatum non eſt, quare perpetuo ſtare prohiberi debet?
l. ſancimus.C.de teſtamen.l.præcipimus.in fin. C.de appella.
Et ratio huius deciſionis,iudicio meo eſt, ne deſidia aut præ-
uaricatio patroni,ſi labi pateretur triennium, fiſco aut reipu.
præiudicare poſsit.arg.l.unicæ.C.de ſenten.aduer. fiſcum la-
tis retractan.lib.x.quod ſine dubio procedit,quum de fiſci fa
uore tractatur.argu.eorum quæ ponit Decius in d.c.ex lite-
ris.col.fin.Nec iſtud eſt mirum: quum alia pleraque in cau-
ſis fiſcalibus, & publicarum functionum ſpecialiter compe-
riantur indulta: ut habetur in l. publicas. infrà de ferijs. ubi
docto.& per Paul.Caſtren.in l.fi.infrà de priuil. fiſci.& hanc
concluſionem approbant ſcrib. hic. Non tamen negamus,
quin patroni,& procuratores fiſci,diligentiſsimè inſtare ha-
beant, quo celeri expeditione cauſæ fiſcales terminentur, ne
ex nimia procraſtinatione fiſcus damnum patiatur. l.pen. C.
de aduoc.fiſci.l.j.§.j.ff.de offic. procur.cæſa. ne ue inducta in
augmentum tenderent ad diminutionem. l. legata inutili-
ter.ff.de lega.j.l.ij.ff.de iuriſdict.omn.iudic. Sed an idem di-
15 cendum,de cauſis dotalibus,*eccleſiæ, & ciuitatū, quæ fiſca-
libus æquiparantur,quum pari paſſu ambulent? l.ij.C.de pri
uil.fiſci.l.fin.C.de ſacroſanct.eccle. Quantum ad cauſas dota-
les attinet,Bart.in l.j.col.ij.ad medium.ff.ſolu.matrim. tenet,
quòd non claudantur biennio. Docto. ibi communiter infe-
runt Bart.ſentire,quòd claudantur triennio,per text noſtrū.
& dicit ibi dominus Iaſ.col.iiij.ad medium, quòd non recor-
datur uidiſſe contradictionem: attamen quod eſt in contra-
ria ſententia,aliquot fundamentis licet cōcludat,ſe ea acuen-
di tantum ingenij gratia dixiſſe, non quòd recedat à Bartol.

Reperio

Reperio quòd ante eum Bald. Nouel. in tracta. de dote. in ix. parte. priuilegio xiiij. examinauit resoluendo hunc articulũ. De quo dicas ut ibi per eum, ne frustra chartas denigrẽ: qui (si inspicias) dat mirandum & singularẽ intellectum, ad hunc uersic. exceptis. quem tamen non puto procedere, stante generalitate exceptionis, & his, quæ suprà diximus. Quo uerò ad causas ecclesiæ, dubium pendet ex eo, an de iure canonico instantia periat triennio. quod Accurs. tangit in fin. glos. magnæ: & dicit non perire, per c. uenerabilis. & c. significauerunt. extrà eod. de iudi. & hanc sententiam dicit communem Panorm. in d. c. uenerabilis. col. ij. ad medium. & dicit dominus Ias. hîc. in ult. col. ad fin. quòd istud communiter tenetur, & ita seruatur in curijs ecclesiasticis. refertq́ Roma. dicentẽ, fore de hoc meliorem tex. de iure, ad quem miratur canonistas non aduertisse. in c. cum olim propter quæstiones. in uer. iudices. de priuileg. ubi iudex condemnat ad expensas factas in lite per quadriennium: & sic præsupponitur instantiam durare ultra triennium. Inquit Iason, ille tex. non probat: quia non loquitur de eadem instantia, quum potuissent expensæ fieri per quadriennium coram diuersis iudicibus. Ego teneo illum text. clarè probare assumptum: & quod dicit Ias. non solum est diuinare, sed dicere de directo contra illud cap. Nam ut colligitur ex uersic. interim. causa illa fuit primo delegata iudicibus ibi nominatis, à quibus cũm monasterium sanctæ Crucis foret grauatum, ad Rom. Pont. appellauit, & tamen appellationem non fuit prosecutum. Quare Pont. non alijs, sed eisdemmet iudicibus statim causam ipsam denuo demandauit: ut probant illa uerba, quibus causa prius fuerat delegata: qui iudices monasterium prædictum in expensis, quas per quadriennium, occasione huiusmodi negocij, episcopus Colubr. fecisse iurauit, condemnarunt. Datur ergo intelligi, coram istis tantummodo iudicibus & in eadem instãtia, cum de diuersis non cõstet, causam illam fuisse agitatam: & sic excessisse triennium. Quum ergo habeas text. clarum de iure canonico, nõ succedet hoc casu id, quod dicit Ias. in final. uerbis, quòd

bis,quòd ex quo est dubium de iure canonico, & clarum de iure ciuili,&c.stetur dispositioni iuris ciuilis.per c.j. de noui oper.quinimo dico de iure ciuili fore decisum. per hunc uer. exceptis.dum excipiuntur causæ fiscales.Certum autem est, quòd ecclesia & fiscus in priuilegijs ipsius fisci æquiparantur.c.j.cum glos.de restitu.in integ.lib.vj.Bart.in l. fundi.C. de fund.patrimo. lib.xj.Panorm.in c.potuit. col.iij.de locat. ergo causæ ecclesiarum non claudentur triennio, adinstar fiscalium. Et non solum istud procedit, si causa uentiletur coram iudice ecclesiastico:uerum etiam si uentiletur coram seculari: ut dixit Panorm.in d.c.uenerabilis.col.iiij.ad mediũ. refert Ias.in d.l.j.col.iiij. uersic.quarto confirmatur. ff.soluto matrimo. De causis ciuitatum distinguendum est ex mente Accurs.hîc: Aut loquimur in causis alterius ciuitatis,quàm Romanæ,& tales ultra triennium non protrahuntur, ut hoc text. ibi,Siue super iure ciuitatum. Aut loquimur in causis reipub.Roma. & tales adinstar fiscalium triennio non clauduntur,quum idem sit iuris in repub.Rom.quod in fisco, ut etiam uoluit Accur.in rub.C.de iure fisc.lib.x. ubi Bartol.& post eum Alexand.in apostil.sequunturq; istud communiter
16 docto.hic. Noto sextò, ibi, non ultra triennij. *quòd causæ ciuiles debent triennio finiri,computando à die litis contestatæ.istud itidem sanxit Imperator in causis criminalibus, in l. fin.C.ut intra cert.temp.quæst.crim.in primo responso. & in l.ubi falsi.in ulti.responso. C.de falsis. Et ponderãda sunt illa uerba,Post litem contestatam,quia etiam si mille annis contenderetur super aliquo articulo ante litem cõtestatam,nunquàm periret instantia:ut potes ponere exemplum in omnibus præparatorijs, de quibus latè in rubric.suprà diximus. Vnde dicit Paul.Castr.hîc col.j. & refert dominus Ias. col.ij. quòd Specul.in tit.de appellatione. §. nunc breuiter. uersic. item iusta causa.narrat,quòd dum esset Romæ,fuit sibi quædam causa Anglica commissa,in qua lis nondum erat contestata: & ea causa fuerat inchoata antequàm ipse nasceretur, qui tunc temporis erat ætatis xxxiiij. annorum. ex quo infertur

fertur ante litis contestationem nunquàm perire instantiam. Exclamant igitur Paul. & Ias. quodammodo miram rem fuisse de eo uiro, quòd in tam breui ætatis suæ spatio, adeò excellens euasisset. Non igitur delitijs, lasciuijs, aut ocio (peste nefandissima) ad uirtutis culmen peruenіri potest: sed indefessis laboribus, ærumnis, assiduisq; lucubrationibus: prout maiores nostros, diuina eorum monumenta perpetuò duratura, fecisse testantur. Superesset nunc examinare articu-
lum illum, *quid statui debeat in causis, in quibus lis nõ con- 17
testatur; uerum quia istud altiorem indaginem requireret, ideo me remitto ad tradita per Ias. hîc post alios, in sexto not. qui latè tractat, quid de causis executiuis, & summarijs. sufficit, ut dicam eam fore ueram & communem sententiam: ut in causis, in quibus lis non contestatur, tunc currere incipiat instãtia, quum primùm ad merita causæ deuenitur: quæ cognitio, uim litis contestatæ obtinet. & istud assero ex mente domini Alexand. hîc in primo not. & Ias. ubi suprà. Noto septimò, ibi, sed omnes, quòd hæc constitutio super causis eo modo terminandis, non solum extenditur ad minores iudices, sed & ad maiores: non tantum ad ordinarios, sed etiam ad delegatos, & ad omnes generaliter: quod probat illa uniuersalis, Omnes, de qua suprà in quinto not. dixi. & ea quæ ibi examinaui, possunt etiam hîc adaptari. Istud notabile format etiam dominus Ias. hîc, qui istud extendit ad arbitros: de quo dicas ut per eum. Vltimò noto, ibi, hoc enim rationem, quare sit, quòd ulterius quàm triennio lites non extendentur. Ratio est, quia istud spectat ad maiestatem iudicum, non autem ad partium uoluntatem: qui iudices, si uoluerint, partes eo modo refrenabunt, quòd nemo ex eis tam audax comperietur, qui ipsis inuitis audeat litem protelare. * Aduersus 18
istud not. & hunc text. oppono nouiter. Si istud, quòd causa non prætergrediatur triennium, pendet ex uoluntate iudicis, non est quod imputetur partibus, sed solum ipsi iudici, si intra illud tempus non terminetur: etiam quòd ipse partes sint contumaces uel negligentes. Nam dicit text. in l. si pro-

curatorem.§.fin.ff.mandati. Dolo autem facere uidetur,qui, id quod poteſt reſtituere, non reſtituit. Ita, dolo facere uidetur iudex, qui, quum poſsit intra triennium ſententia litem dirimere,non dirimit. Si igitur ſemper dolo iudicis perit inſtantia:ſequitur,quòd partibus indiſtinctè per remedium reſtitutionis ſuccurratur. l. ſed & ſi per prætorem. §. ait prætor.ff.ex quibus cauſis maio. & tenet Accurſ. in §. ſinautem utraque.infrà hac eadem l. quod tamen eſt contra d.§.ſinautem utraq;.qui uult iſtud ſolùm procedere, quando utraque pars imminet,& litem peragere cupit:& iudex, uel per amicitias,aut inimicitias, uel per ſortes litem finire differt, & inſtantiam labi permittit. Cogitaui ego dubitationem: uolo quòd tu pro parte tua cogites ſolutionem. Rurſus ex hoc
19 text.noto,* iudicem habere poteſtatem in ſubditos. ad idem text.in l.poteſtatis uerbo. ff.de uerbo.ſignification.qui dicit triplicem fore poteſtatem: magiſtratus in ſubditos, patris in filium,& domini in ſeruum. Adde aliam fore poteſtatem, tutoris in pupillum.§.j.Inſtitu.de tutel. l.j. ff. eodem. de qua uideas unum notabile uerbum, per Chriſtoph. Porc. Inſtit. de tutel.§.permiſſum.in glo.in poteſtate. col.iiij.Addi etiam poſſet poteſtas epiſcopi in diœceſanum, abbatis in monachum,& ſi quæ ſunt huiuſmodi: quæ tamen in argumentum ſub prioribus ſatis poſſunt contineri.Alia denique eſt poteſtas,uiri in uxorem:de qua Paulus ad Epheſ.v.& ad Coloſs. iij.necnon ad Timoth.ij.meminitq; de ea Accur.in l. ſi uxor. c.de condit.inſert. Modò ad propoſitum: qui iudex habeat poteſtatem in ſubditos,tenentur ſubditi ei obedire.l.non poteſt dolo. ff.de regul. iur. & in autent.ut omnes obed. iudic. prouinc.colla.v.facit text.j.Petri. cap.ij.& Pauli ad Roman.
20 xiij. aliàs, niſi obediant, diuerſis pœnis afficiuntur. * Primò, ſubditus inobediens, pœna contumaciæ plectitur, quæ pœna multiplex eſt. l.contumacia. cum ibi notatis, per Accurſ. & docto. ff.de re iud.l.j.ff.ſi quis ius dicen.non obtemp.l.qui reſtituere.ff.de rei.uendica.c.tuæ,cum gloſ. extrà ut lite non conteſta. In quibus locis poteris uidere,quotuplex ſit contu

macia,

macia,& cuius effectus.de quo per Bart.in l.pen. & fin. ff. de restitu.in integrum.per Cano.in cap. j.extra de iudic. & per Decium in c.consultationibus.de offic. deleg.colum. fin.ponit unum notandum uerbum domi. Iafred. Balbus decisio. ccliiij.in iij.centuria.& an cõtumacia sit delictum, uide quòd sic: per Bart.in d.l.j.§.fin.in fin. ff.si quis ius di.de quo latius per Felin.in c. ex literis. col.xiiij.de constitu. Et nota unum peregrinum dictum Bartol.in l.quandiu. la grande. col. j.ad medium.ff.de acquirend.hæred. quòd contumacia debet interpretari in id, quod contumaci est deterius, & aduersario utilius. An autem audiatur cõtumax appellans,pulchrè per Decium consil. xxxiiij. uolum. j. per totum. Secunda pœna est, quia iudex tali contumaci,&,inobedienti potest denegare suam audientiam.l.sed & si per prætorem. §. ait prætor.in fin.ff.ex quibus caus.maio.l.si quis.§.fin.secundum ultimum intellectum glos.ff.de excusa. tuto. quod extende,ut procedat, non solùm in eadem causa, sed & in alia: secundum Accur.in d.§.ait prætor.in glos.decreto. quod tamen restringit Bologni.ibi,inter easdem personas,secus inter diuersas.Tertia pœna est, desertionis,quam inobediens incurrit. l. iij. §. si præsidis. ubi Accurs.notat.ff.de re militar. Quæ autem sit pœna desertionis,declarat Iurisconsul. in l. non omnes. ff. de re milit.Perdit etiam inobediens iura ciuitatis,& ut transfuga puniri potest,ut uoluit Bartol. in l.omnes populi. col.vij. uersic.ex illa theorica. ff.de iustit.& iure.facit l.omne.§.contumacia.iuncta glos.ff.de re milit. Intellige nunc generaliter, ea,quæ diximus,* locum sibi uendicare,quando iudex & su- 21
perior,secundum leges & iustitiam aliquid præciperēt;aliàs secus,quia tunc ipsis potestatibus parendum non esset: & si quis obediret iudici illicitum præcipiēti, plecteretur. Habes de hoc plura iura; sed inter alia text.notandum in autent.sed hodie nouo iure.c.de offic.diuer.iudi. quinimo licet contradicere,& pertinaciter resistere. l.quoniam iudices. cum concord.adductis per glos.c.de appell. Et ex his sum expeditus de textualibus. Glos.magna in uerb. triennij.diuiditur secundum.

cundum dominum Iaſ.in octo partes,ut hîc per eum col.iiij. Ego in tot fruſta non lacero: ſed diuido in tres, In prima,excipit à text.& ad eum opponit,ac ſoluit. In ſecunda ibi, item not.præmittit ad euidentiam l. generaliter. In tertia ibi, item an poteſt,quęrit & reſoluit,particulas modò,etiam tyrunculus ſecernere ſciet. Ex prima parte gloſ. habes notare decem caſus ſpeciales,in quibus diſpoſitio huius conſtitutionis non
22 procedit.* Sunt tamen aliqui,qui pro fallentialibus non merentur adduci: ut etiam aduertunt docto.hîc.Et primò l.fin. infrà ut intra certum tempus.iuncto uerſi. cum criminales.l. noſtræ.quia potius concordat, quàm diſcordet cum hac l. & licet quo ad præfixionem temporis diſcordet, non tamen poteſt adduci pro fallētiali,ſeu ſpeciali:nam exceptio debet eſſe de regula,& non extra regulam. l.j.ubi Decius.in iiij. not.ff. de regu.iur.& ſic quum diuerſa ſint,cauſa ciuilis & criminalis,ſicut homo & aſinus:quia licet præſupponatur unum genus, ſpecies tamen ſunt differentes, ideo non eſt bona exceptio. Veluti ſi diceretur,Omnis homo currit, ſed non aſinus. & dato quòd eſſet neceſſe aliquē ex his duobus caſibus fore ſpecialem, dicerem potius iſtud contingere debere in l. noſtra,utpote quia ſit poſterior,& ſic fallat à priori, ut ſuprà in ij.not.demonſtraui:& etiam minus digna, & ideo non tanto in precio habenda.l.fin. C.de ordi.iudic.Et eodem modo poſſumus dicere de tex.in §.ſi tamen.in autē.ut cler.apud prop. epiſcop.& in §.ij.ibi,ſi quis autem electum.in autent.de ſanctiſs.epiſc. quum illa iura loquantur in cauſis criminalibus, ut non commodè ab iſta lege excipi poſsint: ſed potius à d. l.fin. C.ut intra cert.temp.quo ad text.in l. j. ſuprà ut omnes iudic.tam ciuiles quàm militares.Paul.Caſtr. hîc col.ij.dicit, quòd non eſt ſpecialis caſus:quinimo cōcordat cum l.noſtra: inducendo,ut per eum.Si conſideres uerba Pau.ipſe adducit uerſ.quòd ſi intra.d.l.j.Accur.autem allegat in fi. & ſic uerſ. ſciant autem. ubi non fit de quinquaginta diebus, ſed de uiginti mentio.& ita etiam illum uerſ. adduxit ibi Accurſ.pro ſpeciali.in gloſ.terminare.qui uerſ. uult iudicem debere illas
contro

controuerſias intra xx.dies,à lite conteſtata,terminare.& ſic incidit Pau.in inciuilitatē.l.inciuile.ff.de legi.attamen etiam ille uerſicu. non obſtaret: tenendo diſtinctionem notandam quam hic tradit ipſe,& Bart.ante eum. Tex.uerò,in l.j.infrà de aſſer.tollen.quem gloſ.uoluit adducere in §.fi.in princip. iudicio meo nō meruit allegari pro ſpeciali;quia ille tex.non negat, quin cauſa illa libertatis triennio claudatur, ut hæc l. deciditur:ſed bene dicit,in odium contumacis rei,eo uocato & intra annum non comparente, poſſe ferri cōdemnatoriam aduerſus eum in fauorē domini.& ſic alius eſt caſus,qui potius mereretur aſſignari fallentialis ad §.ſinautē reus. Quantum ad tex.in l.quinquaginta. ff.de excu.tuto.aliqui dicunt eum nō facere,ut quia ſit diuerſus caſus.Dico ego illum tex. uerè eſſe ad noſtrum fallentialem & ſpecialem: dicitur enim in eo, quinquaginta dies dari tutori, intra quos excuſationē coram iudice proponat,qua propoſita, ſpatio quatuor menſium continuorum lis terminetur. Ecce caſum clarum, ubi agitur de cauſa ciuili excuſationis tutorum:& tamē quadrimeſtri claudi debet ea inſtantia:nec hoc eſt abſonum, ne pupilli diutius tutore careant, & per hoc damnū patiantur. §.j. inſtitu.de auto.tuto. §.j.inſtitu.de tutel. Adde ultrà Docto. caſum in quo inſtantia finitur anno,in l.ij.ubi Bartol.not.C. de naufra. libr.xj.& de hac facit mentionem etiam Accur.in l.penul.C.eod. quam hîc adducit. Quomodo autem iſtæ fallentiæ accommodentur ad hanc l.oſtendit Domi.Iaſ.hîc.colum.iiij,uerſicu. ſed aduerte. Diſcutiendus uenit articulus, * quem breuibus tangit Accur.an per autenti. qui ſemel.C. 21
quomo.& quando iudex.corrigatur l.noſtra. In quo Docto. communiter concludunt, quòd non: quia ibi eſt penitus diuerſus caſus ab hoc.Nam ille tex.non negat inſtantiam cauſarum ciuilium finiri triēnio, ſed loquitur,quid agendum ſit, eo qui actionem propoſuit,cauſam perſequi differēte. Quod ego uerum puto: tum quia ille text. ſolum de actore uerba facit, nos uerò indiſtinctè, tam de reo, quàm de actore: tum etiam,quia inſtantia,de qua in eo text. currit,ſiue lis ſit conteſtata,

testata,siue non:ut ibi in uersic.quæ citatio.& clarius in corpore,unde sumitur. §.si uerò apud iudicem. Instantia uerò, de qua in l.nostra,post litem tantum contestatam currere incipit:ut hîc,uer.non ultra trienniј.& diximus suprà in vj.no. Præterea nos hîc loquimur generaliter,siue utraque pars sit præsens, siue utraque absens, aut altera tantum:ut habes in glos.in ij.parte.& in glos.uer.licentia.§.proximo.Ibi uerò habetur mētio tantum de actore absente. Et ideo punctus dubitationis est resoluendus in hoc:an Autenti. qui semel.ueniat correctiuè ad §. proximum, & siquidem. Et fateor me nec audiuisse,nec legisse Doctorem, qui ita hunc articulum declararit:quia etsi diceremus Autenti. qui semel.corrigere §.& siquidem. qui de eadem materia loquitur: non tamen sequeretur ex hoc, quòd corrigeret totam l.properandum. quæ excepto §. & siquidem. (ut ostendi, & est sole clarius) omnino in diuersis terminis loquitur. Ego in re hac ita distinguendum puto. Aut uolumus tenere intellectum Azo. quòd illa Autenti.in fine intelligatur de prioribus edictis,& priori anno,& sic quòd detur tantum spatium anni,& trium mensium. Et hoc casu nescio (aut oculus caligat) uidere rationem diuersitatis,quare per d.auten.qui semel.§.& siquidem.non debeat corrigi.Et si diceres,Non'ne adest ratio diuersitatis,quam proximè assignasti, quòd hæc l.tota loquatur post litem contestatam:Auten.uerò,qui semel.siue ante, siue post:Respōdeo,fateor assumptum:sed dico,quòd quum Autenti.qui semel. specialiter & expresse loquatur de casu, quando lis non est contestata:quòd censetur corrigere & extendere §.& siquidem. de eodem loquentem,ad hunc casum litis non contestatæ.l.præcipimus.in fi. C.de appel. Aut uolumus tenere intellectum Ioan.quòd illa Auten.in fi. loquatur,non de prædictis anno & tribus mensibus, sed de aliјs de nouo concedendis:ut sic in summa sit terminus duorum annorum & sex mensium:& tunc dicerem illam Autenti. non corrigere, sed potius concordare cum §.& siquidem. quum in eo pariter, non audiatur actor post quinque semestres.

Sed

Sed considera, quòd in §. & si quidem. ultra dictum tempus, dantur adhuc xxx. díes. præterea ibi attenditur, an sit liquida causa uel ne: ad hoc, ut ad diffinitiuam deueniatur: quæ omnia in Auten. qui semel. non attenduntur: & sic etiã stante hoc intellectu, non possent hæc iura cõcordare: quinimo necesse est fateri correctionem dicti §. & siquidem. ut pulchrè perpendit Paul. Castrẽ. in dicta Autenti. qui semel. colum. j. Et licet quàm plures, huic Ioan. sententiæ adstipulentur, ego omnino contrarium censendum puto: ponderando uerba, in corpore. de litigio. §. omnem. unde dict. Autenti. extrahitur. ibi, Iubemus post prædictas edictorum, & annalis spatij obseruationes. Ecce clarè colligi ex eo tex. per uerbum prædictas, quod necessariam relationem habet ad præcedentiam. l. ij. §. quartus. c. de uete. iur. enucle. Imperatorem se referre ad priora præfixa tẽpora, nec noua uoluisse inducere. Quis autem reuelauit & dedit autoritatem Ioã. ut adderet ea uerba, Iterum de nouo faciendas: uel, Iterum de nouo faciendorum: quũ nec ratione, lege, aut autoritate ad hoc moueatur: sed sola tantum opinione: quæ (præsertim quum uerbis & menti legis contraria sit) obseruanda non est: cap. ego solis. & cap. neque. ix. distin. Nouissimè uidendum est,* an autenti. ei qui. infrà de tempo. appella. corrigat constitutionem nostram. Et respondit Accur. in hac glo. bis, quòd non: sequunturq; Docto. Quod uerum puto: quum illa loquatur de instantia causæ appellationis, quæ regulariter anno finitur, uel ex iusta causa biennio. Nos uerò loquimur, de instantia primæ causæ, quæ durare debet triennio: & sic sumus in diuersis terminis. Ratio (& quidẽ naturalis) est: quia per acta prioris instantiæ iudex appellationis redditur magis instructus, & negocium iam liquidatum est: ideo in terminanda causa ipsa appellationis, tanto tempore opus non est, sicut in prima instantia: facile enim est iudici appellationis, uisis actis prioris iudicis, aut confirmare, uel rescindere eius sentẽtiam: etiam quòd coram eo, aliquid nõ allegatum in prima instan- 42

tia,

tia,allegetur: & non probatum, probetur.iuxta l.per hanc. C.de tempo. appellatio. Nam iacto fundamento facilimè superædificatur.cap. principatus.& cap.cum Paulus.j.quæst. j.l.egi.in princip.à contrario sensu. ff.de exceptio.rei iudica. Vnius enim cuiusq; rei potentissima pars est principium.l.j. ff.de origine iuris.facileq; esse aiunt inuentis addere. l.j.C.de uete.iur.enucle. Reliqua,quæ in glos. nostra dicuntur, ulterius non prosequor: tum quia Docto. clarè examinant:tum etiam,quia in uoce,quæ utilia conspexi,liquidissimè examinaui. Credo tamen quòd non solum totam substantiam huius princip. sed & totius l.tactam habueris. Dico duo uerba ad §.siue autem alterutra.

1 *Rationes dubitandi,& decidendi.*
2 *Differentia inter calumniam,& temeritatem.*
3 *Victus uictori,&c.cum amplia.& limita.remissiuè.*
4 *In taxatione expensarum an requiratur citatio.*
5 *Iudex non condemnans uictum in expen.tenetur parti. Et quomodo intelligantur.*

Siue autem alterutra.

Legitur usque ad uersicu. & hæc de alterutra.quia ibi ponitur parasceue, seu transitus ad §.sequentes. Exorditur Domi.Iaso. quòd §.iste non est difficilis, sed quòd habet materiam utilem, & quotidianam,quam amplè assumpsit examinandam:ob quod breuibus me expediam,ea tantummodo adducens,quæ necessaria fore conspiciam. Diuiditur in duas.In prima,monitio iudicis, In secunda,pœna ipsius,trāsgressoris. Secunda ibi,non ignorantes. Summatur ita:Victus uictori in expensis solitis est condemnandus,sacramēto uictoris taxandis: aliâs, de suo iudex resarcit. Ratio dubitandi melior assignari non potest,
1 *quàm quæ colligitur ex dictis Bartol. in prima quæstio. Nam habemus,quòd ilico post litem contestatam præstatur iuramen

iuramentum calumniæ.l.ij.in prin.& §.fi.ſuprà tit.proximo. & dixi plenè in rub.ſuprà eo.in iiij.præparatorio. in quo iuramento iurat utraq; pars credere ſe habere bonam cauſam, & fouere bonū ius: & iſtud aſſerere debet iuſtis rationibus, non autem temerarijs & friuolis. d.§.j.& §.quod obſeruari. Videtur ergo dicendū, quòd nullo pacto uictus uictori ueniat in expenſis cōdemnandus, quum ob hanc credulitatem iuſtam habuerit cauſam litigandi,quæ releuat ab expenſis.l. qui ſolidum.§.etiam.de lega.ij.& ideo tale iuramentum non tantum excuſat à calumnia,ſed etiam à temeritate,ſecundum Iaco.Butriga.Quod tamen non obſtat ad deciſionem tex. noſtri,ut dicit Bart.qui reſidet cum Guiliel.de Cun. Nam differentia lata eſt inter Calumniam, & Temeritatem: * & ideo 2
ex ſeparatis non fit illatio.l. papin. exuli.ff. de mino. c.quod translationem.de offi.lega. Calumnia enim in animo conſiſtit,& ex dolo oritur:ut per fraudem & ſubdolam rationem, aduerſarius in lite uexetur. Temeritas uero: quæ malè,ſtultè,& inconſultè prouenit.Vnde temerarius, qui facilè, nullo adhibito conſilio,credit:ut eſt text.in l.j.in fin.princ.ff.de eo per quem factum erit.cap.nullum.xxx.q.v. & teſtes etiam ſunt de re hac grammatici.Quare iuri conſonum eſt,ut ob diuerſa facta, diuerſimode quis puniatur: ut dixi in l. ij. in reſponſione,ad rationem dubitandi,ſuprà eo.Igitur ex temeritate ſua quis in expenſis punitur:ut quia incōſultè litem intentarit.l.eū quem temere.in prin. ff. eo. quæ quidem temeritas ſub calumnia (quum ab ea diuerſa ſit) comprehendi nō poteſt, ut ſtatim demonſtraui.Noto primò ex hoc textu, * ꝙ 3
uictus uictori à quocūq; iudice condemnari debet,in expenſis ſolitis in lite factis,taxandis iuramento uictoris.Ad idem bonus text.ultra eos,qui per Docto. adducuntur, in c. cum olim.il.ij.uerſi.iudices autem.extrà de priuileg. Et pondera quod dicit text.de expenſis ſolitis:quia expenſæ inconſuetæ non ueniunt in cōdemnationem, quum in eis conſuetudo & ſtatus perſonarum attendi debeat: nam non audiretur ruſticus,ſi expenſas pro equo factas repeteret.glo.in l.idemq;.§.

idem labeo.ff.manda.ubi Docto. nec si in bono hospitio,ubi nobiles recipiuntur, perdicibus & coturnicibus uesci uoluisset:quum caseo & fabis contentus in hospitiolo esse debuisset.gloss.in l.seruis urbanis.in princ.ff.de legat.iij. uel si quis maiora honoraria, quàm consuetudo uel stylus exigeret, ex liberalitate quadam aduocato elargitus esset: quum stylus curiarum seruandus sit.l.ij.C.quemadm. testa.aper. & ponit Decius consi.dcxcix.accepi.col.j.ulti.uolum.Et quomodo haberi debeat ratio expensarum,latè tractat Ias. in iij. quæst.colum.iiij. Et quod dicitur de expensis iuramento uictoris taxandis, intellige (& istud nota) facta prius taxatione per iudicem,antequàm deferatur iuramentum:quia semel delato iuramento non potest amplius iudex taxare. autent. post iusiurandum.infra eo.de quo per Ias.hîc.in ij.not. colũ. viij. & ratio est:ne taxando post iuramentum,detegat periurium uictoris:cui lex fidem adhibet:ut dicit Bart.in l.uideamus.§.iurare.in fi.ff.de in litem iuran. Aduertesq́;, dum eris iudex,ut in huiusmodi expensis litium moderandis, æquitatem semper præ oculis habeas:ut edocet Luc.de Penna,in l. mediterraneæ. C. de anno.& tribu.libro x.Amplia nunc,& restringe istud notabile,ut per Docto.hîc:pręcipuè per Alexand. & Ias. qui pleno calamo materiam discutiunt. Vnum tamen addo,dum Alexan. col.ij.dicit,opin. illorum, qui tenent, ꝙ non obstante statuto,uictus, qui habuit iustam causam litigandi, non possit in expensis condemnari, ꝙ contrarium uisus fuit ipse tenere in consil. clxxxiij. uiso puncto quæstionis. ad fi.uolum. v. & dum Ias.quærit, an in criminalibus uictus uictori in expensis debeat condemnari. adde Barto.quem ipse non adducit,in autent.de manda. princi.§. deinde.colla.iij.qui plenius, quàm in l.pen.C.de fructi. & litium expen. istud tangit. & adde casum singularem, in quo non uictus uictori, sed uictor uicto condemnatur in expensis.in §.& iudicare.ubi Accur.& Barto.notant.in auten.de
4 defenso. ciui. colla.iij. Necessariò nunc sciendum est, * an in huiusmodi taxatione expensarum requiratur citatio alte-
rius

rius partis. Bald. in l. terminato. colum. ij. C. de fructi. & litium expen. respondit quòd non. Refert, & sequitur Iaso. in l. nec quicquam. §. ubi decretum. colum. viij. in xvij. fallentia. ff. de offic. proconsul. Quod suadetur optima ratione. Nam non potest appellari ab omissione condemnationis expensarum. l. fina. ubi Barto. C. quando pro. non est necess. Ias. hîc in secundo nota. si non appellatur, non requiritur in hoc causæ cognitio: quum ab his quæ non requirunt causæ cognitionem, non liceat appellare. l. fina. ff. de appella. recipi. si non requiritur causæ cognitio, ergo nec citatio. l. in causæ. §. causa cognita. ff. de minor. sed aduerte, quia istud argumentum non procedit; nam fateor, si omittitur condemnatio, quòd nõ requiritur causæ cognitio: sed nos loquimur, quando fit condemnatio, & subsequitur taxatio, an in hoc requiratur citatio alterius partis. de quo dic latius ut per dominum meum Ioan. Fran. Ripam, in c. j. num. lxxxviij. uersi. ultra Abba. quæritur. extrà de iudicijs. Noto secũdò ex hoc §. * quòd si iudex omittat condemnationem expensarum, 5
ipse de ære proprio, eas parti læsæ resarcire tenetur. Concord. text. in l. sancimus. in fin. infrà eod. Intelligere debes, & declarare istud not. ut procedat, si à parte petita sit condemnatio: aliàs secus: ut per Barto. hîc. in ulti. quæst. Quem articulum, quum Ias. in colum. penult. & fin. diffusè tractet, ulterius non prosequor.

L. IURIS ORDINEM. C. DE IURISD. OMNIUM IUDI.

1 *Terminus, Actor, seu Agere, est æquiuocus.*
2 *Reus duobus modis dici potest.*
3 *Domicilij descriptio.*
4 *Rationes dubitandi & decidendi.*
5 *Ordo seruandus est in unaquaq; re.*
6 *Domicilium ubi quis habere dicatur.*
7 *An quis conueniri possit in loco prioris domicilij: quod habebat tempore contractus. Et de intelligentia l. circa. uersi. nam ubi, &c.*

8 *Actor sequitur forum rei. Cum amplia, & limita.*
9 *In criminalibus an accusator sequatur forum rei.*
10 *Singul. limitatio ad hunc text. ut procedat in reo necessario: non autem uoluntario.*
11 *Quot modis poßit quis sortiri forum. Vbi uide nouum modum.*

Iuris ordinem. Prœmittere debent iuniores pro terminorũ intelligẽtia,* quòd iste
1 terminus Actor, seu Agere, est æquiuocus. Agere enim generaliter dicitur is, qui siue uerbis, siue re, aliquid tractat. l. labeo. la. ij. ff. de uerb. signi. Strictius agere capitur, pro ea persecutione, quam quis in iudicio facit, ut id cõsequatur, quod sibi debetur: unde actor, & actio dicitur. instit. de actio. in princ. & isto modo accipitur in l. nostra actor. Reliqua huius termini significata uide per Albe. de Rosa. in suo Dictiona-
2 rio. Reus uerò duobus modis dici potest; * primò dicit͂ reus à re, deriuando, ut facit Accur. in l. j. ff. de duob. reis. & instit. eo. in prin. & sic quacunq; actione, siue ad dandum, siue ad faciendum, quis astringatur, reus dici poterit: quum rei appellatio latissima sit. l. rei appellatio. ff. de uerbo. signifi. adeò ut personas, quarum gratia omnia creata sunt, comprehendat. l. omnia. §. fin. ff. de lega. ij. dixi in l. placuit. in fi. primæ conclu. suprà de iudi. & de hoc reo in l. nostra uerba facimus. Quandoq; à reatu dicitur reus: & is est, contra quem ob delictum, seu reatum, uel per accusationem, inquisitionem, aut denunciationem proceditur: ut habetur in c. qualiter. il. ij. extrà de accusa. & de hoc loquitur l. in criminali. infrà eo. l. reo. ff. de solutio. & habetur toto tit. ff. & c. de custo. & exhi. reorum.
3 Secundò præmitto, * quid sit domicilium: puto ita describi posse: Domicilium dicitur, quum quis in aliqua ciuitate per decennium habitauit. l. ij. C. de incolis. lib. x. probaturq; hæc descriptio apud grammaticos, qui dicunt, Domicilium est habitatio longi temporis. Nos uerò dicimus, longũ tempus de decem annis regulariter dici. gl. in rub. C. quæ sit longa consuet. not. Ias. in §. fuerat. colum. v. ad medium. instit. de

actio.

actio. Et hoc quod dico, intelligo, quando sumus in dubio: & sic in domicilio præsumpto. nam si sumus in casu certo, ut quia constet de animo habitantis, uel statim constituitur domicilium, uel nunquàm: ut eleganter distinguit exemplificando in scholari, Bart. in l. lex cornel. §. si tamen in fundum. ff. de iniur. uersic. tu dic quod quandoque. de quo uide per Panorm. in procem. decret. colum. vj. Diuiditur hæc l. in duas. In prima thematis tacitè illati decisio. In secunda decisionis illatio, seu extensio. Secunda ibi, nam ubi. Summatur ita: Actor rei forum sequitur, quod de præsenti reus sortitur, uel tempore contractus sortiebatur. Ratio dubitandi * ad hunc text. quam per modum oppo. formare possem, 4
sumi potuit de text. in l. de die. in princi. ff. qui satisdat. cogan. iuncta doctri. Barto. & cæterorum ibi. nec non & Decij in l. fauorabiliores. ff. de regul. iuris. ubi habetur, quòd circa ea quæ præparationem iudiciorum concernunt, potius fauetur actori, quàm reo. Nos hîc tractamus de competentia, uel incompetentia iudicis: quæ cum sit exceptio dilatoria ante litem contestatam, proponi debet l. sed & si susceperit. in prin. ff. de iudi. notatur in l. exceptionem. C. de probationibus. ea uerò de quibus ante litis contestationem tractari contingit, præparatoria appellamus: ut latè dixi in rubr. suprà de iudi. Ergo in hoc magis actori fauendum esset, ut reus eius forum sequeretur, non ipse rei. Hoc non obstante contrarium deciditur: & ratio fuit, quia reus inuitus, ab actore ad iudiciũ trahitur. l. inter stipulantem. §. j. ff. de uerb. oblig. unde eum fugientem appellat Iustinianus, in l. properandum. §. & si quidem. & §. si autem reus. suprà eo. si in hoc grauatur reus, quantum ad istud, in alio honoratur, & alleuiatur, ut actor eius forum sequatur. arg. l. eum qui. in prin. ff. de iureiur. Non obstat, quod in contrarium adduxi: quia fateor uerum: sed dico excipi hunc casum per rationem prædictam, qui fuit scriptus in l. iij. in princi. ff. de alie. iudi. mutan. causa. Præterea licet competentia uel incompetentia iudicis litis ordinationem respiciat: attamen quòd reus acto-

 ris

ris forum ſequatur,concernit totam cauſam,nō partem cauſæ: & ſic principium,medium,& finem præcipuè: id eſt,ſententiam, ad quam totus actus iudiciarius reſoluitur. §. curare.inſtit.de action. Et ideo non mirum, ſi in hoc reo faueatur,per ea quæ concludunt Docto.in dict.l.de die.per dict.l.
5 fauorabiliores.de regul.iur. in text.ibi,iuris ordinem. * Noto quòd ordo à iure præfixus ſeruandus eſt, nec conuerti debet; conuertitur enim ordo iuris, quum actor uult reum ſequi forum eius, non ipſe rei; aduerſus dict.l.iij.in princ.de alien. & text.quos gloſſ.pro concor. adducit. Ad idem facit l.prolatam. C. de ſentent.& interd.omn.iudi. qui text. uult iudicem non aliter ſententiam ferre poſſe,quæ ualida ſit, niſi ſeruato ſolito iudiciorum ordine. Naturæ quoq; ordo conuerti dicitur, quum filius, qui patri ſuperuiuere debet, præmoritur.l.nam & ſi parentibus.in princi. ff. de inoffi.teſtam. Hinc dixit Bulg. gloſſator antiquus, ut ibi refert Accurſi. Ordine turbato, ſuccedis Bulgare nato. Et generaliter in quocunque opere uerſemur, in eo ordinem debitum ſeruare debemus. Ordo enim eſt figura ſubſtantiæ uniuſcuiuſque rei. Hinc, Scire quid facias, neſcire autem quo ordine, non eſt perfectæ cognitionis, inquit Iaſo.referens Bald. in rubr. C.de iure emphy. nam ex non ſeruato ordine, ſubſequi ſolet confuſio. §. inordinatum. in autent. de hære. & falcid. in text.ibi,Nam ubi domicilium. Noto, quòd actor tenetur ſequi forum rei, in eo loco, in quo reus ipſe domicilium habet.concordat text.in l.hæres abſens.§.fin. ff. de iudic. & in c.dilecti.extrà de foro compet. Vbi autem quis dicatur ha-
6 bere domicilium, * Accur.ſe remittit ad l.eius.§. fina. (imò debet dicere per totam l.ff.)ad municipal.cum aliis concord. de quibus per eum. Breuiter dico,quem diuerſis in locis domicilium poſſe habere.l.labeo.ff.ad municip. Eſt tamen uerum, quòd propriè ibi quis domicilium habere dici poteſt, aut ubi larem fouet, aut fortunarum ſuarum maiorem partem habet,uel ubi aſsiduè cōuerſatur.l.ij.C.ubi ſena.uel clariſ.l.ciues,in ſecundo reſponſo.C.de inco.lib.x.Quod tamen de aſsidua

de aſsidua conuerſatione diximus, intelligit Cynus in dict. l. ſecunda. ut procedat, ſi fuerit aſsidua conuerſatio per decennium, aliàs ſecus; ut refert Paul. Caſtr. hic. de quo latius per Panorm. in c. ex parte. colum. iij. de foro competen. Ego puto Cyn. opinionem ueram eſſe: ubi animus illius aſsiduè conuerſantis ex nullo actu exteriori manifeſtatur, ſed ex ipſa ſola conuerſatione: & ſic quando ſumus in caſu dubio, & domicilio præſumpto: per ea quæ dixi ſuprà in euidentialibus. Non ſi per exteriores actus animus declaretur: quod non ſolùm uerbo, ſed & facto effici poteſt. §. pauonum, cum gloſſ. inſtit. de re. diui. c. ex ſtudijs. ubi Panormit. de præſump. melior text. in l. de quibus. circa fin. ff. de legi. quia hoc caſu ex animo declarato per factum & re ipſa, per aſsiduam conuerſationem conſtituetur domicilium: nec requiritur decẽnium. Caſus eſt notandus in d. l. eius qui. §. primo. ff. ad munic. qui non admittit iſtam temporis diſtinctionem. Quæ autem differentia inter originem & domicilium ſit, edocet Barto. poſt Accur. in dict. l. eius qui. §. celſus. in text. ibi, uel tempore contractus habuit, licet hoc poſtea tranſtulerit. Noto ex mente Barto. hic unum ſingulare,* quòd li- 7
cet quis mutauerit domicilium, tamen poteſt conueniri in loco prioris domicilij, quod habebat tempore celebrati contractus. Iſtud notabile apud Canoniſtas in c. propoſuiſti. de foro competent. non recipitur: ipſi enim (ut inquit ibi Panorm. col. ij.) dicunt iſtud eſſe contra eorum text. & in l. cum quædã puella. ff. de iuriſd. om. iud. & in l. ſi quis poſteaquàm. ff. de iudi. ſi ita ut dicit Bart. l. noſtra intelligatur. Quare putant tex. noſtrũ debere hoc modo intelligi, ꝙ contractus fuerit celebratus in loco ipſo domicilij: & procedat hæc lex, non ea ratione, quia ibi reus domicilium habuerit; ſed quia contractus ibi celebratus fuerit. Vnde ceſſante uno uinculo, ſcilicet domicilij, non ceſſat aliud, ſcilicet contractus celebrati. arg. §. affinitatis. inſtit. de nupt. Quid dicendum? paſſus eſt dubius, & ab utraqꝫ parte diſputabilis. Pro opinione Canoñ. urgent eorum fortia fundamenta. Primò text. in c. tranſlato.
de conſti.

de consti.dicitur ibi, Translato sacerdotio, fit translatio legis: ita translato domicilio, fit & translatio legis domicilij. Ex quo datur intelligi, hac sola domicilij ratione attēta, quē, mutato domicilio, priori foro esse solutum. Secundò urget aliud eorum fundamentum: nam si diceremus text. nostrum, quando contractus fuit celebratus in priori domicilio, non intelligi: sequeretur per dictionem, tantum, de qua in text. nostro, quę est restrictiua, quum orationi affirmatiuè adijciatur, ut inquit Bart. in l. j. in princ. ff. si quis ius di. non obtempe. quòd ratione cōtractus non sortiretur quis forum. quod dicere, esset absurdum. l. hæres absens. §. fin. de iudi. Tertiò facit, quia istud est de directo dicere, contra casum d. l. cū quædam puella. & d. l. si quis postea quàm. in quibus iuribus habetur, quem mutato foro non teneri respondere coram priori iudice, nisi priusquàm mutaret, præuentus esset. Defendēdo Bart. possumus dicere, quòd quum text. noster loquatur generaliter, non est admittenda talis restrictio: ut intelligamus potius de cōtractu celebrato in loco domicilij, quàm in alio. Quinimo Imperator solum se fundat in ea ratione, quòd reus conueniri possit, ubi domiciliū habet, uel tempore contractus habuit, aliter non specificando. Qūū ergo lex non distinguat, nec nostrum est distinguere, uulg. l. de precio. ff. de publicia. Non obstat c. translato. quia dico, quòd quando fit translatio legis, debet eo pacto fieri, ne præteritis negocijs dispendium imponat. l. leges. la. ij. C. de legi. c. ij. & fi. eo. titu. de constit. ubi docto. & ibi recolo me multa bona habuisse à clarissimo Iuriscons. patre & præceptore meo colendissimo, domino Petro de sancto Georgio. Ita dico in proposito, ut mutato domicilio, sortiatur quis forum tantummodo posterioris domicilij, in contractibus celebratis post translationē: secus autem in cōtractibus celebratis antè: quia mutatio ista iam factis contractibus non debet inferre dispendium, quia potest esse, quòd quis non contraxisset, nisi sub eo animo, ut reum in loco domicilij, quod tunc haberet, conuenire posset. Non obstat etiam quod adducitur de dictione tantum: quia

ad id

ad id dupliciter respondeo. Primò, ex mente Accur. hîc, qui dicit, illam taxatiuam tantùm, excludere solum actoris domicilium, non autem rei, si alium forum habeat, diuersa ratione: puta, contractus celebrati. dicta l. hæres absens. §. fina. Secundò respondeo, quòd illa taxatiua tantùm, potest extendi ad alium casum, in quo eadē, uel similis ratio militet. l. ob ęs. ubi Accur. notat. C. de prædijs mino. eadem autem ratio militat, quòd quis sortiatur forum ratione contractus, sicut domicilij: quum isti casus parificentur. dicta l. hæres absens. §. fi. & l. contraxisse. ff. de actio. & obligatio. Restat nunc respondere illis maledictis iuribus: scilicet l. cum quædā. & l. si quis posteaquàm. & cap. proposuisti. quibus si respondere nobis dabitur, silebunt Canonistæ. Dico ergo, quòd non obstat l. cum quædam. quia illa loquitur in mutatione domicilij necessaria, propter quam non attenditur domicilium, quod ea puella habebat tempore celebrati contractus: quum etiā nolens, teneatur sequi forum uiri. l. exigere. ff. de iudi. l. fin. C. de incolis. lib. x. & ideo ibi est casus specialis. Non obstat etiam cap. proposuisti. & l. si quis posteaquàm: quia respōdeo, quòd illa iura quæ dicunt, Alterius iurisdictionis, uel alterius fori esse cœperit, debēt intelligi, ex alia causa, quàm ex causa mutationis domicilij. Et si dicant Cano. (in quorum tamen numero sum, etsi indignus, licet non in hoc puncto) tu uiolas hos text. hoc modo restringendo: dico ego, etiam uos pari, quinimo maiori morbo laboratis, dum uultis facere, quòd Imperator aliter loquatur, quàm fuerit eius mentis, & propositi: ut eius uerba demonstrant, & suprà ostēdi. Et ideo uides, quòd proprijs armis confunduntur. Præterea clarum est quòd l. nostra loquitur expresse, & præcise decidendo: iura uerò contraria probant tantummodo, sumendo argumētum à contrario: ut potes uidere. Sed uulgatum est, argumentum à contrario sensu non procedere, ubi resultat absonus intellectus: & subauditus intellectus est prauus. l. conuenticula. C. de episco. & cleri. l. ij. C. de conditio. inser. Docto. notant in l. j. in princip. ff. de offic. eius cui man. est iurisdi. Et ideo si

K uolumus,

uolumus, quòd in illis iuribus argumentum tale procedat: ut euitetur absurdus intellectus, necesse est fateri, quòd debemus exponere ea uerba, ut suprà feci: quò iura iuribus concordentur. iuxta l.j.C.de inoffi. dotibus. Et quòd sequatur absurdū, nisi ita intelligamus, patet: quia aufertur actori commodum conueniendi reum coram iudice prioris domicilij. Is autem qui commodum amittit, damnum pati intelligitur. l.ij.§.merito. ff. ne quid in loco publi. ergo ne sequatur absurdum, quòd actor indebitè ex facto rei damnum sentiat, procedent illi text. ut suprà diximus. Aduertendum tamen est, ad explanationem illorum uerborum, Alterius fori, &c. quam suprà feci: quia intelligo eam procedere in casu tātum argumēti sumpti à contrario sensu: ne aliâs sequeretur, quòd ubi domicilium de præsenti habet reus, conueniri non posset: quod esset aduersus claram decisionem l. nostræ, & rationem illorum iurium. Et sic habes notabile Bartol. ex his defensatum: & ex eo præcipuè, quod tradit Panormita. in c. significasti. colum. fin. de foro competen. ubi decidit argumentum à contrario sensu nullatenus procedere, quādo expressè reperitur decisum contrarium in iure, ut uides contingere in casu nostro. Expeditis notabilibus, totam legis nostræ materiam amplectendo facio conclusionē, & ad eam ampliationes & limitationes. Erit igitur conclusio:
8 *Actor sequi tenetur forum rei. Fundamentum huius conclusionis stat potissimum in hoc tex. qui ad hoc passim allegatur: & in iuribus adductis per Accur. in glos. sequatur. Addo tex. clarum de iure digestorum, qui non solet allegari, in l. iij. in princip. ff. de alie. iudi. mu. causa facta. ibi dicitur, Quia & si cum eo, qui alterius prouincię est, experiar: in illius prouincia experiri debeo. Ratio fundamētalis satis clarè deprehendi potest ex ratione decidendi, & ex respōsione ad rationem dubitandi: amplius non repeto. Ampliatur hæc conclusio aliquot no
9 tabilibus modis. * Primò, ut non tantùm procedat in causis pecuniarijs, uerum etiam in criminalibus. l. in criminali. infrà eod. qui tex. est singularis, secundum Bart. & Paul. Castr. ibi.

Habet

Habet tamen ista ampliatio sanè probabile dubium, utpote quia contrarium omnino dicendum uideatur: ex quo reus, qui ex delicto suo deberet incidere in pœnam, reportat commodum, ut coram suo iudice, non alieno, conueniatur. quod repugnat regulæ. l. siue hæreditaria. ff. de nego. gest. & l. relegatorum. §. fi. ff. de interdi. & relega. Responderi potest, istud non obstare: quia satis plectetur reus pœnis legalibus, quibus à iudice secundum delicti qualitatem ueniet cruciādus. l. respiciendum. l. hodie. ff. de pœnis. & ideo ei amplior nō est danda afflictio. l. diuus. ff. de offic. præsi. Præterea, antequàm liquidò constet de delicto, non est quis puniendus. l. qui sententiam. C. de pœnis. l. final. C. de probatio. cap. nos in quemquam. & ferè per totam quæstionem. ij. quæst. j. & ideo quum in ipso litis ingressu nondum possit plenè cōstare de delicto, non est reus in hoc puniendus: ut quia pœna egredi non debeat delictum. l. rescriptum. ff. de his quibus ut indig. d. l. respiciendum. in princip. ff. de pœnis. Videmus quoque in causis istis criminalibus magis reo, quàm accusatori deferri: ut quia maiores, seu ampliores dilationes dentur. l. fina. ff. de ferijs. dixi in l. properandum. suprà de iudi. in rationibus dubitandi & decidendi. Amplia secundò, ut ista conclusio etiam procedat de iure canonico, attento rigore, ut clericus laicum conueniat in foro ipsius laici. cap. si clericus. & cap. cum sit generale. extrà de foro competen. Licet de consuetudine aliter seruetur in plerisque regionibus, ut inquit Pont. in dict. c. si clericus. quod tamen intellige, & latius declara, ut per Panorm. ibi, colum. ij. cum sequen. Ampliatur tertiò ista conclusio, ut non solùm procedat reo inuito & reclamante: sed etiā eo uolente, & consentiente. tex. est in l. in criminali. ij. responso. infrà eod. quod uidetur contra omnia iura de mundo: quibus habetur, consensu partium prorogari iurisdictionem in iudicem non suum. l. j. suprà eod. l. j. ff. de iudi. Solue tamen istud, & declara, ut per Barto. & Paul. Castren. ibi, & per Panormi. in cap. si diligenti. colum. vj. de foro compe. Limitatur nunc

conclusio nostra octo notabilibus modis,ut per Barto.Socy.
in suis fallentijs.Regula xv. incip. Actor regulariter:ubi in
fine ponit mirabilem cautelã, per quam ferè nunquàm actor
10 sequetur forum rei,& sic dicetur ea nona limitatio.*Inter cæ
teras notanda est secunda sua fallentia, ut l.nostra procedat
in reo necessario, qui cogitur uenire ad iudicium:non autem
in uoluntario,ut est casus singularis de iure digestorum,in l.
uenditor.ff.de iudi.ad idem text.in l.j.infrà ubi in rem actio.
Istam limitationem ponit Paul.Castr.hîc in princip.sui com-
menti.licet de eo Socy.non faciat mentionem:quum de uer-
bo ad uerbum dicta sua transportarit, & istum casum nota:
quia firmat omnino meam rationẽ decidendi.Limitatur alio
modo,& sic decimo,& quidem singulariter,ut per Panormi.
in repeti.cap.si quis contra clericum. colum.ij.in princip.de
foro competen. Limito ego undecimo , ut non procedat in
casu l.ij.ubi Accur. C.de suarijs & suscep.libro xj. Alias li-
mitationes uide plenè per Spec.quem refert Pau.hîc in titu.
de competen.iudicis aditione .§.j.qui ponit LII. fallentias.
11 Postremò sciendum est necessariò, * quot modis quis sortia-
tur forum.Accur.hîc se remittit ad dicta per eum in l.hæres
absens.§.fin.ff.de iudi. Ibi potes uidere xiij. notabiles casus,
quibus sortitur quis forum. Extra quos, annotandi sunt
quinque,quos utile esse putaui hîc inserere.Primò, non tan-
tùm sortitur quis forum ratione contractus, sed etiam ratio-
ne quasi contractus.tex.est in dicta l.hæres absens.in princi.
ff.de iudi. nam hæres adeundo hæreditatem , dicitur quasi
contrahere cum creditoribus & legatarijs .§.hæres quoque.
institu.de obliga.quæ ex quasi contractu.ponit pulchrè Iaso.
in l.nemo potest. in ij.lectu. colum.iij. circa princip. ff.de le-
gatis primo.& ideo ex illo quasi contractu sortitur quis fo-
rum:ut ibi conueniatur, ubi defunctus conueniri potuisset.
Secundò,sortitur quis forum ratione distractus.exemplum:
Vendidi equum Mediolani Sempronio : dum sumus in hac
ciuitate Taurini, dolo induxi Sempronium,ut ab emptione
discede

discederet, & sic inter nos factus fuit distractus, quod fieri potest. l.ab emptione. ff. de pactis. l. nihil tam naturale. ff. de regul.iur. nunc Sempronius comperto dolo, uult me conuenire, ut in priori statu reponatur. Dico quòd potest me cõuenire in loco celebrati distractus: quum bonum sit argumentum de contractu ad distractum: secundum Bartol. in d. l.ab emptione. in secundo not. & in l. & eleganter. in princip. col. iij. ff. de dolo. & probatur clarè in d. l. ab emptione. Cogita quia non reperio ab alio tactum. Tertiò, sortitur quis forum ratione iuramenti, quia laicus ob præstitum iuramentum conueniri potest coram iudice ecclesiastico. est text. ad literam, in c. fin. de foro competen. libro vj. Quartò, ratione consuetudinis, quum cõsuetudo tribuat iurisdictionem. glos. in l. fin. c. de arbitris. c. j. cum glo. in §. neque. de foro competen. in vj. Alexand. consil. ccxl. perspectis. uolum. vj. Quintò & ultimò pro nunc, reperio, quem sortiri forum ratione societatis seu consortiæ. Istud est, quod uoluit Paul. Castrens. in l. præcipimus. in finalibus uerbis. c. de appellation. qui exemplum tale ponit: Habeo causam cum clerico & laico super aliquo iure indiuisibili, puta seruitutis: sicut conuenio clericum coram episcopo, ita & laicum conuenire possum. Ita etiam ratione dignitatis maioris iudicis: utputa si ecclesiasticus & secularis ex causa simul iudicauerint, tam laicus, quàm clericus appellabunt ad ecclesiasticum, ut notanter declarat Bartol. in dicta l. prima. §. si quis in appellatione. in penultima quæstione. ff. de appellation. Nec ista sunt inconuenientia; ut quia ratione societatis seu consortiæ multa specialia concedantur, quæ aliàs non permitterentur. l. ij. ubi docto. c. de consor. eiusdem litis. ponunt Canonist. in capit. cum M. Ferrariensis. in glos. prima. de constitution. faciunt quæ pulchrè congerit Iason in l. si emancipati. colum. tertia. c. de collation. Alios modos quibus sortiatur quis forum, collige ex Specul. in dicto §. primo. in titul. de competen. iud. aditio. Et ex his habes expeditam hanc legem.

L. PRIVATORVM. C. EOD.

1 *Iurisdictio duplex: Voluntaria, & Contentiosa.*
2 *An uera sit differentia, quæ constituitur inter has iurisdictiones.*
3 *Prorogare iurisdictionem quid sit. Et quot modis fiat prorogatio.*
4 *Priuati qui dicantur: præsertim in l. nostra.*
5 *Priuatorum consensu iurisdictio non confertur.*
6 *Iurisdictio licet à priuatis conferri non possit, potest tamen prorogari.*
7 *Prorogatio iuridica quomodo fiat.*
8 *An secundum responsum legis nostræ sit superfluum, & de indubitabili.*

Priuatorum. Consistit tota huius legis intelligentia in terminorum cognitione. Quare pri-
1 mo loco præmittendum nobis est, * Iurisdictionem duobus modis principaliter dici posse. Alia enim est iurisdictio uoluntaria: alia contentiosa. Voluntaria nempe ea dicitur, quæ in uolentem redditur, & exercetur. Verbi gratia: Pater non cogitur emancipare filium. l. filiusfamil. §. secundum uulgarem. ff. de lega. primo. §. fin. Instit. quib. mod. ius patriæ pote. sol. si tamen sponte & ex uoluntate propria decernat emancipare, subibit iurisdictionem iudicis, non quidem necessario, & per contentionem: sed ex proprio animi motu. Et ideo talis iurisdictio, quum in inuitum non reddatur, dicetur uoluntaria: & de hac loquitur text. in l. j. in l. penul. & fin. c. de emancip. liber. & in §. præterea. Instit. quibus mod. ius patr. Potes etiam exemplificare in eo, qui sibi aliquem in filium uel nepotem adoptare uult: aut in domino, qui seruum uult manumittere, de quibus in §. j. Instit. de adoption. & in l. j. c. eod. & in §. serui. Instit. de liberti. uel potes exemplum ponere in instrumentis guarentigiatis: ad quod instrumentum faciendum, debitor compelli non potest: si tamen concordet cum creditore, & accedant ambo ad notarium (qui dicitur iudex chartularius) & dicat debitor notario, Facias instrumentum, quòd ego debeo Titio centum: & creditor acceptet: de-

mum

mum notarius præcipiat debitori, ut intra certum tempus soluat: certè appellamus iurisdictionē istius iudicis chartularij, uoluntariam; ut quia non cogantur partes ex necessitate, sed ex uoluntate sola, coram eo tale negocium pertractare. Istud est, quod uoluit dominus Ias. qui dicit se intellexisse uerba obscura, & intricata Barto. ibi, in l. j. §. si quis ita. col. antepenul. ad medium. ff. de uerb. obliga. Contentiosa uerò iurisdictio dicitur ea, quæ in inuitum redditur, seu exercetur. l. j. ff. si quis ius dicen. non obtemp. ut quia reus ad iudicium inuitus uenire dicatur. l. inter stipulantem. §. j. ff. de uerb. oblig. & diximus in l. proxima. Hanc inter has iurisdictiones differentiam sensit paucis uerbis Accurs. in d. l. j. C. de adoptio. & in l. ij. ubi de his Iurisconsul. expressam mentionem facit. ff. de offic. procons. & leg. Dicitur autem, contentiosa (ut opinor) à contendendo: ut declarat Iustinianus in l. j. in princip. C. de iuramen. calum. & ad differentiam uoluntariæ, in qua non contenditur, ut uidistis. Aduersus istud oppono: * & uidetur dicendū, quòd non sit dare iurisdictionē cōtentiosam: nam etsi ex parte rei iudicium in inuitum reddatur, attamē non potest istud dici ex parte actoris: ut apparet ex rubr. & nigro. C. ut nemo inuitus agere uel accus. cogatur. & ideo quum, an reddatur iudicium uel ne, pendeat ex uoluntate mera actoris, dicenda est potius iurisdictio uoluntaria, quàm contentiosa: denominatione facta à parte digniori, & principaliori. arg. l. quæritur. ff. de statu homi. & eorum quæ ponit Ias. in l. imperium. colum. iij. in princip. per illum text. ff. de iurisdict. omn. iudic. Solutio, licet quo ad actum deueniendi in iudicium, non dicatur ex parte actoris contentiosa: istud nihil ad rem: nam si consideras, eadem ratio militat in reo: quia antequàm uocetur in ius, non potest dici, reddi iudiciū in eum inuitum. Et ideo dico, quòd ex parte iudicis, ex eo, quòd creatus est iudex, semper habet istam iurisdictionem contentiosam: sed quo ad eos qui sunt litigaturi, non dicitur suscipere effectum, nisi emisso citatorio: quare facta citatione ita redditur iudicium in actorem inuitum, sicut in reum. 2

autent.

autent. qui semel. C.quomodo & quādo iudex. l. properandum.§.& siquidem.suprà de iudic. & ideo omni respectu dicetur contentiosa,& necessaria. Intelligite tamen id quod dixi de uoluntaria iurisdictione,ut procedat respectu partium: non autem respectu iudicis. Quia ita iudex qui habet iurisdictionem uoluntariam,sicut is qui habet necessariam, compellitur autoritatem suam petentibus impartiri: ut uoluit duobus uerbis Bart. referens Guiliel.in l.j.in princip.ff.de offic. proconsul.& leg.
3 Secundò præmitto,* quid sit prorogare iurisdictionē,& quotuplex sit prorogatio. Reperio,quod prorogare iurisdictionem,nil aliud est, quàm extendere iurisdictionem alicuius iudicis: qui aliàs, nisi mediante ista extensione, in causa, de qua agitur, non fuisset iudex competens. Istam descriptionem collegi ex uerbis Panorm.in cap. si diligenti.colum.vj.in princip.de foro competen. & probatur in l.j.suprà eod.& in l.j.ff.de iudic.Sicut in simili dicimus: prorogare terminum ad soluendum,id est,extendere:ut habetur notatum in l.qui Romæ.§.callimachus. ff. de uerbo. obliga. Dicitur & prorogari precarium: id est, in longius tempus extendi.l.sed & si manente.ff.de precar. Fit autem ista prorogatio quatuor modis:De persona,in personam: de tempore, ad tempus: de re,ad rem:& de loco,ad locum: ut dixit Bart. in l.ij.in fin.princip.ff.de iudicijs.de prorogatione quæ fit de re,ad rem: declarat optimè Paul.Castrens.in d.l.ij. §. conuenire. uersicul.sed quæro. Quid de prorogatione, quæ fit de loco,ad locum? Vide unum notandum uerbum per eundem Paul.in l.iij.§.final.ff.de condict. ob causam. Adde quintam speciem prorogationis de habitu,ad actum: ut declarat idem Paul.in l.j.colum.fin.in princ.ff.de iudic. ubi loquitur de iudice chartulario: de quo suprà uerba fecimus. Adde & sextā speciem,de casu,ad casum:ut exemplificat ipse Paul.Castren. in d.l.ij.§.sed si iudex.ad finem.ff.de iudic. Tertiò sciendum
4 est,* quia dicit textus,priuatorum,qui dicantur priuati. Priuati dicuntur,qui non sunt in aliqua dignitate constituti, teste Calepino. Et ideo omnes qui non reperientur de iure habere di

bere dignitatem,dicentur priuati. unde miles dicetur priuatus, quum non habeat ex militia dignitatem, ut dixit Bart. in l.ex eo.in prima quæstione. ff. de milit.testamen. & sequitur Ias.in l.si quis in conscribendo.col.j.in iiij.not. C.de pact. per text.in l.fin. C.qui mili. pos. iuncto rubro. & quod dico, intelligo de militia simplici,quæ nõ habet administrationem annexam: ut sunt hi milites, quos gregarios appellamus. Istud uoluit Accurs.in l.j.C.de equest. dignit. facit text. in l. fin.secundo responso.infrà eo. Aduertendum tamen est,quia etsi miles simplex non dicatur habere dignitatem, attamen non uidetur posse dici priuatus: ut est text. ad literam, in l. ne cui.in fin.C.loca.ubi habetur,quòd priuatus legem illam uiolans,acriter cęsus,mittitur in exilium:qui militat, in decẽ libris auri punitur. Nec est dicendum,quòd ibi loquatur de militia cum dignitate,quum text.simpliciter loquatur.Puto quòd ibi priuatus non accipiatur ita generaliter, ut hîc dicimus,pro eo qui non habet dignitatem,sed capiatur pro plebeio,& uili persona:quum pœna, de qua in eo text. istis tantum conueniat, & non grauioribus personis,etiam quòd nõ sint in dignitate:ut habetur in l.pedius.ff.de incend.rui.naufrag.ergo remanet firma cõclusio,quòd priuati dicantur, qui non habent dignitatem: ut est text. clarus, qui firmat meam solutionem ad l.ne cui.in capit.qui contra. xxiiij.quæst.j. Secundò priuati dici possunt, exempti à iure communi, & sic priuilegiati: ut est text.in capitulo priuilegia.iij.distinct. Et pro hoc facit,quia priuilegium dicitur legem priuans. glos. in l.quod fauore.in fin.C.de legib. d.cap. priuilegia. & ponit Alexand.in l.centurio.colum.j.ff.de uulgar.& pupilla. ergo is cuius gratia lex priuatur,dicitur priuatus,id est,à lege exemptus.Tertiò priuati dicuntur ij,qui non sunt illustres: ut est text.ad literam in l.præcipimus.penul.responso.C.de appellation. Quartò reperio, quòd priuatus dicitur quicunq;, citra Imperatorem, etsi quacunque dignitate fulgeat:ut patet ex rub.& l.j.C.ut nemo priuatus.titu.prædijs,&c.Quod extendendum est ad sanctiss. dominum nostrum Pontif. ex

maioritate rationis.c.solitæ.de maiorita. & obedien.epistola, inter claras.c.de summa trinit.& fide cathol.cap.nemo. ix.q. iij. Hacq; prærogatiua, ut hoc modo non dicatur priuatus, gaudet Christianiss. Francorum Rex, quum superiorem in temporalibus non recognoscat.c.per uenerabilem. uersic.insuper.extrà qui filij sint legit.& dicatur Imperator in suo regno:ut dicunt Panorm.& Fely.itidem decidentes in alijs Regibus non recognoscentibus superiorem,in cap.quæ in ecclesiarum.in glos.j.de constitutio.refert & sequitur auunculus meus dominus Ioan.Francis.Balbus.in tracta. præscrip.in ij. parte.v.principal.uersic.secunda quæstio est. Quinto modo priuati dicuntur illi,quibus nec à lege uiua,uel mortua, conceditur potestas cōstituendi uel creandi aliquem in iudicem. Probatur in l.nostra,& in l.à iudice. suprà de iudic. ubi dixi. Et hoc modo dico accipi hîc, quia si acciperemus aliquo de prædictis modis:aut nimis larga,uel nimis stricta esset significatio. Nam non omnes qui habent dignitatem, de quibus in xij.lib.c. habent potestatem constituendi iudicem, quum non reperiatur iure cautum: nec etiam soli illustres conferunt iurisdictionem:ut d.l.à iudice. & l.j. ff.de iurisdict.omn. iudic. Et hæc figas memoriæ, quia alibi non reperies. Noto
5 primò ex hoc tex.* quòd consensus priuatorum non est eius potentiæ,ut possit facere iudicem eum, qui nullam iurisdictionem habet. & sic priuati immediatè iurisdictionem non conferunt. Ad idem text. non reperies, qui directò,sicut iste facit,probet assumptum:& ideo eum singularem puto. Bene uerum est, quòd habet alios concord.sed arguendo à contrario sensu, ut suo loco uidebimus. Limitatur istud not.secundum Accur.ut procedat in consensu duorum, aut trium, uel etiam decem; non autem in consensu alicuius collegij.ut hîc per eum.per text.in l.final.infrà eod. Ista limitatio prout habet duo capita, ita ex utroque non uidetur posse subsistere. Primò inquantum Accurs.restringit decisionem text. nostri ad numerum decennarium,non bene dicit: ut aduertit Paul. hîc, quod probat textus, qui indistinctè dicit, priuatorum.
Et ideo

Et ideo quum generaliter, & indeterminatè loquatur, generaliter uenit intelligendus.l.j.§.j.ff.de lega.prestand. non uideo quomodo posſit ſaluari Accurſ.niſi dixerimus,quòd nõ apposuit numerum illum gratia reſtringendi, ſed potius exemplificandi: quum non legatur taxatiua, quæ in reſtrictionibus ſolet apponi.l.ob æs.C.de præd.mino.notat Bart.in l.j. in princip.ff.ſi quis ius dicenti non obtemper. & ideo exemplum non reſtringet dictum, ſed potius declarabit. l. damni infecti ſtipul.pertinet.in fin.ff.de damn.infect.l.j.§.quod uulgo.ff.de ui & ui armata. Secundò non uidetur uerum, quod dicitur,collegium conferre iuriſdictionem:quia text. in l.fin. non probat. Nam ille text.hoc ſolùm diſponit, quòd ijs, qui ſunt in collegio,ratione profeſsionis, uel negociationis, non licet declinare forum eorum iudicis: non autem dicit quòd ipſi collegiati conſtituant,& creent ſibi iudicem. Nec admitto expoſitionem Accurſ.ad illum textum: ut quia diuinatiua & uiolenta ſit. Verba ſunt legis:Iudicum,ad quos earundem profeſsionum,ſeu negociationum cura pertinet,&c. Inquit Accur.Pertinet ex electione illorum,qui exercẽt.Quis reuelauit Accurſio iſtud? non'ne potuerunt collegiati impetrare à principe,ut ipſis conſtitueretur iudex, non quòd ipſi eligerent? qui ſenſus magis applaudet,ut euitetur legis noſtræ correctio,quæ in hoc corrigetur, ſi teneamus Accur.intellectum. Legum autem correctionem eſſe uitandam, edocet Imperator in l.præcipimus.in fin.C.de appellation.quinimo,una lex debet per aliam interpretari, ut iura iuribus concordentur. l.unica. C.de inofficio. dotibus. Minusq́; obſtaret,ſi oppo.de autent.de defenſorib.ciuit.in princip.& §.j. ex quo ſumit Accur. ſecundam limitationem ad hunc text. ubi uniuerſitas ex electione confert iuriſdictionem: quia illud fateor in uniuerſitate,non autem in collegio: quum appellatione uniuerſitatis non ueniat collegium: licet appellatione collegij ueniat uniuerſitas: ut realiter declarat Paul. Caſtrenſ.hîc,in princip.ij. colum. Cogita,quia pro nunc ha-

beo hunc intellectum pro uero. Intellige tertiò istud notabile,si priuati uelint dare iurisdictionem: secus si notionem: quia hanc possunt de nouo conferre,quum arbitri non dicatur iurisdictio, sed notio.l.ait prætor.cum glo.ff.de re iudica. & sic textus noster, qui loquitur de iudicio & iurisdictione non extendetur ad notionem. Istud præsensit Paul. hîc, in primis uerbis:& est bonus text.in l.iij. §.tametsi. in princip. ff.de arbi.Noto secundò,quòd non priuati,de quibus in euidentialibus ultimo loco diximus,facere possunt iudicē eum, qui nulli præsit iudicio. Istud uult l. nostra à contrario sensu: & de hoc est text.in l. à iudice. suprà de iudic. cum concord.
6 quos ibi dedi. Noto tertiò etiam à contrario sensu,*quòd priuati possunt facere iudicem eum,qui præsit alicui iudicio. Et sic,quamuis non liceat priuatis immediatè conferre iurisdictionem: licet tamen mediatè,id est,præsupposito,quòd in illo iudice sit iurisdictio: & ideo dicitur prorogatio, id est, iurisdictionis extensio: ut quia extendatur per consensum partium iurisdictio illius iudicis ad homines non sui fori. Fundatur istud notab.principaliter in l.j.ff.de iudic.in l.j.suprà eodem.& in l.si conuenerit. ff.de iurisdiction.omn.iudic.
7 cap.significasti. de foro competen. Sciendum tamen est * ad hoc,ut ista prorogatio iuridica sit, necesse fore, quòd æqualiter fiat,scilicet de pari specie ad parem,utputa de mero imperio ad merum,de mixto ad mixtum: non autem si fiat de dispari:ut de mixto ad merum: quia tunc non diceretur prorogari iurisdictio,sed de nouo conferri: ut uoluit Bartol.in l. inter conuenientes.ff.ad municipa.refert,& dicit istud communiter teneri Paul.in cap.si diligenti. colum. vj.in princip. de foro competen. Noto quartò & ultimò,* quòd sententia
8 dicta ab eo qui nulli præest iudicio, etiam si adfuerit consensus partium,non transit in rem iudicatam. Istud not.non habet dubium: nam res iudicata dicitur,quæ finem controuersiarum pronunciatione iudicis accipit.l.j.ff.de re iudi. quum ergo principium legis nostræ dicat hunc non esse iudicem, & requiratur pronunciatio iudicis ad hoc, ut dicatur res iudicata:

dicata:sequitur quòd hoc secundum responsum sit de indubitali, aduersus l.quod labeo. ff.de carbo.edi.& l.ancillæ.C. de furtis. quinimo superfluum, contra §.quibus. in prima constit. C. Saluando possumus dicere, quòd licet istud secundum responsum tacitè contineatur sub primo: attamen quia hîc tractamus de annullatione actus, quæ dicitur pœna. l. senatus. ff. de contrahen. emptio. tradunt latè Canoni. in cap. ij. in glos. dispendijs. de constitutio. necesse fuit ipsam annullationem exprimere: quia pœna nunquàm censetur imposita, nisi expresse dicatur. glos. singul. in cap. fin. de iure patrona. Imò fortius dico, necessariam fuisse talem expresionem, per regulam quæ habet, quòd multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent. l. patre furioso. ubi Iaso. latisimè, in quinto not. ff. de iustitia & iure. & ideo nisi Imperator expresisset, sententiam istam non transire in rem iudicatam, potuisset lata habere effectum. Reliqua quæ hîc dici possent, uide plenius per Bart. in l. j. & ij. ff. de iudi. per Panormi. in cap. significasti. colum. vj. cum sequen. de foro competen.

AVTEN. NOVISSIMA. C. DE INOFFIC. TESTAMEN.

1 *Inofficiosum testamentum quid. Et unde dicatur inofficiosum.*
2 *Verba Autenticorum ponderanda.*
3 *Autenti. Nouißima. an in totum corrigat l. cum quæritur.*
4 *Partes aßis, remißiuè.*
5 *Titulus quot modis in iure sumatur.*
6 *Portio debita liberis, quænam olim fuerit, & nunc sit.*
7 *Dicta in liberis, an sibi locum uendicent in ascendentibus.*
8 *Et an in collateralibus.*
9 *Quod tempus inspici debeat, in legitimæ computatione facienda.*
10 *Quo titulo quarta iure naturæ debita, liberis sit relinquenda.*
11 *Retento, quod relinqui debeat titu. insti. an regula indistinctè sit uera.*
12 *Quo modo diuidenda sit portio iure naturæ debita, inter liberos.*
13 *Filius an poßit à parente priuari usufru. portionis sibi debitæ.*

Nouissima. Vtilitas, quæ ex hac autenti. emergit quotidie, quum in ea de portione debita liberis in bonis parentum (quam legitimam appellamus) tractetur: non exigit, ut circa ipsius commendationem prolixius insistamus. Posita est hæc auten. sub l. cum quæritur. c. de inoffi.
1 testamẽ.*Et ideo ne in tenebris ambulemus, necessariò sciendum est, quid sit, & unde dicatur testamentum inofficiosum. Iurisconsul. in l. ij. cod. titul. in hunc modum describit: Inofficiosum testamentum dicitur, quod à non sanæ mentis homine fit: quum is testamẽtum conderet, non quasi furiosus existeret uerè: sed quòd cõtra officium pietatis testatus sit. Hoc idem repetit Iustinianus, Instit. cod. in princip. fuitq; de mente Marcelli, qui praxim edocet. in l. nam & his. §. j. eod. titul. Dici autem potest inofficiosum altero de duobus modis. Si acceperimus præpositionem in, pro non: exponendum est, inofficiosum, id est, non officiosum: quasi, non ex officio factum: ut diximus uelle Iuriscõsul. quum paternum officium sit, substantiam congestam pientissimis filijs relinquere ex uoto, & naturali charitate. l. nam etsi parentibus. in princip. ff. eod. l. scripto. ff. unde libe. l. penulti. de bonis libe. facit tex. Pauli ij. ad Corinth. xij. & transsumptiuè in cap. prædicator. xvj. quæstio. j. Si uerò accipere uolumus præpositionem in, pro ualdè: dicetur inofficiosum, id est, ualde officiosum: eò quòd huiusmodi testamentum plurimũ filijs officiat: ut quia per id paterna hæreditate, iure naturæ eis debita, priuentur: officere enim, unde officium, & officiosus, non tantum in bonam, sed & in sinistram partem capi, usitatum est: ut in titul.
2 de serui. urba. prædi. est uidere.* Excerpta fuit hæc autenti. per Irnerium, ex autenticis, titul. de trien. & semis. §. j. collatio. iij. ad quos textus autenticorum semper recurrendum esse censeo: ut quia autenticæ istę truncatæ non leue detrimentum quandoq; & dedecus professoribus inferant: quum in eis crebrò aliqua apponantur, quæ in autenticorum uolumine nuspiam sunt comperta: & omittantur, quæ necessariò

riò adijci debuiſſe exemplar ipſum demonſtrat. Non enim habuit is Irnerius, poteſtatem addendi uel detrahendi: ſed tantum accommodandi iura autenticorum ad leges Codicis, ut dixit Odofre. in autenti. caſſa & irrita. C. de ſacroſan. eccle. refert Decius in autenti. prætereà, in primis uerbis. C. unde uir & uxor. Huiusq; opi. fuiſſe reperio Domi. Vdalricum Zaſium Germanum, Iuriſconſul. inſignem, in ſuis ſingula. intellectibus, char. xlj. inquit ille: Quæ una conſtitutionis Imperatoriæ mutilatio multos Doctores decepit, & decipiet: qui ad autenticas tranſcriptas aduertunt: non ad uerba autenticorum. Appoſita fuit hîc iſta autenti. * ut corrigat l. Codicis. dicebatur enim in ea: Cùm quæritur, an filij de inofficioſo patris teſtamento poſſint dicere, ſi quartam bonorum partem mortis tempore teſtator reliquit, inſpicitur. Imperator uerò in autenti. de trien. & ſemiſ. ex quo (ut dixi) extracta fuit hæc autenti. iſtud corrigit, ut hîc habes: & plenius uidebis in primo not. Et licet corrigatur, quod de quarta dicitur: remanet tamen incorrectum: quinimo corroboratur per autenti. quod de tempore mortis parentum, an liberi quartam habeant, inſpiciendo, deciditur. ut de hoc infrà ſuo loco uidebimus. Præmittere habent tyrones, *quid ſit triens, quid ſemis: & generaliter quę ſint aſſis partes: quod proſequantur, ut declarat Iuriſconſul. in l. ſeruum. §. final. & in l. interdum. §. j. ff. de hæredi. inſtituen. repetit Iuſtinia. in §. hæreditas. Inſtitu. eod. & dicit Iaſo. hîc, in princip. quod Marcus Varro melius quàm alius, in libro quinto, de lingua Latina, declarat. Ego, illuſt. Guilielmum Budæum Latinioris linguæ peritiſsimum, M. Varroni præferre non dubito: ut qui refertiſsimos commentarios de Aſſe & partibus eius nobis ediderit. Sciendum quoque eſt, quum dicatur in text. noſtro, Quoquo relicti titulo, * quòd titulus uarijs modis in iure ſumi poteſt, ut declarat gloſ. in rubr. in auten. de eccle. titu. & gloſ. in cap. dudum. il. ſecundo, circa finem. in uerb. intitulatam. de electio. notant Docto. in l. j. in quinta not. ff. ſi

certum

certum petatur. In autenti. noſtra puto titulum aſſumi pro quacunque cauſa,ſeu modo,aut iure,quo relinquatur : ſiue in contractu inter uiuos, ſiue in ultima uoluntate:ut probat tex.in §.final. inſtitu. eodem.in §.aliud quoque capitulum. in princip. in autenti. ut quum de appellatio. cogno.& in corpo.unde extrahitur noſtra autentic.§.primo.quæ omnia iura,quod hic Irne.appellauit titulum,modum dixere.Diuiditur autentic. hæc, in quatuor partes. In prima, dictum. In ſecunda,extenſio.In tertia,declaratio dicti.In quarta idem quod in tertia. Secunda ibi, quoquo. tertia ibi, ex æquo. quarta ibi, cuius. Summatur diuerſimodè, ut per Docto. hic.Ego paucis ita ſummo: Iure nouiſsimo quatuor aut paucioribus filijs, triens : eo numero pluribus ſemis, pro uirili, quouis titulo,debetur : ut nec portionis uſufructu fraudari quęant. Noto primò ex hoc tex.* quòd hodie legitima filiorum,ſi ſint quatuor,uel intra quaternũ numerum,eſt triens: ſi plures,eſt ſemis.olim uerò erat hæc quadrans, non habito diſcrimine,quot eſſent filij.§.final.inſtitu.eodem.Et ut ſcias, dicitur triens uel ſemis bonorum, non autem hæreditatis defuncti : quum bona propriè dicantur deducto ære alieno. l.ſubſignatum. §.bona. ff.de uerborum ſignificatio.& filius non poſſit detrahere legitimam, niſi prius deducto ipſo ære alieno.l.papinia.§.quarta. ff.eodem.de hoc eſt text. in l.cum quæritur. proxi.præceden. quod declara,ut per Bartol.in l. ex facto.la grande,columna ſecunda. ad medium.ff.de hære. inſtitu.refert & ſequitur.Iaſo.hic,columna ſecunda.in princ. Ego dico eſſe caſum ad literam, qui confundit hanc differentiam, ſalua pace Docto. in l.omnimodo. uerſicul.& hoc quidem.infrà eodem.ubi Iuſtinia. appellat quotam,ſeu portionem debitam filijs,hæreditatis,& non bonorũ:in illis uerbis,Hæreditatis portionem reliquerint.Cogita,quia non reperio ab alio tactum. Quis autem modus ſeruetur in huius quartæ detractione, docet Iuriſconſul. in dicta l.papinia. §.quarta, & in alijs. §. incidenter. ff. eodem. & practicam tradit

tradit remissiuè Ias.hîc.col.ij.in princ.& xiij.circa princ. cui adde uidendum Decium, consil.ccxxxvj.non parua. col. vj. in prin.uol.ij.& cõsi.dcxxxiij.consului.in primo dubio.uol. iiij.uidendum est modo,* an ea quæ dicta sunt in descendentibus,locum sibi uendicent in ascendentibus:ut pariter hanc quartam habere debeant,Iurisconf.in l.j.ff.eod. dicit, parentibus aduersus testamenta filiorũ querelam competere.idem dixit Impera.insti.eo.§.j.ad excludendam igitur talem querelam, necessariũ est liberis,quartam parentibus relinquere. l.nam & si paren.in prin.& d.l.papin.§.quoniã autem quarta.ff.eo.l.omnimodo.in prin.iuncta glo.infrà eo. Et hoc procedit,facto per liberos testamento:si uerò intestati decedant, tota hæreditas parẽtibus debetur.l.scripto.in fi.ff.unde libe. quod tamen intellige secundum dispositionem §.j.in auten. de hære.ab intesta.ueni. colla.ix.Estq; istud rationi naturali conueniens:quum obligationẽ quandam ad antidora, omnimodo sapere uideat:iuxta text.in l.sed & si lege. §. cõsuluit. ff.de petit.hære. pro quo pulchrè facit textus, Ecclesiast.vij. ibi,Memento fili, quoniam nisi per parentes, natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi. Et hac ratione attenta, dicendum est quartam hanc parentibus debitam, auctam esse: prout diximus auctã,quæ debetur filijs: ut uoluit Accur.hîc,& in corpore de trien.& semis.§.j. & dicit cõmunem Ias.hîc,col.viij.in fi.Et ꝙ parentibus debeatur triens,dicit (ultra Iaso.) magis cõmuniter teneri do.Alexan.cõsi.cxl. Super testamento.ad fi.uolu.j.quod mihi placet,attenta generalitate.§.j.de tri.& semis.in illis uerbis:Hoc obseruãdo in omnibus personis,in quibus ab initio, antique quartę ratio, de inofficioso lege decreta est.Et quia nisi ita dicamus,sequeretur absurdum,ꝙ illa uerba seruirent de uento,& nihil operarentur aduersus l.si quando.in prin.de leg.j.nam etsi filiorum appellatio ad nepotes & cæteros descendentes non extendatur regulariter.§.fin.instit.qui testa.tuto.dari possunt. istud tamen dico nõ habere uerum,quando profertur à lege, & concernit filiorum fauorem.l.filium habeo. ff. ad macedo.

M doctri.

doctri.est Bar.in l.liberorum.col.iij.in ij.q.ff.de uerb.signi.
sequitur Bal.in repe.l.in suis.col.fi.ff.de libe.& posthu.refert
Alex.consi.j.col.vj.ad medium.uol.j.& sic nisi intelligamus
illa uerba,omnibus personis,in parentibus, uerbosa tantum
remaneret dispositio.Postremò quęrendũ est,*an hęc quarta
transuersalibus seu collateralibus debeatur. Iuriscons. in l.j.
iuncta l.papinia.§.quoniam autẽ quarta.ff.eo.asserit simpliciter, non deberi cuipiam cognato, excepto fratre: quod &
admittit Imper.in l.fratris.infrà eo. Est uerũ,ꝙ Cõstantinus
in l.fratres.infrà eo.limitauit istud tãtũ procedere, quando
in testamẽto fratris,essent institutæ personæ turpes,infames,
uel uiles:approbatq́ Iustinia.in §.j.in fi.insti.eo.quod prosequere,ut per Ias. latè,post alios,in d.l.fratres.Sed an & aucta
quoq; sit hæc quarta,quærit hîc Accur.qui respondet auctã
non esse,licet aliqui cõtrarium tentarint.sequitur Pau. Cast.
in d.l.fratris.in iij.q.& Ias.hîc, col.ix.in prin.qui refert Bald.
in l.fratres.infrà eo.Quod tamen uidetur aduersus generalitatem.d.uersi.hoc obseruando,ut suprà dixi: nisi dixerimus,
ꝙ lex,etiã generaliter loquens, debet restringi ad rationis limites.l.cum pater.§.dulcissimis.de lega.ij.c.intelligentia. de
uerbo.signi.dictum ergo in liberis,bene extẽditur ad parentes:quum eadem ratio,licet non ex toto, in eis militet, per l.
nam & si parentibus.& per ea quæ suprà adduxi.Quod autem extendi debeat ad fratres,non uideo rationem, quinimo
diuersitatem:quum filio semper debeatur legitima,fratri uerò non,nisi instituta turpi persona,ut suprà dixi.prior debetur iure naturæ,hæc legis constitutione. Et ut dicam breuibus,multa fauore filiorum inducta legimus, quæ ad fratres
extendere nefas esset. Quæ hactenus protulimus, ingratis liberis,parentibus,uel fratribus, procedunt: secus si ingrati hi extiterint. text.habes de causis ingratitudinis liberorum,uel parentum,in §.aliud quoq; capitulum.cũ sequen.
in auten.ut cum de appella. cogno.colla.viij. de causis uerò
ingratitudinis fratrum,in §.ingratitudinẽ. in auten. de nuptijs.colla.iiij. Secundò ex hoc tex.ibi, Ex substantia deficientis.

cientis. * Noto, ꝙ in computatione legitimæ facienda, inspici debet uis patrimonij, quod defunctus habebat tempore mortis. Concordat l. cum quæritur, ibi, mortis tempore. proxi. præcedēs. sequitur Ias. hîc, qui pro corroboratione alia adducit. Iste tex. nunquàm mihi probauit assumptum: quia in corpore, de trien. & semis. uerba nō restringuntur ad tempus mortis: sed generaliter dicitur, propriæ substantiæ, seu totius substantiæ; quæ uerba, totius substantiæ, uniuersalia, nō tantum uidentur referri ad ea, quæ defunctus habebat tempore mortis, sed & ad ea quæ dolo desijt habere: & ad ea quæ hæreditati iacenti adiecta sunt: quum hæreditas personam defuncti repręsentet. l. hæreditas. ff. de acquir. re. domi. cum concor. adductis ibi per Accur. quare circa istud distinguendum puto, ut alibi quandoq; dicemus. Noto tertiò, ibi, Quoquo, &c. in electione parentum esse, quo titulo, quartam iure naturæ debitam, liberis relinquant.* Ad idem l. omnimodo. §. & hoc 10.
quidē. infrà eo. & inst. eo. §. fi. ubi clarius declarat Imper. qui sint isti tituli, quibus relinqui potest. Circa intelligentiā huius not. distinguenda sunt quatuor iura: Ius antiquū: Ius nouum: Ius nouissimū: & Ius canonicū. De iure antiquo uidentur tex. cōtrariari: nam in l. papinia. §. si quis mortis. ff. eo. deciditur, filium cui titulo donationis causa mortis relicta est legitima, non habere querelam. Ergo infertur alio titulo, quàm institutionis, hanc quartam relinqui tunc potuisse. in l. ita tamen. §. qui rogatus. ff. ad trebel. deciditur totum oppositū: ꝙ si pater grauauerit hæredem, emancipato restituere hæreditatem, cogi posse hæredem adire & restituere: etsi bonorum possess. cōtra tabulas emancipatus intētare possit. Ecce ꝙ ibi emancipatus habebat plusq; legitimam iure fideicōmissi: & tamē filius tanquam nō institutus, rumpit testamentū. Ias. hîc col. iij. in fi. refert autoritates, ex quibus apparet hanc ultimā fore cōmunem. & refert Alex. in l. inter cætera. col. j. ff. de lib. & posthu. qui respondet tribus modis ad §. si quis mortis. Et quū istud scire perfectè nullius utilitatis sit (ut inquit Ias.) sufficiant, quæ dixi. Quo ad ius nouum, scilicet Institu. & Cod.

certissimum est sufficere, ut quoquo titulo quarta relinquatur.d.§.fin.insti.eo.d.l.omnimodo.§.& hoc quidem.infra eo. licet in contrarium uideatur text.in §.eadem.instit.de hære. quæ ab intest.defe.qui requirit ad hoc, ne testamentum rumpatur, filium debere institui, uel exhæredari. Respondeo, dato φ ille tex.directò probet, non obstat, quia l. omnimodo. posterior, illum §. corrigit.arg.eorum quæ tradit Accur.in §.j.in gl.adimpleuimus.in procem.Insti.De iure uerò nouissimo autenticorum, uidetur concludendum per autent. nostram, & in corpore unde sumitur.§.si uerò ultra.φ sufficiat relinquere quartam quouis titulo. Contrarium uult præcisè tex.in auten. ut cum de appel. cogno.§.aliud quoq; capitulum.ibi, Nec si per quālibet, &c.& istud tenet tota schola legistarum, per illū tex.qui cauillari nō potest.teste Ias.hîc.col. iij.ad mediū. Sed cōtra istam cōmunem sententiam oppono, de auten.nostra, ponderando illa uerba, nouissima lege, quæ idē important, quod, ultima lege.arg.§.nouissimè.inst.de satisd.tut.iuncta gl.uel nouissima, id est, magis noua, in superlatiuo perfectionem denotante. Si ultima seu magis noua, est posterior: & sic derogat.§.aliud quoq; capitulū. priori.c.j.de cōstitu.in vj.arg.§.posteriore.insti.quib.mod.testa.infir. Nec obstat, si dicatur, imò auten.ut cum de appel.cogno. est posterius: quū sit sub colla. ix. auten.uerò hęc sita sit in corpore.de trien. & semis.quod est in colla.iij.quia respondeo non esse absurdum, ut & si auten. ut cum de appel.cogno.sit posterius in ordine, attamen sit prius in compilatione: quū ordo non attendatur: ut uoluit gl.singul.in l.properandum.in princ.in uer.lex.suprà de iudi.& tibi dixi ibi.in ij.not. Teneo cōmunem: quia ista uerba, nouissima lege fuere apposita ex capite Irnerij: nec leguntur in autent.de trien.& semis.si diligenter intuearis. ergo non probant, quum nō habuerit Irnerius potestatem addendi uel minuendi, & sic de nouo legem cōdendi: qui enim addit, uel detrahit, de nouo facere dicitur.l.hæredes palàm.§.si quid post.ff.de testamen.diligenter igitur is Irnerius, seruare debuit fines mandati, non transgredi.

gredi.l.diligenter.ff.mandati.§.is qui.instit.cod.faciunt quæ dixi in exordio huius auten.suprà. Restat uidere, quid constitutum sit de iure Pontificio. Reperio, ꝙ dom. Alexan. in d. l. inter cætera.col.fin.fuit opinionis, ꝙ satis esset, quoquo titulo relinqui: hac ratione, ne corrigatur ius naturale.arg.c.cum expediat.de elect.in vj.& l.j.c.de inoffi.do.& dicit hanc esse cõmunem. Contrariam opinionem ueriorem fore, & magis cõmunem attestatur do.Ias.hîc.col.vij.in fi.qui refert Alex. sibi cõtrarium, ita dixisse & tenuisse in consi.ccxij.in iij.col. uol.ij.incip.uiso consilio.est consil.lxx.in uolu. nouis. col.ij. sequitur idem Ias.ubi plenius hunc articulum tractat, in rub. ff.solu.matrim.col.v.in fi. Et hanc sententiam ueriorem puto, attento consil. Alexan.tanquam firmiori: quum actus cõsulendi dicatur magis deliberatus, quàm legẽdi: ut dixit ipse Alex.mentionem faciens de Ludo.Roma.opinione, in consi. clxxxv.uiso titulo quæstionis.col.viij.in fi.uol.ij.faciũt quæ tradit Lud.Gome.in §.quædã.col.viij.in prin.insti.de actio. retenta cõmuni sententia, ꝙ quarta hæc debeat relinqui titulo institutionis, & non alio quouis. * Limitatur per Alex. 11
in d.l.inter cętera.col.ij.ut non procedat in quatuor casibus: intelligendo & declarando, ut ibi per eum. Addit do.Ias.hîc, alias quatuor fallentias.col.v.& vj.& sic sunt octo limitationes, quas ad hanc cõclusionem adaptat Ias. Inter quas, annotare habes duas. Prima est, quam examinat ipse, in col.iiij. ꝙ in testamento condito à patre inter liberos, iuxta formam §. ex imperfecto.satis sit relinqui quartam quoquo titulo; nec est necesse, ꝙ unicuiq; filio titulo institutionis relinquatur. Et hæc fuit opinio Accur.hîc. subijcit Ias.ꝙ licet hæc opinio à cõmuni schola Legistarum & Canonistarũ reprobetur, per generalitatem §.aliud quoq; capitulũ, attamen se putare, limitationẽ fore de iure ueram: & ꝙ si casus cõtigisset, ita consuluisset, & iudicasset. Mouetur ex multis, quæ ad duo fundamentaliter reducũtur. Primò, quia nõ est absurdum istud dicere, quum innumera specialia sint inducta fauore testamenti conditi inter liberos; adeò ut hoc casu iuris ciuilis

ſolennitates ceſſent. Secundò, quia eſt caſus ſecundũ eum, nõ cauillando, in c. raynutius, de teſta. Ego teneo communem: & puto ſi Iaſ. ita conſuluiſſet, & iudicaſſet, ꝙ male egiſſet. Primò, propter autoritatem cõmunis opinionis, lege & ratione fundatam, à qua recedere nefas eſt, c. ne innitaris, de conſtit. l. ſcire oportet. §. aliud. ff. de excuſ. tuto. ca. in canonicis. xix. diſtin. & tradunt Docto. in infinitis lecturis & conſilijs, quae longũ eſſet referre. Secundò, moueor reali fundamẽto, quod tolli non poteſt: nam indubitata eſt concluſio, ꝙ rigor ſcriptus præfertur æquitati non ſcriptæ. l. proſpexit. in princ. ff. qui & à quibus manu. & dixi in l. placuit. ſuprà de iudi. in iiij. conclu. quum ergo habeamus rigorem expreſſe ſcriptum in §. aliud quoq; capitulum. nec reperiatur hæc æquitas aliquo in loco ſcripta: dicendum eſt, rigorem præferri. Nec obſtaret, ſi diceretur, ꝙ æquitas eſt in genere ſcripta. in d. §. ex imperfecto. ut teſtamentum inter liberos ſuſtineatur: quia clara patet reſpõſio ex his, quæ dixi in d. l. placuit. in iiij. conclu. quũ iſta ſint contraria: ut relinquatur, uel non relinquatur, titulo inſtitutionis. Non obſtat primũ fundamentum Iaſ. quia dico, ꝙ multiplicatio incõuenientium non admittitur. l. j. C. de dotis promiſsio. Præterea quod contra ius cõmune conceditur, niſi ſpecialiter exprimatur, nõ eſt trahendũ in conſequentiã. l. quod uero. ff. de legib. l. pręcipimus. in fi. C. de appel. Addo, quia iſtud introductũ fuit fauore filiorũ, ut habeant quartam titulo inſtitutionis, quũ is titulus honorabilior ſit. l. filium. §. ſed & ſi portio. ff. de legatis præſtan. Si adhæremus ſententię Accur. & Iaſ. redundaret hoc in eorũ odium: contra l. quod fauore. C. de legi. Nec obſtat tex. in c. raynutius. quia dico, in illo c. nullibi poſſe deprehẽdi, ꝙ ibi pater teſtatus fuerit inter liberos, ſecundum formam §. ex imperfecto. quia ibi dicitur, cõdidit teſtamentũ, ſimpliciter, nullo addito. quũ ergo legiſlator uult loqui de imperfecto, illud exprimit. d. §. ex imperfecto. pręterea uerba ſimpliciter prolata, nõ intelliguntur ſecundũ quid, niſi illud quid exprimatur. l. qui pœnæ. ff. de manu. notat Socy. in l. j. in primo no. ff. de uulga. & pupilla. Si enim

enim uera esset cauillatio Iaso.sequeretur, quòd ubicunque haberetur mentio testamenti, ubi non tractaretur de extraneis,sed de liberis tantum,ꝙ illud esset imperfectũ, & sic non esset dare testamentum inter liberos cum solennitate iuris: quod quàm foret ridiculum,nouissimus scholarium do. Ias. non ignorauit.Circa quartam fallentiam,de statuto augente uel minuente legitimam, an uigore talis statuti sufficiat eam relinqui quoquo titulo, uel nihilominus debeat relinqui iure institutionis.Bald.in l.maximum uitium.C.de lib. præte. ut refert Ias.hîc,decidit,singulariter sufficere,si quoquo titulo relinquatur,motus inter alia per tex.in d.c.raynutius. ubi stante consuetudine,de qua ibi, potuit pater filiæ relinquere quoquo titulo: nec fuit opus ꝙ iure institutionis relinqueretur.Alex.in d.l.inter cætera.concludit aduersus Bal.ꝙ debeat relinqui titulo institutionis:& dicit hãc opinio.ueriorẽ. Sequitur Ias.hîc:qui dicit,contra Bald.tenendum esse.& hæc est cõmunis,ut patet ex autoritatibus per eos adductis. Reperio ꝙ Alex.in d.cõsi.lxx.col.ij.ad mediũ.uol.ij. referendo Bal. & tenendo ꝙ de iure canonico debeat relinqui legitima iure institutionis,ut suprà diximus, uidetur sequi hanc Bal. sententiã,quam in d.l.inter cætera,reprobauit. Ego,si intellectus Bal.ad c.raynutius.esset uerus, ab eius opinione nõ discederem:sed uideo eum omnino falsum:& miror ꝙ Alex.in d. consil.lxx.Iaso.hîc,& cæteri qui hunc articulum tetigere, nõ aduerterint.Si bene inspiciantur uerba c.raynutius. nullibi comperiri poterit, ꝙ attenta consuetudine aliqua, satis sit relinqui legitimam, quouis titulo. uerum est,ꝙ ille text. præsupponit in duobus locis,consuetudinem Tuscanę ciuitatis fuisse,ꝙ de quibusdam tantũmodo rebus,quarta detrahi posset. Et nisi in istis uerbis fundare uoluerit Bal.intẽtionem suam,non uideo in toto eo c. quippiam,quod faciat ad propositũ.An autẽ illa uerba probare possint intentum Bal. uniuscuiusꝗ iudicio cõmitto.Confutatis igitur iuridicè his duobus intellectibus,altero Ias.altero Bal.ad c.raynutius.cõcludo opinionẽ Alex.in d.l.inter cętera.esse magis cõmunẽ: ut quia

ut quia uera sit,& lege fundetur: ꝗ de iure canonico satis sit, quoquo titulo,quartam iure naturę debitam,relinquere:quū ibi altera ex filiabus instituta fuerit uniuersaliter, alia particulariter:quod particulare relictum,instituto uniuersali hærede,in legatum tendit.l.quoties.C.de hære.insti.nec ex uerbis illius c.deprehendi potest,quod Ber.dicit,scilicet,illi Alterochæ ultra dotem, domum & hortū iure institutionis relictum:quum text.simpliciter loquatur,& natura uerborum hoc non exigat. Ego quandoqꝫ in hac re plenius deliberabo: interim tene magis receptam Alex.in consulendo sententiā.

12 Noto quartò,ibi,Ex æquo,&c.*quòd portio iure naturæ debita,hoc modo aucta,diuidi debet æqua lance inter filios. Istud clarè uoluit text.in corpore,de trien.& semis.§.si uero. ibi, Singulis ex æquo quadruncium,uel sexuncium diuidendum.Ad idem text.in §.fi.in fine.instit. eod.dum dicitur:ut pro rata distribuatur eis, id est, pro uirili portione, quarta. Vides ergo,ꝗ hic Iustini.dicit,ex æquo: ibi appellat pro rata:& declarat ꝗ pro rata,nil aliud est dicere, quàm pro uirili, & nō insolidum.Et ita ista uerba pro rata,exponi debere,dixit Alex.consi.lxxij.uiso processu.col.iij.in prin.uolu.v.& miror,ꝗ non fuerit recordatus de d.§.fin.qui melius probat, quàm alius text.de mundo.Et adeò debetur ex æquo,& pro rata, ut qui non admittitur ad partem, alijs partem faciat in computatione quartæ.l. papinia. §.quoniam autem quarta. ff.eo.declarando ut per Docto. ibi:præcipuè per Paul. Cast. & per Barto.in l.pater filium.ff.eod.ponit Ias.hic,in xij. col. & in l.huiusmodi.§.si titio. post cæteros.col.j.& ij.ff.de leg. j.& circa dubiū Raph.Fulg.quod hic in d.col.xij.refert Ias. an filia exclusa à statuto faciat partem fratribus. uide multa succinctè per Decium consi.dcvij.uiso puncto.in ulti.dubio. ulti.uolum.An autem dicta in filijs uendicent sibi locum in nepotibus,tangit post Saly.Ias.hic,col.xiij.qui facit duo fundamenta:quæ ego,nōdum uisis his suis uerbis,ad aliud propositum,an quarta parentum sit aucta,suprà accommodaui. Pro cuius sententia,facit auten. nostra in fi.dum loquitur de

liberis: quorum appellatione certo certius est, uenire nepotes & cæteros descendentes. §.fina.instit.qui testa.tuto.dari pos.l.liberorum.ff.de uerborum signifi.sed iste tex. non probat: quum illa dictio liberi, apposita fuerit ab Irne.nec in tit. de trien.& semis. §.j.comperiatur. Bene uerum est, quòd §. neque illo.in dicta autenti.de trien. facit mentionem de liberis & nepotibus: & ex illo text.oritur, uera decisio quæstionis. Quintò & ultimò noto ibi, Cuius portionis, * quòd filij 15
priuari non possunt à parentibus usufructu portionis debitæ iure naturæ. Concordat text.in l.quoniam in prioribus. infrà eod.ibi, Vel aliud grauamen: quod exponit exemplificando Accur. ueluti usumfructum.ad idẽ tex. in l.scimus.§. cum autem.infrà eod.ponderando illum text. in duobus, aut tribus locis. Aduersus istud no.opponitur fortiter de l.uxori meæ.ff.de usufru.lega. Accur.hic, & in autenti.de trien.& semis.§.prohibemus autẽ.ac in alijs plerisq; locis, soluit duobus modis. Primò, quòd illa l.uxori.corrigitur. Secundò, quòd ibi filius habebat proprietatẽ omnium, & ideo poterat usufructu fraudari. Prima cõmuniter approbatur, alia reijcitur. teste Iaso.hic, colum.xj.circa finem. Ego teneo communem, ponderando uerba autentic. de trien.& semis. in §.prohibemus.circa fi. ibi, sed modis omnibus eis huius legitimæ partis, quam nunc deputauimus, & usumfructũ insuper, & proprietatem relinquat. Ecce tex.sole clariorem, qui uult, copulatiuè relinqui debere usumfructũ & proprietatem simul: si relinquatur tantummodo proprietas, etiam omnium bonorum, etsi esset amplius patrimonium, quàm unquam fuerit Cosmæ de medicis: non tamen satisfit menti & uerbis legis, nisi etiam relinquatur ususfructus portionis debitæ: nam ad ueritatem copulatiuę requiritur utriusq; copulati adimplementum.l.si hæredi plures.ff.de condi.instit.§.penul.institu. de hære.instit.& l.si quis ita stipulatus fuerit decem aureos. ff.de uerborum obligation. Secundò pondero uerba illius autentic.ibi, Siquidem uxoribus omnem dereliquerunt suarum rerum usumfructum, filijs autẽ proprietatem nudam:

quæ quum indeterminate ſint prolata,nec ad partẽ proprietatis referantur:poſſunt intelligi de tota proprietate.uulga. l.de precio. ff.de public. Vltimò pondero rationem, quæ ibi mouit Iuſtinianum ad decidendum,filijs debere relinqui,non tantum proprietatem, ſed & uſumfructum. Eſt enim ratio, quam bis repetit,ne filij fame moriantur:quæ ratio ita militat,ſi tota proprietas relinquatur,ſicut ſi pars:quum ex proprietate ſola impoſſibile ſit quem uiuere: ut ratio naturalis dictat. Nec obſtaret,ſi diceretur, filium qui eſt dominus proprietatis, poſſe uendere uel obligare proprietatem. l.fundi trebatiani.in princip.ff.de uſufruct.legat.l.ij. C.de uſufru.ex quo poſſet uiuere,& fame non perire:quia reſpondeo, quòd ita alienando,diceretur re ſua abuti:ut quia conſumpta proprietate ita egeret, & fame laboraret, ſicut ab initio. Intereſt autẽ rei publicæ,ne rebus ſuis quis malè utatur.§.ſed & maior.cum glo.Inſtitu.de his qui ſunt ſui uel alie.iur.& ne quis fame pereat.l.necare.ff.de liber. agnoſcen.cap.paſce.lxxxvj. diſtinctio. nec cogitur filius uendere proprietatem, ut ex ea uiuat.l.fina. §.ipſum autem. C.de bonis quę liber. ponit Decius,in autenti.præterea.colum.final.ad medium. C.unde uir & uxor. Ex his habes communem, firmiſsimis fundamentis roboratam: quam puto ſine cautela & cauillatione procedere:ut quia parens qui contra legem committit, relinquendo ſolam proprietatem ſine uſufructu liberis, non mereatur,ut eius uoluntas,legis beneficio illęſa ſeruetur.l.auxilium.in fi. ff.de minor.cap.priuilegium. xj.quæſtio.iij. Nemo enim facere poteſt,quominus leges in ſuo teſtamento locũ habeant, inquit Pompo.in titu.de lega.j.Filius ergo,non tantum proprietatem totam relictam habebit, ſed & portionis iure naturæ debitæ,uſumfructum. Cætera quæ ad huius ampliſsimæ materiæ complementum congeri poſſent,dic,ut per Do. Iaſo.hic,cui adde,inquantum in fine xj.colum.dicit,communem fore,quòd dos in legitimam cõputetur: per l.quoniam nouella. infrà eod. iſtud non ſolum procedere in dote,ſed & in paraphernalibus, ueſtibus,iocalibus,cophanis,& alijs apparatibus,

paratibus, quos in hac nostra patria Pedemōtana, trosellum uulgò appellamus, ut elegantissimè tradit Decius, consilio dcxxviij. in casu de quo quæritur. columna ij.in ij.dubio. ulti.uolumi.

L. PRIMA. C. DE INOFFIC. DONA.

1 *Diffinitio inofficiosæ donationis, Azo. & nostra.*
2 *Donatio inofficiosa duplex, ex mente Doctorum.*
3 *Disputatio an sit dare donationem inofficiosam re tantum.*
4 *In casu l. si unquam, an debeat dici donatio inofficiosa re.*
5 *Duo intellectus Accur. ad l. nostram.*
6 *Tertius intellectus Paul. Castr. qui reprobatur.*
7 *Vterq; intellectus Accur. sustentatur.*
8 *Donatio inoffic. in aliquem ex filijs facta, usq; ad legitimam reuocatur: cum quatuor ampliationibus.*
9 *Donatio inofficiosa in extraneum facta, quomodo reuocetur.*
10 *Donatio facta liberto per remedium l. si unquam, in totum reuocatur: cum quatuor ampliationibus.*
11 *Tres notandæ limitationes ad conclusionem istam ultimam.*

Si ut allegatis. Materia hæc inofficiosarum donationum perq; ardua est: adeò quòd pauci commentarij Doctorum, super ea conscripti leguntur: quę in Pandectis alibi, quàm in l. titia scio. §. imperator. cum §. sequen. ff. de legat. ij. non habetur: teste Bartol. hîc, & ibi, Scire debent iuniores, quid sit donatio, & quotuplex, secundum quod in uoce declaraui. Quum igitur materia longa sit, ea tantummodo adducam, quæ ad rem magis facere uidebuntur. Scio enim quicquid boni in ea dici possit, excellen. præceptorem nostrum Domi. Ioan. Anto. Rubeum in repeti. illius §. imperator. proximioribus his annis pleno calamo attigisse. Præmitto igitur (à diffinitione initium sumens) quid sit inofficiosa donatio. * Reperio quòd Azo in summa 1
huius titul. ita diffinit: Inofficiosa donatio est, quæ cōtra offi-

cium pietatis est facta:scilicet, quia per eam liberi,uel parentes excluduntur à debito bonorum subsidio,uel ex proposito donantis,uel re ipsa.Ista diffinitio non placet,quia uidetur inferre, fratri non dari querelam: cuius cõtrarium ipse in sequentibus firmat,& infrà dicemus:tum etiam,quia per illam disiunctam,uel,uidetur Azo inferre,esse donationem inofficiosam consilio tantum,aut re:non autem re & cõsilio simul. Quare ego aliter diffinio: Donatio inofficiosa est quædam iniqua liberalitas, consilio & effectu interueniente, uel effectu tantum:per quam hi, quibus debetur legitima, à debito bonorum subsidio excluduntur.An hæc diffinitio in se uera sit,ex discursu eorum, quæ infrà tractabimus, probare poteris.
2 Secundò sciendum est ex mente Doctorum omniũ communiter, prout etiam posui in diffinitione, quòd duplex est inofficiosa donatio: alia est inofficiosa consilio & re ipsa, alia re tantùm.Et ut scias, Docto.accipiunt,re,euẽtu,seu effectu, pro eodem:quum hi termini idem denotent,ut ad sensum patet.Fundamentum Doctorum,q̃ sit dare donationem inofficiosam re & consilio,stat in tex.claro,in l.si liqueat.infrà eod. ponderando uerba illa,in prin.cum aduersus,&c. & in fi. ibi, In cuius bonis si idem consilium & euentus,&c. adducitur etiam l.nostra,iuncta l.titia scio.§.imperator. de lega.ij.ponderando uerba illa, ad deludendam inofficiosi querelam:quæ denotant propositum maliuolum,ex quo donatio cum traditione,& sic effectualiter subsequitur. §.aliq.iij.responso.insti. de dona.ad idem l.si libertus. §.j.ff.de iure patr. Fundamentum quòd sit dare donationem inofficiosam re, secundũ Bar. hîc,colũ.iij.ad medium stat in omnibus legibus huius titul. sed secundum eundem,in dicto §.imperator,colum.ij.uersic. distingue ergo.stat in l.nostra,id est,in l.ij.iij.& in l.cũ dona. infrà eod.Ego puto,quòd probetur in omnibus legibus huius titul.excepta l.si liqueat.& l.nostra,secundum alium intellectum:propter illa uerba, ad deludẽdam inofficiosi querelam:quia omnes istæ leges loquũtur de quodã impetu immensæ liberalitatis,prouenicte ex facto ipso donandi,potius
quàm

quàm ex malo animo,seu proposito fraudandi liberos.*Si uo 3
lumus disputando tenere, quòd sit dare tantum donationem inofficiosam re & consilio,& non re tantum, possumus ita argumentari: quòd nemo censetur aliquid dicere, quin prius mente id,quod agere intendit,cogitauerit.l.labeo.§.fin. ff.de supellect.leg.igitur pater habens liberos, non censetur fecisse donationem inofficiosam, quin prius cogitauerit de liberis: & sic quum inofficiose donat, de ipsis fraudandis. Nec obstaret,si diceretur,aduerte, quia potest esse, quòd iste pater habebat filios, & tamen non considerabat numerum eorum,uel quanta esse deberet ipsorum legitima: & ideo non consilio fraudandi, sed re tantum censendus est fecisse talem immensam donationem: quia respondeo istud non admitti: nam pater qui censetur una & eadem persona cum filijs.l.fin. C.de impuber.& alijs substit. non audiretur,si diceret se non habuisse mentem ad numerum filiorum: quia præsumitur de præsumptione iuris istud scire. argu.l.octaui. ff. unde cognati.faciunt quæ notant docto. post Bartol.colum. iiij.in l. j.ff.si certum petatur.& est text.in l.si filium.C.de libe.causa. & in facto proprio non toleratur ignorantia. l. quanquàm. ff. ad uelleian. Nec admittitur etiam ignorantia, quanta deberet esse legitima filiorum: quia est iuris, & ideo non excusat l.regula.in princip.ff.de iur.& facti ignoran.l.ij.C.eodem. & hoc modo posset dici,quòd debeant intelligi omnes leges huius tituli. Defendendo ueritatem possumus respondere, quòd uera est regula l.labeo.de supellect. lega. uidelicet, neminem censeri aliquid dicere, quin prius mente id cogitarit. & sic non est præsumendum aliquem donare, quin prius cogitauerit se uelle donare.Sed non ex hoc sequitur, quòd cogitarit de liberis: quia de eis in contractu donationis non tractabatur & præsertim quòd haberet pater animum fraudandi,nisi de animo malo aliter edoceretur. Dolus enim nunquã præsumitur,nisi probetur.l.dolum.C.de dolo.l.fluminum.§. fin.ff.de damn.infect. Nec leges pro hac sententia adductæ, istum sensum admittere possunt: quum de proposito frau-

dandi in eis non constet. Et ideo non est mirum, si statutum fuit, ut donatio re tantum inofficiosa,usq; ad debitum bonorum subsidium solummodo reuocetur, in quencunq; sit facta: quod secus est in donatione inofficiosa consilio & re, sicut in simili dicimus de eo, qui rem alienam contrectat: ut si malo animo,acriter puniatur:alias secus.l.inter omnes. §. recte.ff.de furtis.malefícia enim uoluntas & propositum distinguunt.l.qui iniuriæ.in princip.ff.eod.Et pro opinione communi adducitur bonus tex.secundum docto.in l. si unquam.
4 C.de reuocand.donation.* ubi non potest dici inofficiosa donatio consilio, quum non haberet tempore donationis filios pater,quos fraudaret: sed fuit inofficiosa re tantũ, per actum donationis re ipsa consummatum. Aduerte, quia potest disputando teneri, & fortassis esset mera ueritas, quòd in l. si unquam,non potest dici donatio inofficiosa re, nec alio quouis modo.Moueor per regulam illam uulgatam, quæ habet, quòd priuatio præsupponit habitum. l. decem. ff. de uerbo. obliga.melior text.in §.seruus.Institu.de capi. diminu. prætereà non entis nullæ sunt qualitates.l.eius qui in prouincia. circa finem.uersic.quoniam non possunt.ff.si cert.pet. quum ergo ille pater non haberet liberos,quomodo est possibile dicere,quòd illa donatio esset inofficiosa re? nam inofficiosum dicitur,quod contra pietatis officium fit.l.ij. ff.de inoffic.testamen.& dixi in autent.nouissima.suprà titul.j.& ideo si ille pater donauit,quum non haberet filios, licet posteà susceperit,non potest dici inofficiosa,initio inspecto.l.iij.§.scio. ff. de minoribus,nec rescinditur in eo textu donatio,eò quòd ullo pacto sit inofficiosa:sed fauore filiorum post donationem natorum,ex præsumpta mente donantis,ut est text.in capitul. quicunque.xvij.quæst.iiij.minusq; in illis iuribus de aliqua inofficiositate mentio habetur. Et isti sententiæ adstipulari uidetur Bartol.dum in distinctione sua,& hîc, & in d.§.imperator.in casu l.si unquam.non facit mentionem, an ibi fuerit inofficiosa aliquo ex his modis: sed tantummodo quòd reuocetur ex præsumpta mente donantis; licet reprobando

opinionem

opinionem Hugo. sentiat in d. l. si unquam, donationem fore inofficiosam re. Quæ ultima opinio posset sustẽtari, si accipere uoluerimus donationẽ inofficiosam de se, nõ facta relatione ad donantem: ut exponamus, prout in aut. nouissima. dixi de testamento: inofficiosa, id est, ualde officiosa: eò quia nisi illa donatio re ipsa facta reuocaretur, officeret filijs, ad quos ex uoto, & charitate naturali peruenire debent bona paterna. l. nam & si parentibus. in princip. ff. de inoffic. testamen. l. penul. §. j. ff. de bonis liber. l. cum ratio. in princip. ff. de bonis damna. & hoc modo, referendo ad effectum tantum, intellige illa uerba, iniqua liberalitas, quæ apposui in mea diffinitione. Diuiditur lex nostra in duas partes. In prima thema. In secunda ibi, Non iniuria: responsio. Summare potes diuersimode secundum uarietatem intellectuum, ut per doctores hic. Ego ex mente Bart. in sua distinctione ita summo: Donatio inofficiosa re, usque ad debitum bonorum subsidium reuocatur. Patitur hæc lex duos principales intellectus, *secundum Accurs. hic, in prima quæstione glos. magnæ. & iste est casus in terminis. Primus intellectus est, quòd mater donauit decem uncias suæ substantiæ: ex duabus, quæ superfuerunt, fecit duodecim partes, quod potest. §. hæreditas. uer. non autem. Institu. de hæred. instituen. & ex duabus uncijs istarum duodecim quas minutas appellant doctores, instituit Nicaronẽ, & Papinianam: de quibus in textu: & sic quum isti non habeant integram quartam totius patrimonij, ut quia id donationibus inofficiosis sit exinanitum, subuenit eis lex, ut iuxta formam de inofficioso testamento constitutam, per querelam debitum bonorum subsidium consequantur. Illum intellectum dicit uerum Bart. hic, in prima oppo. & puto in se uerum fore: attamen est diuinatiuus, quum ex uerbis textus nullo modo elici posit quippiam, per quod edoceatur, factũ hoc modo processisse. Et ideo quum non appareat de ista diuisione, censeri debent isti duo filij instituti in totis duabus uncijs, quæ remanserunt ex bonis donatis: sed quia fuerunt exinanitæ legatis uel fideicommissis, super quo se fundat imperator, 5

peratur,

perator,obtinuerunt remedium, de quo in fine legis. Et iste est secundus intellectus Accurs.quem Bartol. damnat, ea ratione: quia de iure antiquo legata ultra legitimam non ualerent.l.cum patronus.ff.de lega.ij.Paul.Castren.hic,colum. ij.ad medium.ad istud fundamentum respondet diuersificando casus,ut hic per eum.Attamen dicit, doctores tenere primum intellectum,quem alio fundamento adiuuat. Ipse tamē post Bald.in casus figuratione*uidetur aliter sentire,& sic po
6 nere tertium intellectum, quòd mater donauit decem uncias bonorum suorum duobus liberis,uel duobus extraneis: demum in testamento illos filios donatarios,& alios duos quos habebat,in illis duabus uncijs quæ remanserunt,hæredes instituit: & sic illi duo, quibus nihil donatum fuit, habuerunt unam unciam tantum, & quidem onustam legatis:ubi unam cum dimidia integram, per leges antiquas habere debebant. Iste intellectus non placet: quia imperator in illo uersic. ac postea uos.dirigit uerba ad illos duos conquerentes, quos alloquitur, non ad alios: nec possunt sub illis uerbis comprehendi personæ, de quibus mentionem fecit: quum non ponat pro constanti,an liberis,an extraneis fuerit donatum: &
7 sic ad illos relatio certa & cōgrua fieri non possit.*Quidquid sit,non puto recedendum à primo intellectu, quia secundus non potest subsistere:nam etsi æs alienum & funeris impensa sint deducenda ante legitimam, non tamen legata. l. papinianus.§.quarta.ff.de inofficio.testamen.ut quia filius longè potius ius habeat in bonis parentis, quàm legatarius, nec quiuis alius. l.nam & si parentibus. cū cōcor.ff.eo.nec uerba huius legis dicūt,quòd exinaniuerit,& sic quòd istud in effectu facere potuerit: sed dicunt,exinanire gestiuit,id est,desiderauit: gestire enim hic, prout etiam apud grammaticos, nil aliud denotat, quàm desiderare,seu uehementer cupere. Vides ergo quòd intellectus iste non procedit:quia non obstantibus legatis & fideicommissis relictis, filij hi duo haberent duas uncias, & sic plus legitima, si essent alij duo filij, prout in themate præsupponitur: & ideo conquerentes non audiren

audirentur.l.cum queritur. suprà titu.j.Sustentari tamen potest iste intellectus, si tenuerimus,donatum non filijs,sed extraneis: & sic quòd isti querelantes essent soli: nam tunc ad integram quartam exigeretur adhuc uncia de iure isto c. & Digestorum.l.papinianus.§.quarta.ff.de inoffic.testamen.& d.l.cum queritur. & iste intellectus est uerissimus,quum lex nostra de extraneis loquatur,& procedit sine scrupulo. Expedita declaratione intellectuum huius literæ, capio examinandam quintam quęstionem Accursij,omissis cæteris,quas satis sit in uoce expediuisse.In qua quæst.recitatis opin.antiquorum,Bart.more suo elegantissimo,accõmodat pulchram distinctionem; sed magis clarè & perfectè iudicio meo eam ponit,in d.§.imperator. Ego hanc materiam per tres breues conclusiones paucis absoluam. * Prima igitur sit conclusio: Donatio inofficiosa siue re tantum,siue re & consilio facta in aliquem uel aliquos ex filijs, usq; ad debitum bonorum subsidium tantùm,reuocatur. Fundamentum huius conclusionis stat principaliter,in autent.unde & si parens.suprà de inoffic.testamen.& in l.nostra, iuncta l. ij. l.cum donationibus. l.si mater.& l.si liqueat.infrà eod.Ratio fundamentalis huius conclusionis est: quia admittitur, nec reprobatur à lege dilectio patris magis in unum ex filijs, quàm in alium: ut dicit Imperator in autent.de immen.donatio.in princip. & uersic. dum liceat.colla.vij.ex quo autent.manauit. autent. unde & si parens. Ampliatur primò ista conclusio, ut procedat non tantum in filijs,sed etiam in nepotibus,& cæteris descendentibus, per text. in d.l.titia seio. §.imperator. qui loquitur de nepotibus.Facit l.nostra,quæ loquitur generaliter de liberis, quorum appellatione ueniunt & nepotes, & cæteri descendentes.l.liberorum.ff.de uerborum.signific.§.fin. Institu.qui testamen.tuto.dari possunt. Et non tantum intelligatur de patre,qui inofficiosè donat, sed & de matre,auo,auia,& similibus ascendentibus personis:ut hac l. nostra,& l. si mater.& l.si liqueat.infrà eod.& in d.§.imperator. Ampliatur secundò,ut non tantum procedat in donatione,quæ reuocatur cõ-

O tra

tra uoluntatem, sed & in ea quæ reuocatur ex præsumpta mente donantis: ut est text. clarus, in l. si totas. infrà eodem. Extende tertiò, ea quæ diximus in descendentibus, ut etiam procedant in ascendentibus: per text. in l. si filius. infrà eod. & etiam procedant in fratre, eo casu quo sibi debetur legitima: secundum Accur. in l. ij. in gl. fi. infrà eo. & in l. si filius. in glos. j. & ibi Paul. Castrens. notat. Pro quo facit, quia ea quæ dicta fuere in querela inofficiosi testamenti, censentur regulariter repetita in hac l. final. infrà eodem. & probatur in lege nostra, in fin. & in alijs huius tituli. Amplia quartò, ut procedat, non tantum si is qui donat, cōdiderit post donationem testamentum: uerum etiam si intestatus decesserit. l. iij. infrà eod. & hæc ampliatio generalis est in tota materia: quum
9 lex illa generaliter loquatur. Secunda sit conclusio: Donatio inofficiosa re & consilio in extraneum facta, reuocatur in totum: si talis reuocatio fiat contra mentem donantis. Fundamentum istius conclusionis stat, in l. si libertus. §. penult. ff. de iure pat. sumendo argumentum à maioritate rationis. per text. in l. penult. §. j. ff. de bonis liber. l. si quis legatum. §. fina. cum glos. ff. de falsis. istam conclusionem firmat Bartol. hîc, & clarius in d. §. imperator. in sua distinctione. sequunturq; communiter docto. hîc, & ibi. Intellige istam conclusionem ut procedat in donatione inofficiosa re & consilio, ut dixi: non autem in donatione inofficiosa re tantum: quia eo casu reuocatur solum usque ad debitum bonorum subsidium: ut uoluit Bartol. in dicta sua distinctione tam hîc, quàm in d. §. imperator. per text. in l. nostra, & in l. ij. iij. & l. cum donationibus. infrà eodem. quæ iura meo iudicio non probant. Primò textus noster, quia loquitur de donatione inofficiosa re & consilio, ut demonstrant illa uerba, ad deludendam inofficiosi querelam, de quibus dixi suprà in euidentialibus. Nec etiam probat l. ij. & l. cum donationibus. quia loquuntur in liberis, non in extraneis. text. quoq; in l. iij. infrà eodem. non loquitur, in quantum fiat reuocatio: sed quod dictum in causa testati, habet locum in causa intestati. Non uideo quomodo posit

do poſsit in hoc titulo probari hæc concluſio: niſi in lege noſtra, intelligendo eam: ut per Bartol. hîc, quòd illa uerba, Ad deludendam inofficioſi querelam: poſita fuerint, quia ita contigerit ex euentu: non autem ex propoſito fraudandi. Qui ſenſus mihi placet: quia niſi ita dicamus (quidquid dicat Bartol. in alia ſolutione) ſequeretur, quòd concluſio noſtra eſſet falſa: quia hîc eſſet donatio inofficioſa re & conſilio, facta in extraneum: & tamen non reuocaretur niſi uſque ad debitum bonorum ſubſidium: ut patet ex illis uerbis, Vtpote quartam non habentibus. Quaſi dicat, ſi haberent quartam, non admitterentur ad querelam. Quod eſſet abſurdum & contra ea, quæ diximus, & contra text. cum rubro, in autent. de immen. dona. in filios factis. quod tantum loquitur, & ſe reſtringit ad donationem inofficioſam factam in filios, non autem in extraneos. Et iſta eſt communis opinio, teſte Iaſone, in autent. unde & ſi parens. in finalibus uerbis. ſuprà titul. j. licet dicat contrarium tenuiſſe aliquos doctores: ut ibi per eum, quòd etiam inofficioſa conſilio reuocetur uſque ad legitimam tantum. Aduerſus quos facit dictum autentic. de immen. dona. nec ratio, de qua ibi, maioris dilectionis in aliquem, uel aliquos ex liberis, militat in extraneis: ut ex eo textu, & ad ſenſum, patet. * Tertia ſit concluſio: Donatio facta in libertum, reuocatur in totum, natis liberis: ut quia talis reuocatio, ex præſumpta uoluntate donantis procedat. Fundamentum huius concluſionis ſtat in l. ſi unquam. C. de reuocand. donationib. qui text. eſt ſingularis, & menti tenendus. Ratio fundamentalis poteſt ſumi ex dicto communi doctorum: quia in tali donatione ineſt tacita conditio, ſi liberos donator non habuerit. argu. l. cum auus. ff. de conditionib. & demonſtrationibus. & l. tale pactum. §. fina. ff. de pactis. Ampliatur iſta concluſio, ut non ſolum procedat in donatione facta liberto ſecundum caſum l. ſi unquam. ſed etiam in donatione facta cuicunque extraneo: ut uoluit Accurſ. in d. l. ſi unquam. Barto. hîc, & in dicto §. imperator. in ſua diſtinctione, quem docto. ſequuntur: & eſt communis opinio, ut atte-

10

ſtatur & pulchrè defendit dominus meus Ioan. Franciſ. Ripa, in repetitione ſua aurea d. l. ſi unquam. in ſecunda quæſt. Ampliatur ſecundò, ut etiam procedat, ſi donator haberet filios, ſed crederet eos mortem obijſſe, falſo rumore ductus: ut quia acceſsiſſent trans mare, uel in longinquam prouinciam. arg. text. in l. fin. ff. de hæredib. inſtituend. & in l. iiij. C. eodem. tradit dominus meus in d. l. ſi unquam. in quinta quæſt. pro quo facit, quia iſta donatio uidetur facta ſub conditione tacita, ſi liberi mortui fuerint. arg. eius quod dixi proximè in ratione concluſionis. Si ergo ſuperſtites ſint, falſa cauſa conditionaliter emiſſa, uitiat donationem. l. demonſtratio. §. fina. in ſecundo reſponſo. & ibi per Bartol. in iij. colum. ff. de condition. & demonſtration. quod apparet ex præfatione, de qua in d. l. fina. quam neceſſariò puto in tali donatione adijci debere ad declarationem animi donantis. arg. eorum quæ notat ibi Accurſ. in gloſ. modus. Tertiò extende concluſionem, ut etiam procedat, dato quòd filij, per quorum natiuitatem ipſo iure eſt reuocata donatio, incontinenti morerentur: quia propter hoc nõ reconfirmaretur donatio. Iſta eſt deciſio Bartol. notanda, in d. l. titia. §. imperator. in penult. quæſtione. de quo latius per dominum meum in d. l. ſi unquam. q. xxxviij. ultra quem adde quòd pro opin. Barto. faciunt, quæ in ſimili determinat Decius in autent. præterea. col. fin. in fin. C. unde uir & uxor. Amplia quartò, & ultimò pro nunc, ut procedat etiam quòd donans iuraſſet non reuocare: ut uoluit Bart. in d. §. imperator. quæſt. ulti. & dicit communem, ubi latè examinat dominus meus in d. l. ſi unquam. q. iij. Limitatur nunc
11 iſta concluſio,* ut non procedat, ſi donatum eſſet eccleſiæ, monaſterio, uel hoſpitali: quia tunc uſq; ad legitimam tantum reuocaretur donatio. cap. fin. xvij. q. iiij. ſequitur Bart. in d. l. titia. §. imperator. col. ij. in princ. uerſic. quæro dixi quòd donatio. & iſtud tenuit Paul. Caſtren. hîc, col. ij. ad medium. Sed quum monaſteriũ & locus pius habeantur loco filij. c. in præſentia. uer. ſed & ſi teneret. extrà de prob. gl. in aut. ſi qua mulier. & in corp. unde ſumitur. C. de ſacro. ec. melius ſituaretur hæc

hæc limitatio pro ampliatione ad primam conclusionem: de cuius tamen ueritate uide plenius per Dominum meum in dicta l.si unquam.quæstio.xlix.Secundò limita,ut conclusio nostra non procedat,quando esset expressè renuntiatum beneficio l.si unquam.ut si pater dixerit: uolo etiam quòd nascantur mihi liberi, non posse donationem reuocare. Ista fuit decisio Bart.in dicta l.titia.§.imperator.uersi. quæro utrum. l.si unquam.& est cõmunis opinio,licet plurimi Docto.contrarium tenuerint, & sibi contrarij fuerint; ut uidere potes apud Dominum meum in dicta l.si unquam.questio. ij. ultra quem adde,quòd hanc opinionem tenuit Iaso. in l.si quis in conscribendo.colum.iij.in princip.C.de pactis.ubi dicit,se ita cõsuluisse pro quodam nobili Mantuano. Et credo quòd eius consil.sit in ordine cxxv.incip. Bartholomæus Balbus, in primo uolu. Et hoc,quo ad reuocationem, quæ fieri posset uiuẽte patre,per remedium l.si unquam. Sed punctus est uidere, quid iuris in reuocatione inducta in fauorẽ filiorum post mortem parentum,per titu.de inoffi.donatio. Do.Iason in dicta l.si quis in conscribendo.ubi suprà,uersicu.tene contrarium. uidetur tenere, quòd hoc casu donatio reuocetur tantum usq; ad legitimam. Ego contrà sentio,& pro solido fundamento præsuppono,quod quando pater donat eo modo,quo dictum est suprà,dicitur donatio talis inofficiosa consilio & effectu: quia pater cogitat de liberis nasciturís:& ex malo animo, dum renuntiat, uult præiudicare ipsis filijs. Et quòd istud sit uerum,tenet Bartol.in dicto §.imperator.ubi suprà,dum dicit,quòd non præiudicat pater filijs, quantũ ad reuocationem faciendam,per titulum de inoffi.donatio.quia fit donatio in fraudem filiorũ. Si ergo fit in fraudẽ,est inofficiosa cõsilio,& facta in extraneum; quare mortuo patre non dubito, quin ueniat reuocanda in totum, stante distinctione Bartol.communiter approbata & uera:ut in secunda conclusione liquidissimè demonstraui. Limitatur tertiò ista cõclusio secundum Iaco.Butriga.quem refert Paul.Castrẽ.hic,colum.iij. in princ. ut procedat, quando is qui donasset,nullos

haberet filios natos tempore donationis: secus si haberet. Quia sicut uult fraudare natos, pari ratione credendum est, quòd uoluerit fraudare nascituros, ad quos maiorē affectionem non habebat, quàm ad iam natos. Et ita intelligit Iaco. procedere l.si unquam. Paul. putat distinguēdum: ut opinio Butriga. procedat, quando haberet pater filium, non tamen exosum: aliâs si haberet exosum, non procedat eius sentētia, rationibus de quibus per eum. Circa istud non insisto, dicas de hac quæstione, ut per Dominum meum in dict. repeti. l. si unquam. quæstio. vj. qui reprobat hanc Pauli distinctionem. Mihi tamē uidetur, quòd lex si unquam. non cauillando, nec subaudiendo, manifestè probet intentum Iaco. Butrig. si contextus uerborum Imperatoris bene ponderetur. Et ex his sint expedita, quæ circa huius difficilis legis materiā dixisse uolui.

RVBR. C. DE PETI. HAERE.

1 *Continuatio rubr. per Accursium defensata.*
2 *Hæreditas quid sit, remißiuè.*
3 *Petitio hæreditatis quid sit, clarè demonstratur.*
4 *Petitio hæreditatis quotuplex sit.*
5 *Petitio hæreditatis an sit realis, uel mixta.*
6 *Duo noua fundamenta ad demonstrandum quòd sit realis: cum responsione ad l. hæreditatis. infrà eod.*
7 *Petitio hæreditatis an sit bonæfidei.*
8 *Terminus Petitio, quinq; modis in iure sumitur.*

Rubr. Tractatus iste petitionis hæreditatis est difficilis, utilis tamen ualde secundū Paul. Castr. in rubr. ff. eo. & in eo sunt leges fortes, & terribiles, tam in Pandectis, quàm hîc: præsertim l. illa. cogi. famosissima, quam Bartol. dicit ibi maluagiam, & Paulus horribilem: de qua suo loco (deo duce) dicemus. Glos. rubr. diuiditur in duas partes. In prima continuat. In secunda ibi, Et nota, ponit notabile, seu præfationem. Quæro ergo primò de continu

continuatione.* Dicit Accur. Post querelam inofficiosi testamenti, quae est praeparatoria, uenitur ad petitionem haereditatis. Ista continuatio non uidetur posse subsistere: tum quia à remotis à titul. de inoffic. testamen. contra l. ij. cum concor. ff. de statu homi. tum etiam, quia uidetur innuere Accur. non dari petitionem haereditatis, nisi querela praeambula: quod est falsum, ut omnes ferè leges huius titul. tam hîc, quàm in Pandectis demonstrant: & ideo continuatio nō uidetur perfecta. Saluando possumus respondere, quòd continuatio non sit à remotis: quia tituli de inofficiosis donationibus, & inoffi. dotibus, intermedij, sunt de materia: & locus suus erat hîc, ne tractatus inofficiositatis separaretur. iuxta l. continuus. in princip. ff. de uerborum obligat. & l. ij. §. quartus. C. de uete. iur. enucl. & quum res patiatur, non obstat dicta l. ij. ff. de statu homi. Praetereà id quod dictum est de querela, non habet obesse: quia uerum est, quod diximus, generaliter: attamen in specie habendo respectū ad eam petitionem hereditatis, quae dicitur rescissoria: praetextu querelae praeambulae, quae dicitur remedium rescindens, ut dicunt Docto. in l. j. suprà de inoffic. testamen. quando quęremus de petitione haereditatis tali, dicemus Imperatorem bene situasse hanc rubr. quia habuit respectum ad materiam proximam, & ideo quum iste titul. quadraret, ipsum subannectit: & ita intelligēdo, non negat Accur. quin scripto haeredi, qui nulla querela media uenit, detur petitio haereditatis: quare sumpta occasione, post titulum de inofficio. testamen. de utraque mixtim dixit. 1

Quaero, & nunc expedio secundā partem glos. de qua petitione haereditatis loquatur hic titulus, quum multiplex ea sit, ut infrà uidebimus. Respondet Accurs. de omnibus mixtim dicit: licet in Pandectis secus factum fuerit, quum separatim positi sint quatuor tituli. Habent pręmittere iuniores, quid sit haereditas: * de quo habent text. in l. nihil. ff. de uerborum & rerum signific. & in l. haereditas. ubi Decius notat. ff. de regulis iuris. examinat Bartol. in rubr. ff. de acquirend. haeredita. Sciendum est secundo loco, quid sit & quaenam 2

dicatur

3 dicatur petitio hæreditatis. * Reperio quòd ita diffiniri potest: Petitio hæreditatis est actio, quæ competit ei, qui dicit se hæredem ex testamento, uel ab intestato, iure ueteri, aut nouo, insolidum, uel pro parte: aduersus possidentem hæreditatem in totum, uel in partem, pro hærede uel pro possessore: per quam petit se declarari hæredem, aliquo de prædictis modis: & hæreditatem ipsam sibi restitui. Ista diffinitio est bona iudicio meo, & tota legibus comprobatur. Primò, quòd petitio hæreditatis sit actio, probatur in l. sed etsi lege. §. petitio. ff. eodem. & in §. actionum. institutio. de actio. quòd competat ei, &c. probatur in l. prima, secunda & tertia. ff. eod. & in l. prima. §. primo. ff. si pars hæredita. peta. declarat Paul. Castren. in dicta l. prima. ff. eodem. in princip. quòd detur aduersus possidentem, &c. demonstratur in l. regulariter. & per totum discursum, usque ad fin. titul. ff. eodem. l. hæreditatis. infrà eodem. iuncta l. cogi. Vltima illa uerba, per quam petit, &c. denotant conclusionem, quæ ex petitione necessariò proficisci debet: quæ quidem conclusio in quocunque libello requiritur, ut dixit Paul. Castrẽ. in l. j. circa princip. j. colum. C. de litis contesta. ponit Practic. Papien. in forma libel. quo agitur actio. reali decla. super uerbo, Quare petit. Tertiò
4 uidendum est, quotuplex sit petitio hæreditatis. * Breuibus si uolumus inspicere effectum, una tantũ est: quia omnes tendunt ad unum finem: & quo ad effectum, diffinitio de qua suprà, omnibus conuenit: nam data paritate terminorum, tantum consequimur per unam, quãtum per aliam. l. ij. ff. de poss. hæred. peti. l. ij. ff. de fideicõ. hære. peti. Si autem attendere uolumus modum & formã petendi, diuersę sunt, ut ex ipsis titulis liquidò cõstat. Nam alia est petitio hæreditatis uniuersalis, de qua in titul. de peti. hære. ff. Alia particularis, de qua in titul. si pars hæredita. petatur. & hæ duæ ciuiles sunt, & actio una & eadem est, licet sint diuersi tractatus ob petitionem diuersam: quum idem iuris sit de parte quo ad partem, quod de toto quo ad totum. l. quæ de tota. ff. de rei uenditio.

l. iurisgen.

l.iurisgen.§.adeò.ubi Iaſ.in primo not. ff.de pactis. Et iſtud declara latius,ut per Paul.Caſtr.poſt Accur.in l.j.in prin. ff. ſi pars hære.petatur. Tertia eſt,quæ à iure prætorio introducta fuit:& hæc datur bonorũ poſſeſſori,ſicut ſuperiores dantur hæredi.ſicut enim prætor hæredem quem facere nõ poteſt.§.quos autem.inſt.de bon.poſ.ita nec remedia hęredibus competentia,eis quos beneficio ſuo adiuuat,directò cõferre poteſt:& ideo ad exemplum petitionis hæreditatis introduxit bonorum poſſeſſoriam hæreditatis petitionem.l.j.& ij. ff.de poſſeſ.hære.petit.ubi omnino uide Paul. Caſtr.in rub. Quarta eſt, quæ datur ei,qui non eſt hæres directò, ſed per obliquum:quem fideicõmiſſarium appellamus:de qua in tit. ff.de fideicõmiſ. hære.peti.& hæc licet prima facie uideatur ciuilis,attamen prætoria eſt.l.ij.ubi Accur.tangit.ff.eod.clarius loquitur Bart.in l.fi.ad finẽ.ff.eo. Quartò diſcutiendum eſt, * an petitio hæreditatis ſit merè realis, an mixta. Doctores in hac re diuerſæ ſunt opinionis:propter textus, qui diuerſimode loqui uidentur:nam in l.hæreditatis. infrà eod.in primo reſpõſo.manifeſtè dici uidetur,ꝙ ſit mixta:in illis uerbis,Cũ mixtę perſonalis actionis ratio hoc reſpondere compellat.Ad idem tex.in l.ſed & ſi lege.§.petitio. ff. eo.dum ibi dicitur,Petitio hæreditatis etſi in rem ſit,habet tamen quaſdam præſtationes perſonales.Si habet quaſdam prędſtationes perſonales,datur intelligi,eam nõ mere realem,ſed mixtam. arg.§.quædam.Inſt.de actio.In contrarium adſunt duo text. fortes,qui ſimpliciter dicunt eam realem:in l.ſi bonæfidei. in ulti.reſponſo.ff.eo.l.ſinautem.§.ſed & is. ff. de rei uendi.ibi, Cùm in hęreditatis petitione,quę & ipſa in rẽ eſt,&c.Accur. in d.§.petitio.dixit,hanc actionem mixtam eſſe. idem repetijt in d.§.ſed & is.in glo.magna.ad fi. & in d. §.quædam.in glo.ij.in prin.de actio.Bar.uerò in d.§.petitio. indiſtinctè tenet aduerſus Accur.ꝙ imò ſit realis,& non mixta petitionis hæreditatis actio ; ea potiſsimum ratione , quia non eſt dare duas ſpecies differentes,prout ſunt actio perſonalis & realis, in eodem indiuiduo;ut patet in exemplo dato per cũ:& hanc 5

dicit ipse esse ueritatem. Dominus Iaf. in §. sed iste. col. vij. in fin. & in §. quædam. col. viij. circa princ. Instit. de actio. refert opinionem tenentium, quòd sit mixta: uidelicet Dyni, Bald. Ioan. Fabri, & Nico. de Neapoli; quorum fundamentis dicit fore responsum per Areti. in d. §. sed iste. col. iiij. Idem Iaso. in rub. ff. si cert. petatur. colum. ij. ad medium. tenet cum Sali. & Christopho. Castil. quòd sit realis, licet contrariũ & malè tenuerint Alexan. & Paul. Castr. ibi ante eum. Dominus Lud. Gome. in §. quædam. col. viij. ad medium, & sequen. de actio. latisśimè hunc articulum examinat: ponit enim opinionem & argumenta utriusq; partis: tandem concludit cum Barto. in d. §. petitio. eam esse realem: & istam partem optimis fundamentis corroborat, quorum aliqua antequàm eũ uidissem, excogitaueram, scilicet de ponderatione ipsius §. quædam. & de uerbo petitio. quæ tamen de facili possent tolli, ut uideres, si tanta in hoc articulo dicendi licentia daretur. Ego
6 pro hac opinione moueor duobus fundamentis. * Primum est tale: ratio quæ mouet Docto. ad dicendum, quòd petitio hæreditatis sit mixta, est: quia habet quasdam præstationes personales dict. §. petitio. dico ego, pone prout est dare petitionem hæreditatis, quæ nullas habeat præstationes personales: utputa quòd in hæreditate non sint aliqua nomina debitorum, quæ fuerint exacta, ut in ipso §. petitio. dicuntur esse: uel nullæ res fuerint uenditę, ex quibus pecunia fuerit exacta: uel alia huiusmodi: sed tantummodo ipsa mera & pura hæreditas, consistens in tantis bonis, eo pacto quo fuit relicta à defuncto: certe nemo est, qui non cõcedat, hanc actionem realem: quum cessante causa mixturæ, scilicet pręstationum personalium, cesset etiam ipsum nomen mixtum. argu. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patron. l. in omni. ff. de adoptio. Quum ergo primordialis natura actionis petitionis hæreditatis sit realis merè, non est dicendum, quòd ex accidentibus uarietur. exemplum: Homo cũ nascitur, est perfectus & sine malicia: & hæc est eius primordialis natura: quum autem excrescit, accidentaliter incidit in uitia & peccata:

cata:ut dixit in simili Barto.in l.si prius.col.x.uersi. quinto oppo.ff.de oper.noui nunt.& tunc cum incidit in uitia,dicitur participare cum brutis,ut inquit Sallustius:attamen non restat per hoc,etiam ꝙ ea quæ conueniunt brutis,& non homini rationali,ex accidenti ei obueniant, quin dicatur,& sit homo.Tolle exemplum magis conueniens: Vxor, etsi accidentaliter per immixtionem, recipiat aliquas præstationes personales à marito,non tamen per hoc sortitur speciem mixtam,sed retinet nomen primordiale fœminæ, & primæuam suam naturam: & sic ex accidenti rei natura nō immutatur. Ita dico in proposito, Petitio hæreditatis etsi ex accidēti per immixtionē recipiat aliquas præstationes personales,id est, aliquid quod sit de natura actionis personalis,non tamen per hoc debet sortiri speciem mixtam: sed retinet nomen suum primordiale realis,& primæuam suam naturam.Pro quo facit,quia natura primordialis, non accidentalis est attendenda,l.item ueniunt.§.cum prædiximus.ff.eod.glo.ij.in l.certi condictio. ff. si certum peta. Secundò pro hac sententia moueor: quia dato quòd quæcunque actio petitionis hæreditatis habeat præstationes personales; attamen eius potentior natura est in rem.d.l.sed & si lege.§.petitio. si est potentior, ergo realis tantum dicitur: quum denominatio ab ea parte, quæ potentior est, fieri debeat. ut est text. clarus in l. quæritur. ff. de statu hominum.Prætereà, actio realis est dignior personali.l.plus cautionis.ff.de regu.iuris.§. omnium. arguendo ab ordine literæ.Institu. de actio.not. Paul.Castr. in rubr.quæst.iij.ff.si certum petatur.ergo in dubio ab ea debet sumi denominatio,nec debet remanere in nomine ambiguo.§.sed ius quidem ciuile.uersic.sed quoties.Institu.de iure naturali,gentium,uel ciuil.& ex his clara patet solutio ad text.in dict.§.petitio.Nec obstat text.in l.hæreditatis. infrà eod. ad quem miror,ꝙ Docto.qui in eo faciunt capitale,non aduerterint.Nam licet ille text.dicat,ꝙ ratio mixtæ actionis personalis,scilicet cū reali,hoc respōdere compellat,scilicet ꝙ actio ipsa petitionis hęreditatis nō præscribatur spatio longi

P 2 tempo

temporis: non tamen ſequitur ex hoc, quòd petitio hæredi= tatis ſit mixta,cum text.non dicat. Longè enim diuerſum eſt dicere, actio perſonalis ex accidenti miſcetur cum petitione hæreditatis; & dicere,quòd petitio hæreditatis non ſit rea= lis,ſed mixta: ut patet ex his,quæ ſuprà dixi.Et per hæc pu to remanere ſatis clarè defenſatam opinionem Bart.quam & communem & ueram omnino puto. Quinto loco ſcien=
7 dum eſt, * hanc actionem hodierno iure apertè fore bonæ fi= dei,licet olim ſecus eſſet,ut declarat Imperat.in §.actionum. in fi.inſtit.de actio.& in l.fin.in fine.infrà eod.Rationem au= tem quare iſtud ita ſtatutum fuerit, & an dictum in petitio= ne hæreditatis uniuerſali, cenſeatur repetitum in particula= ri, uide plenè per Ludo. Gome.in di.§.actionum. colum. v. ad medium,& ſequent. Poſtremò ſciendum eſt (ut nihil cir=
8 ca terminorum cognitionem ignoretur) * quòd iſte termi= nus, petitio, uarijs modis in iure ſumi poteſt. Primo & ge= neraliter pro quacunque requiſitione, ſeu ſupplicatione ad ſuperiorem facta.c.petitio.de procurat. c. petitio. de homi. cum ſimilib.& de hac ſequitur rubr. cum nigro. C. de preci. imperat.offeren. Secundo,accipitur petitio, pro illa ſpeciali inſtantia ſeu demanda, quam quis facit apud ius dicentem, ut aduerſarius ſuus in ius uocetur. & de hac loquitur text. in c.propoſuiſti.de foro competent. In patria iſta noſtra ta= lis petitio fit in ſcriptis, & paſsim ſupplicationes citatorias appellamus. Et hæc petitio neceſſaria eſt, cùm ſine iudicis commiſsione citatio fieri non poſsit.l. fin.ubi Bart.notat. C. de exhiben.reis.de quo per Iaſ.in rub.C.de in ius uocando.in ultim.uerbis. Tertio modo accipi poteſt petitio pro libello, in quo quid petitur,apud iudicem porrecto.§.ſi quis autem. uerſi.& neque ullum.iuncta glo. petitiones. in autent. quo= modo opor.epiſcop.collat.j. Quarto accipitur ſtrictè peti= tio,pro actione reali.l.actio in perſonam.ff.de actio.& oblig. Quinto & ultimo, petitio ſumi poteſt ſtrictius in materia no ſtra, pro ſpeciali actione reali, quæ petitio hæreditatis nun= cupatur: de qua ſatis utiliter diximus. Reliqua quæ ſubijci
poſſent,

possent, uide latius per Iaso. in §. actionum. col. xxvj. usque ad fi. commenti. instit. de action.

L. PRIMA. C. DE PETI. HAERE.

1 *Dispositio senatusconsulti. de quo in text. remissiuè.*
2 *Possessorum tres species.*
3 *Vsuræ multiplices, remissiuè.*

Senatuscons. Ad euidentiam huius difficilis, & subtilem habentis materiam, legis, præmittendum necessariò est, quod fuerit istud senatuscons. de qua in l. nostra, & quomodo introductũ. Vlpianus in l. item ueniunt. §. præter hæc. ff. eod. istud tractat. Nam in uersi. pridie. incipit narrare, quo tempore, quibus consulibus, & quo Imperatore factum fuerit. Subsequenter, in uersic. cum antequam. ponit uerba & dispositionem ipsius senatuscons. usq; ad §. aptanda. A` quo incipit Iurisconsul. exponere, & interpretari uerba ipsius senatuscons. quam interpretationẽ prosequitur per totam illam legem, & passim usque ad finem tituli. Debes etiam scire dispositionem legis Papię, & quomodo fuerit ea sublata: ut habes in l. unica. in princi. & §. j. C. de cadu. tollen. Secundò, neminem latere debet, * possessorum fore tres principales species. Et primò habemus possessorẽ bonæ fidei: & is dicit, qui cogitatione domini possidet: id est, qui se dominum credit. l. apud antiquos. §. cum igitur. iuncta expositione Accur. C. de furtis. Alius est possessor malæ fidei: & is est, qui scit rem, ut quia alienam & non suam, ad se non spectare. l. fin. ubi uerba moralia uidebis. C. unde ui. Tertia species est ignorantis, qui medium inter priores tenet, ut quia nec bonam fidem, nec malam habeat: de quo loquitur text. cum gloss. in l. iij. §. fin. uersi. uel etiam. ff. de acquir. possess. & in l. j. C. eod. & hoc propter iustam dubitationem admitti puto, ut innuit Accur. in d. §. fin. Hæc ex tribus uerbis 2

Barto.decerpsi.in l.furtum. §.j. ff.de usucapio. de quo per Dynum & alios,in c.possessor.de regulis iuris.in vj. Tertiò
8 quia tractatur hîc de usuris, *sciendum est, eas multiplices esse. Aliæ enim sunt centesimæ,aliæ semisses,trientes, besses, & huiusmodi.de quibus centesimis, est text.cum gloss. in l. fin.infrà eod.in autent.hoc ius porrectum. c. de sacrosan.eccle.& in c.quoniam.xlvij. distin.de quibus generaliter, uide plenius quàm alibi per dominũ Bartho.Socy.in l.iij. §. item si reipublicæ.col.iij.in fin.cum tribus seq.ff.ad leg.falcidiam. Cætera,aduentantibus in dulcissima patria mea Pedemontana hisce turbulentis & adeò diris bellorum procellis, præpeditus fui prosequi:perficere opus cœptum,felicioribus ac fortioribus incremẽtis,forsan cõdonabitur aliàs, si CHRISTVS propicius fuerit, uotisq́ meis corresponderit. Alexander Losęus,Auilianus,in Augusta Taurinorũ academia.

RVB. C. DE LIBE. PRAETE. VEL EXHAER.
in inclyto Auenionensi gymnasio.

1 *Accursiana continuatio prius reprobata sustentatur.*
2 *Rubr.hæc an congruè situata fuerit.*
3 *Ratio diuersitatis,quare Imperat.hîc præposuerit titulum de hæred. institu. quod secus alibi factum legimus.*
4 *Noua & uera, à titu. de testamen.usque ad titu.de iure deliberandi.continuatio.*
5 *Cur sit,quòd aliter inscripta sit hic rub. quàm in Pandectis & Institu.*
6 *Quare hîc facti fuerint duo titu.de præte.& exhæ.liberorum.*

Rubr. Interpretaturis nobis difficilimam & solennem auten.ex causa. etsi onus humeris meis longe impar assumpserim,operęprecium fore putaui, ne illotis manibus ad eam deueniamus, aliqua circa rub.ipsam.de libe.præte.uel exhære.differere, Situata est hæc rubr.in sexto eo,auro pleno, Codicis libro,titu. xxviij.
1 Quam Accur.ad præcedentes hoc modo continuat: *Quia in testa

in testamentis exhæredantur & prætereuntur liberi,ideo dicit de hoc:Ista continuatio non uidetur usquequaq; posse defendi:quũ sit nimis ad remota cõtinuare,ad titulum de testa. qui quatuor titulis ab hoc distat:contra uulga. tex.in l.ij.ff. de sta.homi.& in l.cum de lanionis.§.asinam molendinariam. ff.de fun. instru. qui tamen textus nunquàm mihi probauit assumptum,ut alibi dixi.Debuit ergo Accur.continuare ad titulum proximum,de necessa.seruis hære.institu. Saluando possumus respondere, istud continuationi Accursianæ non obesse; quia id quod diximus, continuationem debere fieri ad proxima, non autem ad remota,procedit, ubi materia intermedia esset omnino difformis & dissona: non si materia sit eadem.text.est in l.ij.§.quartus. ibi, cum oportuerat. C.de ueteri iure enucleando.& probat text.quem retorqueo in contrarium,in dict.l.ij.de statu homin.ibi, Prout res patitur.Et istud fuit de mente Iaso.in rubr.instit.de actio.colum. ij.ad medium.ultra quem dico esse bonum tex.in l.prima.in princ. ff. de peculio.ponderando text.ut in uoce retuli. pro quo facit, quia si inter interrogationem & responsionem interponatur actus, qui non sit penitus extraneus, non uitiatur stipulatio.l.continuus.in princi.ff.de uerbor.obligat. ita dico in proposito: etsi à titulo de testamentis sint intermedij isti quatuor, quia tamen non sunt diuersæ omnino materiæ,quinimo eiusdem, dicendum est hanc continuationem ueram esse, & de iure subsistere. Sed ista saluatione non obstante, quæ tamen in se uera est, ex alio capite insurgo: * & uidetur quòd ista rub. non fuerit hoc in loco bene situata; & quòd melius fecerint Iurisconsult. in Pandectis, & Imperat. in Institutio. qui illico post titu.de testamen. hunc interposuere. pro quo dico esse textum in l. inter cætera. ff.eodem. dicitur ibi,Inter cætera quæ ad ordinanda testamenta necessariò desiderantur, principale ius est, de liberis instituendis,uel exhæredandis;ergo post ti.de testa.iste debebat statim subsequi. Nam si principale,ergo primum. Quod autem primum esse debet, aliud ante se habere non potest.l. 2
proxi

proximus.ff.de uerbo.signifi.melior tex.in §.discipuli.uersi. in reliqua.in procem. Digestorum. Pondera etiã dictionem, necessario, quæ præcisam necessitatem importat. l. obligamur. §.consentientes.iuncto secundo intellectu Accur. ff. de actio.& obliga.§.j.in secundo responso.Inst.de hære.qualita. & diffe. Ad illud contrarium dices facilem patere solutionẽ: quia Imperator hîc obseruauit,quod statuit ibi Iuriscõs. nam primò in superioribus titulis tractauit de liberis instituẽdis, nunc autem de ipsis exhæredandis: nec esse mirandum dicet quis,si Iurisconf.in Pandectis statim post titulũ de testamen. immiscuit istum:quia ibi simul & semel tractat de liberis & posthumis hæredibus instituendis, uel exhæredandis, quod hîc non fit,quia sunt separati tituli:ut quia hîc de ipsis exhęredatis seu exhæredandis tantũmodo habeatur mentio: necessarium ergo fuit in præcedentibus post titu.de testamen. uidere prius de institutione, quàm de exhæredatione, ut in titu.de institu.& substi,&c.Sed quid respõdebimus domino Imperat.qui illico post titu.de testam.& qui testa. face. poss. posuit titulum,de exhære.liberorũ.simpliciter,sicut hîc posuit idemmet:& tamen per prius non posuit rubr.de insti. libero.Dicas, ꝙ etsi in rubro habeatur mentio solum de exhæredatione,attamen in nigro traditur mixtim tam de institutione, quàm de exhæredatione: quod non est absurdum, ut quia nigrum generalius,per rubrum speciale non restringatur: ut est glo.ordina.in uerbo,illicitas.in autent.de incestis nuptijs.colla.ij.tradunt scribentes,præsertim dominus Ias.in l.j.ff.si cert.peta.in princ.Aduerte,quia per istud non est absoluta difficultas:nã fateor,ꝙ bene fecit hic Imperator,si pręposuit titu. tractantes de institutione liberorum,demum de exhæredatione: sed dico,ꝙ titu.de hæredi.insti. generalis, in quo ne quidem uerbum fit de institutione liberorum, debebat postponi, ut legimus factum apud iurisconf. in Pande-
3 ctis,& Imperato.in institu.* Respõdeo, isthæc diuersa ratione & fine facta fuisse: nam Imperator hîc motus fuit hac ratione (ut opinor) quia ad cognitionem speciei debet præcedere

dere cognitio generis. l.j. ff.si certum petatur. & ideo quum possit institui filius,seruus,extraneus,quorum extraneorum multæ sunt species,ut alius cognitus, alius incognitus,& similia:non est mirum si prius tractauit de hæredis institutione in genere, demum in specie de ipsis liberis hæredibus instituendis,uel exhæredandis.Nec obst.quòd dicitur in titul. de hæredi.instituen. suprà non haberi mentionem de liberis: quia respondeo rubr.generalem per nigrum speciale non restringi.l.j.ubi Iaso.colum.ij.proximè adducta; nec exempla restringunt regulam generalem. l.j.§.quod uulgo.ff.de ui & ui arma. Iurisconsul.uerò in Pandectis & Imper.in Institu.alia ratione moti fuere:nam postquàm in specie tractauere de liberis exhæredandis uel instituendis,non absurdum fore existimauerũt,ut aliquibus in specie enumeratis generalis clausula ponatur,quæ omnia comprehendat:iuxta tex.in l.si seruus seruum.§.inquit lex.ff.ad legem aquil.& istud præsensit Accur.in glos.rubric. ff.eodem.Cogita tu,si in his quæ sunt iuris positiui,meliorem rationẽ assignare possis.Quare omissis his disceptationibus, quæ in infinitum protrahi possent, * ego ultra doctores hîc, ad tollẽdas omnes ambiguitates ita continuari posse arbitror. Visum fuit suprà de testamentis: uerum quia caput & fundamentum totius testamẽti, est hæredis institutio.§.ante hæredis. institu.de legatis.ideo subiecit Imper.rub.de hæredi.instit. Sed quia non semper purè,uerum etiam sub conditione solet celebrari hæredis institutio. §.hæres.insti.de hæred.instit.& quia substitutio nil aliud est, quàm institutio, licet secundo loco facta. glos.& Docto.in rubr.ff.de uulga.& pupil.& est tex.in l.quærebatur.in princ. ff.de mili.testa. nimirum si subsequenter fuit apposita rubr. de institu.& substitu.& restitu.sub condi.factis. Cum autem substitutiones, non tantum puberibus, sed & impuberibus fiant,& sint hæ multiplices:ideo consecutiuè subijcitur rubr. de impube.& alijs substitu.Verum quia nouissimo loco,serui necessarij hæredes instituuntur,uel substituuntur. institu. de uulga. in princip. ne tractatus institutionum & substitu- 4

Q tionum

tionum separaretur: accommodata fuit non immerito rubr. de neces.seruis hæred.insti. uel substitu.finito igitur tractatu institutionum & substitutionum:quia liberi non semper instituuntur:sed prætereuntur quandoque,uel exhæredantur: ideo congruenter situata fuit hîc nostra rubr. de libe.præte. uel exhæred.Et quia non tantum nati,uerum etiam posthumi quandoq; instituuntur,prætereuntur,uel exhæredantur: ideo post hanc nostram,subsequitur rubr.de posthu.hæred. 5 insti.uel exhære.&c.Quærit hîc Domi.Iaso.quare sit,* quòd in Pandectis Iurisconsul.& in Institutio. Imper. aliter inscripserint rubr. quàm hîc. Respondet ipse breuibus,se putare, istud fore iuris positiui:quicquid dicant moderni in rubr.ff. eodem.Ego mussitaui istam rationem assignari posse pro iunioribus:& nescio an alij tangant,quòd Iurisconsul.inscripsit per gerundium futuri temporis, cōsiderans quòd dum quis exhæredatur, conditur testamentum,& alius hæres instituitur:quum sine hæredis institutione non subsistat testamentum,dicto §.ante hæredis. instit.de lega.& exhæredatio nullo instituto minime teneat. l.filium. §.sed cum exhæredatio. ff.de bono.posses.contra tabu.& ideo quia nondum tractauit de hæredi.institu. ideo ponit per gerundium, ut demonstret, quòd quando aliquis instituetur hæres à testatore, ut inter cætera curet parens testator,de liberis & posthu.exhæredandis, si nolit instituere. Imperator uerò hîc habuit respectum ad id,quod iam factum est: quia tractauit de hæredi. institu. suprà,& ideo dicit in præterito, de liberis exhæredatis, scilicet alio hærede instituto,ut suprà dictum fuit.Imperator autem in Institut. magis clarè dixit pro iuuenibus, per nomen uerbale:quum nomina uerbalia nō habeant tantam scrupulositatem,sicut gerūdia & participia, quum ipsa nomina demonstrent uerè qualitatem & substantiam actus,ut dixit Ias. in rubr.Institu. de actio.columna quinta. circa finē. Ista ratio quadrat iudicio meo: sed uidetur confundi,per rubr.seq.ubi dicitur de posthumis exhæredandis. ego circa istud ulterius non insisto,cogita tu ingeniosè,si poteris defendere. Quæro ultra

ro ultra Iaso. quare sit * quòd Imperator hîc fecerit duos ti-tulos separatim, de liberis præteri. uel exhære. & de posthu. hære. institu. cuius contrarium uidemus in aliis libris seruatum fuisse. Respondeo, Imperatores, prout proponebantur diuersi casus, decidebant: & ideo uisum fuit compilatoribus, quum colligerēt illa responsa, diuidere in duos tractatus gratia facilioris intelligentiæ: sicut diligentes patresfamiliâs, gratia uberioris culturæ, diuidunt fundū in partes. l. caius. §. fin. ff. de legat. ij. nec per hanc diuisionem efficitur diuersus fundus, ut ibi dicitur: ita nec per hanc titulorum separationem diuersificatur materia, quæ alibi simul fuit tradita. 6

Et ex his sit expedita ista rubr. in famigeratissimo Auenionēsi gymnasio. Quos uerò ibi, in autenti. ex causa, edidi commentarios, hîc inserere nolui: ut quia dubio belli euētu etiā perterritus, opus cœptū perficere nequiuerim: sed apud Lugdunenses, ubi, annuente Deo, in præsentiarum adsum, me receperim.

ALEXANDER

LOSAEVS AVILIANVS, IVRIS- consult. Antonino Rolando, è sorore nepoti, sacrarum legum professori, S.

VM proximioribus diebus in animo resedisset (nepos charissimè) commẽtarios nostros, quos primò susceptarum à nobis insularum anno, te audiente, in Augusta Taurinorum edidimus, in publicum depromere: per tabellas meas te certiorem reddere non distuli, me id muneris, qualequale futurum sit, Reuerendiss. & Illustr. Hypporediensi antistiti, totius Pedemontanæ nostræ regionis fulgentissimo syderi, ac eorum qui uirtutem omnium bonorum matrem excolũt, uero alumno, pia & syncera mẽte deuouisse. Post quod opus absolutum, ac iam chalcographo traditum, nescio quo fato in manus nostras se obtulit scholastica ea in §. prætereà inutilis. mea enarratio, quam Tholosa rediens, anno tamen prius reuoluto in gymnasio Taurinensi, cõmilitonum nostrorum monitis adnitens, etsi uestibulum Pontificij Cæsareiq; iuris nondum attigissem, in publicum prodeundo, discutere non fui ueritus. Cum autem chartas illas reuolui, comperij me nihil penitus ibi dixisse, quod memoria dignum iudicari deberet: tum ob tenue meum ingenium: quum propter adolescentiæ ætatem, cuius limina ea tempestate ingressus uix fueram: ob quod proposuerã, nullo pacto eas tyrunculi nugas, hoc in opusculo nostro inserere. Verum amor ille uehemẽs, quo te ab ineunte infantia, tam ob singulare ingenium, quo te præmunitum semper iudicaui, quàm propter sanguinis adeò arctam necessitudinẽ, prosequi nunquàm destiti, ad hoc me impulit, atq; coegit, ut rubore à tergo dimisso, tibi consulere satius decreuerim: non quòd sim inscius, uigiliolas istas nostras maiorẽ doctrinã tibi ingerere non posse; sed ut exem-

plo meo (etsi minus prudens sim) allectus, in campum disputationum, & lectionum facilime prosilias: quod te facturum spero. Ades enim in ea antiquissima & splendidissima Valentina academia, in qua tot excellentissimorum praeceptorum solidam doctrinam imbibis: ut breui auunculum superare, tibi futurum sit pulchrum: ei uerò non minus gloriosum. Agè igitur, & rem felicibus auspicijs inceptam, feliciori incremento prosequere: curaq́ in tantum proficere, ut si quid inaduertenter & pueriliter in hoc commentariolo protulerim (quod negare nefas putarē) paratus sis inter inuidos & detractores auunculi, cuius in te amoris firmissimum pignus habes, causam defensare. Vale, & me illustri rectori, Francisc. Bariaco, hospiti tuo munificentissimo, totū deuoue. Ex urbe Lugduno, Calend. August. M. D. XXXVII.

INTERPRETATIO IN §. PRAEterea inutilis. Institu. de inutil. stipula.

1 *Diuisio, & summarium paragraphi.*
2 *Ratio dubitandi ad primam partem text.*
3 *Vera substantia stipulationis.*
4 *Ratio dubitandi ad secundam partem text. cum ratione decidendi.*
5 *Tria notabilia ex textu selecta.*
6 *Quid sibi uelint hi termini, Qualitas, Quantitas, & Species.*
7 *An bene fecerit Accurs. qui uerbum, congruè, in glos. addidit.*
8 *Responsio diuersa, à stipulatore illico approbata, stipulationem non uitiat.*
9 *Diuersitas inter interrogationem & responsionem circa speciem, an stipulationem ualidet, si statim approbetur.*
10 *Diuersitas circa qualitatem stipulationem reddit inutilem.*
11 *Diuersitas circa quantitatem, in eo quod consonat, ualet, in alio non.*
12 *Diuersitas circa appositionem diei, an uitiet stipulationem.*
13 *Opinio Bart. & Alex. aduersus Roma. & Iaso. sustentatur.*
14 *Argumentum de re ad tempus, quando procedat.*
15 *Diuersitas circa speciem, stipulationem uitiat.*
16 *Diuersitas plurium specierum copulatiuè cumulatarum, quando dicatur non uitiare stipulationem.*
17 *Diuersitas plurium specierum alternatiuè cumulatarum, quo casu uitiet sti-*

pulationem.

18 *Ratio diuersitatis, inter species copulatiuè cumulatas, & alternatiuè.*

19 *Ratio diuersitatis, inter summas alternatiuè deductas in stipulationem, & species.*

20 *Sustenatur in hoc articulo ratio Accurs. aduersus Bart.*

21 *Casus in quo, in summis id quod minus est, non semper attenditur.*

RAETEREA inutilis est stipulatio, si quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non respondeat: ueluti si quis decem aureos à te dari stipuletur, tu quinque promittas, uel contrà: aut si ille purè stipuletur, tu sub conditione promittas, uel contrà. Si modò scilicet id exprimas: id est, si cui sub conditione, uel in diem stipulanti, tu respondeas, præsenti die spondeo. Nam si hoc solùm respōdeas, promitto: breuiter uideris in eandem diem, uel conditionem spopondisse. Neque enim necesse est, in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit.

PRAEFATIVNCVLA.

SOlent alij in initio lectionum suarum (uiri fratres & commilitones ornatissimi) orationes seu proœmia aliqua captandæ beneuolentiæ gratia decantare. Ego uerò cum manifestè ex actibus exterioribus exploratum habeam, quod meum sit, amplius id mihi acquiri non posse: ad eam prouinciam, quam in præsentiarum assumpsi, animum & uerba conuerto: unum tantum à uobis exposcens, ut si quid perperam, minusq; decenter in medium attulero, id fraterna charitate & dilectione corrigendum suscipiatis. Dixi.

PARAGRAPHVS iste habet materiam quotidianam, & est magis prægnans, quàm alius qui sit in toto isto titulo: continet enim ferè totam materiam legis illius magnæ, pri-

mæ in ordine. ff. de uerborum obligation. & ideo circa eius intelligentiam diligentius erit insistendum: iuxta sententiam iurisconsult. in l. legaui. ff. de liber. lega. & in l. iusto. in princi. ff. de usucapion. ob quod miror, quod nemo hactenus ipsum proprijs dotibus honestauerit. Ego circa ipsius interpretationem ea tantum adducam, quæ iudicio meo ad rem facere, & utilia esse uidebuntur; omissa semper uerbositate, quæ audientibus nauseam parere solet. Præmittenda sunt pro cognitione terminorum ea, quæ copiosissimè traduntur, per docto. in rubr. ff. de uerbo. obligation. præsertim per excelsi ingenij uirum dominum Lancel. Gali. modern. Valentinum, qui solenniter illam rubric. repetijt. Doctorum nemo quem
1 uiderim, hunc §. diuidit:* Ego in duas partes scindendum putaui. Nam in prima ponitur unum dictum cum exemplis, & ipsius dicti declaratio. In secunda ponitur una limitatio, cum eius ratione: secunda est ibi, nam si. Summatur multifariam, ut per scribentes hic. Ego alijs omissis, quæ nimis prolixa sunt, aut defectuosa, ita secundum Bald. hic summo: Responsio incongrua ad interrogationem uitiat stipulationem: & generaliter respondens, uidetur ad omnia respondisse, quæ interrogationem præcesserant. casus figuratur, ut in uoce re-
2 tuli. Ratio dubitandi ad primam partem text. nostri, * potest sumi de l. j. in princip. ff. de uerborum obligation. & de text. suprà de uerb. oblig. in princip. ubi dicitur, quòd stipulatio non potest confici nisi utroque loquente. Ergo à contrario sensu sumpto argumento, quod est in iure ualidum. l. j. uersic. huius. ff. de offic. eius cui manda. est iurisdict. ubi uterque loquetur, stipulatio rectè confici dicetur. Prætereà urgebat text. in §. item uerborum. infrà eod. dicitur ibi, Item uerborum obligatio inter absentes concepta inutilis est: ergo eodem retento argumento datur intelligi, inter præsentes factam, utilem esse. Quare uidebatur dicendum, stipulationem de qua in §. nostro, utilem esse, & non inutilem: ex eò quòd præcessit interrogatio, & subsecuta fuit responsio: & quia inter præsentes facta. Hac tamen ratione dubitandi, & similibus,

libus,quæ adduci possent, non obstantibus, contrarium hic decidit Imperator. Et ratio decidendi, à qua in materia ista pendet tota lex & prophetæ,fuit:*quia in stipulationibus ua- 5
lidandis requiruntur uerba congrua, ex quibus liquidò possit colligi & demonstrari mens contrahentium: & per consequens,consensus partium: qui de necessitate in qualibet stipulatione requiritur: ad hoc ut talis stipulatio potens sit & ualida parere obligationem,& consequenter actionem. text. est clarus in l.j.§.adeò.ff.de pactis.& in l.continuus.§.j. ff.de uerbor.oblig. Præterea ratio isthæc decidendi optimè comprobatur ex diffinitione stipulationis, posita in l. v. §. stipulatio. ff. eod.ubi dicitur, Stipulatio est uerborum conceptio, quibus is,qui interrogatur,daturum,facturum'ue se id,quod interrogatus est,respondet.Ecce textum quadrantem in illis uerbis,id quod interrogatus est ; ex quibus elicitur,necessarium esse,quòd quis respondeat ad ea, quæ interrogatus est, ad hoc ut ualeat stipulatio:quod non fit in textu nostro,ideo nimirum si ita deciditur. Non obstant,quæ adducebam pro ratione dubitandi:nam illa argumenta à contrario sensu procedere non possunt : quia ex illis resultaret prauus & pessimus intellectus: quod fieri non debet.l. conuenticula. C. de episcop.& cler.l.ij.C.de condi. inser. ubi docto.notant. Consequentia enim non esset bona, dicere, stipulatio non potest confici nisi utroq; loquente,ergo ubi uterque loquitur,præposita interrogatione,& subsecuta responsione, ibi est stipulatio.Do instantiam ; ubicunq; præcedit interrogatio, & sequitur responsio,non est semper ibi stipulatio: nam si probetur partes talem conuentionem non animo stipulandi,sed paciscendi facere uoluisse, tunc pactum talis conuentio,& non stipulatio dicetur. Istud est quod exprese iurisconsult. in l. iurisgentium. §.quod ferè.ff.de pactis.& istum text.uiua uoce didici ab excellentissimo præceptore meo, domino Ioan. Francisc.Ripa in ciuitate Auenionensi, qui dicebat tex.hunc inter alios cordi figendum ; eò quòd clauis esset in tota ista materia. Facit etiam,quod in simili habetur in l. ex stipula-

tione, C. de senten. & interlocu. omn. iudic. quòd non omnis uox iudicis est sententia, sicut nec omnis uox principis est lex: de quo habemus glos. primam, in §. sed & quod principi.
4 suprà de iure natur. gen. uel ciuil. Ratio dubitandi ad secundam partem tex. nostri potuit sumi ex l. arrianus. ff. de actio. & obligatio. Ponderando text. in illis uerbis, ubi de obligando quæritur, propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem ad negādum. Sed mehercule, quis uellet meliorem occasionem inuenire ad negandum: ubi quis dicit, Promittis mihi purè? & alter respōdet, Promitto: quàm dicere, quòd intellexerit, se promisisse sub conditione, uel in diem, ad hoc ut sit dissensus, & ideo non obligetur. Sed hoc non obstante, contrarium hîc decidit Imperator, assignans ipsemet rationem decidendi in finalibus uerbis, dum dicit, Neq; enim, &c. Concordat text. quem glos. final. hîc allegat, in l. titia. §. idem respondet. il primo. ff. de uerborum oblig. ad idem text. in l. si defensor. §. qui interrogatus. ff. de interrog. actio. Et pro hac ratione decidendi facit illa uulgata regula, quæ habet, quòd par est uirtus taciti & expressi. l. cum quid. ff. si certum peta. l. de quibus. ff. de legib. nam paria sunt, quòd quando quis interrogatur, Promittis mihi purè? si interrogatus respondeat, Promitto: sicut si responderet, Promitto purè. Et illud præsensit Bart. in d. l. cum quid. colum. ij. uersic. tertiò potest probari. Nec obstat, quod adducebam pro ratione dubitandi, de l. arrianus. ff. de action. & obligation. quia dico, quòd ille text. procedit in ambiguis penitus ex utraque parte; secus in claris ex una, & obscuris ex alia, prout in casu nostro: quia in illa responsione obscura præsumptio iuris, & de iure supplet in fauorem interrogantis, quòd promissor ita respondendo conformauerit mentem suam cum mente stipulantis: ut uult textus noster: contra quam præsumptionem non admittitur probatio in contrarium. l. fin. in ulti. responso. C. ad senatusconsul. macedon. c. is qui fidem. extrà de sponsal. ponit glos. & docto. in l. fina. in princip. ff. de eo quod metus causa. Prætereà pro hac ratione facit, quia debemus interpretari actum

ri actum in dubio, ut potius ualeat, quàm pereat, præsertim in stipulationibus.l.quoties in stipulationibus. ff.de uerborũ obligation. & ut uerba cum effectu intelligantur, ad hoc ut aliquid operentur.l.si quando.in princip.ff.de legatis primo. Adeò, quòd licet stipulatio sit stricti iuris. l. quamuis. C. de usur.& notatur in §.actionum.infrà de actio.& strictè ueniat interpretanda l.quidquid astringendæ. ff.de uerb. obligatio. recipit tamen interpretationem substantialem,ut ualeat:quia in dubio debet sumi sensus, qui actum conualidare habeat: ut notat dominus Ias.in d.l.quoties.in primo notab. & est bonus text.in l.ubi est uerborum.ff.de reb. dub. His expeditis, deuenio ad notabilia,*circa quæ non ita latè,ut oporteret,me extendam: sed sicco pede pertransibo, ut plenius materiam in glo.magna attingam.Noto igitur primò ex hoc tex.quòd diuersitas inter interrogationem, & responsionem uitiat stipulationem.concor.text.in l.j.§.si quis simpliciter.ff.de uerborum obligation.& cum hoc not.simpliciter transcunt.Ioã. de Platea,Portius,& Angel.hîc.& docto. in d. §.si quis simpliciter. Noto secundò,quòd ad hoc ut diuersitas inter interrogationem & responsionem uitiet stipulationem, requiritur,quòd ipsa interrogatio & responsio sint penitus difformes,& quòd expresse aliud, quàm id de quo promissor interrogatus est,respondeatur. Istud est quod uult Impera.hîc. facit text. iuncta glos.in uerbo responderit.in d.§.si quis simpliciter. Noto tertiò,& ultimò,quòd stipulatio hoc modo concepta,Promittis sub conditione? Promitto: ualida est & utilis. Et est ratio,quia non est necesse,quòd eadem omnia in responsione repetantur,quæ in interrogatione expressa fuere. Verum quia istud not.satis expeditum fuit suprà in rationibus dubitandi & decidendi, ideo ulterius non prosequor. doct.tamen hîc faciunt quasdam illationes:sed quia sunt claræ,ideo ad dicta per eos me remitto. Expeditis textualibus,uenio ad glos.& in primis,quia glos.j.parua est declaratiua ad §.nostrum,ideo eam assumo. Non diuiditur propter eius breuitatem.Pro cuius expeditione quæro; utrum istud

 sit indi

sit indistinctè uerum, quòd si quis ad ea, quę interrogatus est, non respondeat, stipulatio sit inutilis. Respondet glos. quòd non: quia interdum inutilis est in totum, ut quando fit super qualitate: aliquando in partem, ut quando fit super quantitate. quod qualiter intelligi debeat, infrà subijciam. Deuenio nunc ad glos. magnam ita difficilem & scabrosam, ut nihil suprà dici posit. Pro cuius clariori intelligentia premitto,
6 *quid sibi uelint hi termini, Qualitas, Quantitas, & Species. Et in primis dico, ꝙ qualitas dicitur illa, quae apponitur, seu adijcitur alicui actui, siue substantiae: & quae sine ipsa substantia esse non potest. Istud colligo ex mente Iaso. in rubr. Institu. de action. in princip. & in l. si ita quis promiserit. in fin. princip. ff. de uerborum obligation. per text. in l. eius qui in prouincia. uersic. quoniam tunc. ff. si certum petatur. facit text. in l. ij. ubi Bartol. not. ff. de usufruct. & in l. si seruum. §. si modus. ff. de actio. emp. Multa exempla possem adducere, unico tantum contentus ero, iuxta morem Iurisconsul. ut habetur in l. ita uulneratus. in fi. ff. ad legem aquil. & in l. si quis obrepserit. ff. ad legem cornel. de falsis. & ut magis intelligar, pono exemplum in textu nostro. Nam si interrogem aliquē, promittis mihi purè? Ecce illa dictio, purè, est qualitas, quae adijcitur illi orationi, promittis mihi: quae oratio, quantum ad respectum qualitatis, substantia dicitur. Et ideo dicebam in descriptione: Quae sine ipsa substantia esse non potest. Nam si dicas, purè; ita simpliciter de nihilo seruiet, & uitiatur ipsa qualitas: ac per hoc redditur inutilis ipsa substantia. Secus est, ut dixi, si iungatur cum substantia. Quare putarem dicendum, quòd qualitas nihil aliud sit, quàm quoddam signum demonstratiuum alicuius rei: ut cum dico, Promitto tibi decem in pecunia numerata: illud in pecunia numerata, est qualitas, quae demonstrat actum, seu substantiam, super quo interponitur: uidelicet, in quo promissio adimpleri debeat. Quantitas autē, quantum pusillo meo iudicio percipere possum, nil aliud est, quàm genus: accipiendo genus prout

sumitur

ſumitur per gloſ.& Docto.in l.ij.§.mutui datio. ff.ſi certum peta.uidelicet in his quæ numero,pondere,menſura'ue conſiſtunt. Et quod dico quantitatem,Iuriſconſul.& Docto.noſtri ſummam appellant. l.ſcire debemus.l.inter ſtipulantem. §.ſi ſtipulante. ff.de uerborum obligat. attamen credo,quòd hîc accipiatur pro pecunia.per gloſ.in §.cũ adijcitur.in uer. uitiatam.in d.l.j.de uerbo.oblig. Species uerò nihil aliud eſt, quàm quoddam indiuiduũ ſeu corpus,ut homo,equus,bos, & ſimilia. Et iſto modo puto ſpeciẽ accipi in materia noſtra, quo etiã ſumitur per gloſ.& Docto.in dicta l.ij.§.mutui datio. Et hoc modo dicit accipi legaliter ſpeciem, Chriſtoph. Porcius,in §.fin.in gloſ.j.inſtitu.de iuſtit. & iure. Iſtis igitur ſic præmiſsis, diuido gloſ.noſtram in duas partes principales:nam in prima gloſ.ſupplet ad tex.In ſecunda,ponit diſtinctionem bimembrem pro declaratione textus. Secunda ibi,Diligenter tamen.Iterum iſta ſecunda principalis diuiditur in duas. In prima gloſ.declarat primum membrum illius diſtinctionis.In ſecunda,declarat aliud.Secunda ibi,Si autem non placeat. Denuo iſta ſecunda ſecundæ principalis diuidi poteſt in quatuor partes. In prima ponit unã diſtinctionem in tres caſus, ad illud ſecundum membrum. In ſecunda proſequitur declarãdo primum. In tertia declarando ſecundum. 3
In quarta examinando tertium.Partes patent.Poſſem etiam iſtam quartã partem, in plurima fruſta lacerare:ſed quia cantilena iſthæc eſſet nimis prolixa,ideo omitto: quia illę particellæ ſatis patebunt ex concluſionibus, quas infrà ſigillatim eliciam.Pro expeditione primæ partis gloſ.oppono ex mente ipſius:nam uidetur quòd iſte text.in ſui princip.loquatur in caſu indubitabili,dicendo: Præterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis ad ea, quæ interrogatus eſt, non reſpondeat. Certum enim eſt,ſi quis nõ reſpondeat ad interrogata, non ualere ſtipulationem. l.prima.in princip. ff.de uerborum obligation. ergo tanquam de indubitabili reijciendus ab aula.l.quod labeo.ff.de carbonia.edict.l.ancillæ.C.de fur. ad hoc reſpondet

glos.nostra cõgruè,& sensus erit talis:prętereà,&c.residuum glos.literaliter prosequor.Expedita literali expositione glos. uenio ad eius plenam (quantum uires nostræ se extendent)
7 interpretationem. *Et circa primam partem mihi uidetur, quòd minus bene Accurs. fecerit, subdendo illud uerbum, congruè,ad text. Nam autoritas componendi hunc librum Institu.& aliquid adijciendi uel detrahendi legibus,data fuit per Imperato. solùm illis uiris, de quibus habetur mentio in §.cumq; hoc.in proœ. suprà, & in prima constitu.c.in princ. & §.primo.& non alijs:& per consequens nec Accurs. glossatori:quum de eius potestate nullibi constet. Saluando possumus respondere, quòd istud haberet uerum, ubi ex nullà parte textus talis subauditio extrahi posset:sed Accur.secus fecit:quia adimpleuit mandatum l.inciuile. ff.de legi.& ideo non est mirum,si ex uerbis inferioribus text.iustè illud uerbum, congruè, addidit; quum non sit inconueniens, quòd præcedentia per sequentia declarentur. l.si seruus plurium. §.fina. ff.de legatis primo.& quòd secundum subiectam materiam aliquid addatur. l.si seruus legatus. §.qui margaritã. ff.eodem.Ex secunda parte principali glo.nostræ septem elicio conclusiones. Prima igitur sit conclusio. *Responsio in-
8 congrua ad interrogationem,si ilico & incontinenti à stipulatore approbetur,est eius efficaciæ, ut faciat ualere stipulationem.Fundatur ista conclusio in l.prima.§.cum adijcitur. ff.de uerborum obligatio. qui tex. nunquàm à memoria excidat,quia singularissimus est in hac materia, cùm alium cõsimilem nuspiam repererim. Circa hanc conclusionem, quot fuerunt capita, totidem & fuere sententiæ. Prima fuit opinio Ioan.& Azo. qui uoluerunt conclusionem indistinctè procedere, eò quia §.cùm adijcitur.tam ad §.si quis simpliciter.præcedentem, quàm ad §.si stipulanti. sequentem,referatur:& sic tam ad quantitatem,quàm ad qualitatem.Secunda fuit opi. Hugo.& Iacob.de Are. qui dixerunt, istud tantum habere uerum, cùm adijcitur aliquid, uel detrahitur in quantita

quantitate, non in qualitate:hac ratione, quia §.cum adijcitur. refertur tantum ad §.si stipulanti. sequentem, propter relatiuum aliquid:quod est substantiæ, non qualitatis. Tertia fuit opinio Petri de Bellaper.subtilis Vltramon. qui dicebat conclusionem procedere, quando aliquid adijcitur in qualitate tantùm, non in quantitate : ea ratione, quia in §.si quis simpliciter. ad quem solum uult referri §.cum adijcitur.semper præcedit in toto interrogatio,& sequitur responsio:nimirum si per complacentiam sequentem conualidatur stipulatio : secus in §.si stipulanti. quia ibi quando aliquid adijcitur,ad illud adiectum nulla præcedit interrogatio : nimirum si non ualet stipulatio.suprà de uerborum obligatio. in princip. Et sic habetis opinio. antiquorum relatas. Omissa disputatione, quæ nimis longa foret, dico opinio. Ioan.& Azo. ueram esse, quòd §.cum adijcitur. referatur tam ad præcedentia, quàm ad sequentia : ut quia distinctiones istas & cauillationes non admittat, quum generaliter & indistinctè loquatur, & ideo generaliter ueniat intelligendus. l.de precio. ff.de publicia. & ut stipulatio potius ualeat, quàm pereat.l.quoties in stipulatio. ff.de uerborum obligation.& faciunt quæ dixi suprà in responsione ad rationem dubitandi,ad secundam partem text. Et istam opinio. puto communem : ut quia eam præsenserit Accurs. hîc, dum generaliter loquitur. sequuntur Docto. communiter hîc. Gloss. Dyn. Bartol.qui refert has opinio.& alij in dicto §.cum adijcitur. quem legunt cum §. si quis simpliciter. & Paul. de Castr. in dicta l.prim.§.si stipulanti.in princip. Et ratio fundamentalis est, secundum Paul. ibi,& Porcium. hîc,in primis uerbis: quia ea quæ ilico & incontinenti fiunt, inesse uidentur. l.lecta.uersicul. dicebam. ff.si certum petatur.l.petens. C.de pactis.Limitatur ista conclusio,ut intelligi debeat, quòd ualeat stipulatio ex præsumptione iuris, fictione potius inspecta,quàm ueritate : ut uoluit glos.in dicto §.cum adijcitur. super uerbo, alia,& fuit de mente Bartol.& scriben. in locis

proxi

proximè adductis, & in l.prima. in princip. ff.eodem. quod comprobo ex uerbo,uidetur, posito in fin. dicti §. cum adijcitur,quod de sui propria natura fictionem importat.l.prim. §.deiecisse.ff.de ui & ui arma. Sed iuxta istam conclusionem
9 pulchra & difficilis se offert dubitatio: * An diuersitas inter interrogationem & responsionem, circa speciem in stipulationem deductam, uitiet ipsam stipulationem, etiam quòd incontinenti sequatur complacentia. Insignis Doctor Gallus Ioan. Faber hic, in princip. sui commenti ausus fuit tenere affirmatiuam: quòd non obstante complacentia, uitietur stipulatio. Dicit enim ipse,se intelligere §.cum adijcitur,quando aliquid adijcitur,uel detrahitur interrogationi: non si omnino aliud promittatur: ut in casu isto, quando de alia specie respondetur: & fundat opinionem suam super §.si de alia. infrà eodem. Iudicio meo, etsi Fabro multum debeam, salua tamen in futurum meliori deliberatione, uidetur aberrasse tantus uir. Nam ille §. si de alia. super quo se fundat,est extra propositum quæstionis nostræ: loquitur enim simpliciter, quòd ob diuersitatem circa speciem uitietur stipulatio:nec ibi ulla fit de subsecuta complacentia mentio. Et si diceretur: ille text. generaliter loquitur,ergo, &c. Respondeo, quòd si istud admitteremus, sequeretur, quòd §.cum adijcitur. seruiret nobis de uento: & quòd per illum §.noster, qui etiam generaliter loquitur, non deberet declarari,& distingui,quod dicere,esset nimis fatuum.Non obstat tex.in dicto §.cum adijcitur. quia dico, quòd debet intelligi non solùm quando additur,uel detrahitur aliquid stipulationi; sed etiam quando alia species diuersa promittitur. Quod colligo ex ipsius text.ratione generali,qui de directo se fundat super eo, quòd stipulatio prima sit inutilis, sed per secundam ex iuris præsumptione inductam,cõualidetur. Et ideo præsupposito,ꝙ prima stipulatio sit inutilis, tantũ operabitur cõplacentia quo ad speciem, quantũ quo ad quantitatem & qualitatem; nam quando ratio legis est generalior dicto,

dicto, legis dictũ extẽditur ad rationis limites. Clem. j. iuncta gl. in uerb. eligatur. de electio. Præterea, & istud est solidum fundamentum, paria sunt aliquid addere uel detrahere, & de nouo facere. l. hæredes palam. §. si quid post. ff. de testa. paria sunt ergo, ꝙ alia species promittatur: sicut si aliquid adijciatur uel detrahatur: ut complacentia stipulationem faciat ualere. Et istam opinionem uidetur approbare gloss. hîc loquens generaliter per uerbum, ubicunque: quod importat omni casu, loco, uel tempore. l. ubicunque. & ibi not. ff. de interrog. action. Istud itidem fuit de mente Barto. in dict. §. si quis simpliciter. uersic. præterea probemus. qui expresse dicit, Si de eo non præcessisset interrogatio, de quo facta est responsio. Ecce quòd Barto. ibi præsupponit, quòd interrogatio facta fuerit de una specie, & responsio de alia. Et ex his remanet prima cõclusio cum hac pulchra dubitatione optimè (ut opinor) resoluta. Sequentes conclusiones (domini) habetis intelligere, quando diuersitatem inter interrogationem & responsionem non est sequuta complacentia, nec expressa displicentia: ut præsupponit glo. nostra, iuncta declaratione Io. Fabri hîc. in princi. Secunda igitur erit conclusio: * Diuersitas inter interrogationem & responsionem circa qualitatem, omnimodo uitiat stipulationem. Fundamentum huius conclusionis stat in text. nostro, ibi, Aut si ille. & in dict. l. j. §. si quis simpliciter. de uerbo. obli. & cum hac conclusione, transeunt omnes hîc, & ibi, nemine discrepante. Ratio fundamentalis huius conclusionis est, secundum Bal. hîc: quia in casu isto est diuersitas in obligationis qualitate, totalem obligationem respiciente: nimirum si uitiata qualitate, quæ ipsi substantię adiungitur, si redditur inutilis etiam ipsa substantia. Hinc est, ut uoluit Barto. in l. non solùm. §. morte. ff. de oper. noui nuntia. col. vj. in princ. quòd si interroges me, Promittis mihi x. purè: & ego respõdeo, Protestor quòd si promittam tibi purè, uolo quòd illud intelligatur sub conditione, uel certo modo: tũc talis limitatio, quæ futuræ obligationis causa adijcitur, inducit diuersitatẽ in qualitate obli-

10

gationis: & ita talis diuersitas obligationem uitiabit: quia
actus qui postea fit purè, non se compatitur cum protesta⸗
tione.argum.dict.§.si quis simpliciter.& text.nostri. Contra
hanc conclusionem obstare uidetur text.in c.commissum.de
quo prioribus diebus argumentabar aduersus præceptorem
communem,Dominum Petrum de Sancto Georgio: in ma⸗
teria feudorum,extrà de decimis. iunctis ibi notatis per Pa⸗
norm.in primo not.ubi habetur, quòd diuersitas & mutatio
qualitatis, obligationem solutionis decimarum non uitiat.
Ergo idem uideretur dicendum in casu nostro,quòd diuersi⸗
tas & mutatio qualitatis, obligationem ex stipulatione de⸗
scendentem,uitiare non debeat. Istud non reperio ab alio ta⸗
ctum:attamen puto faciliter posse responderi, quòd ibi qua⸗
litas accipitur pro quodam corpore indiuiduo: quia illi mo⸗
nachi de Bosse,habebant quasdam domos dirutas, quas con⸗
uerterũt in terras fructiferas: & ideo licet illa qualitas,id est,
illud corpus mutetur,& uarietur quo ad nomen, ut ubi ap⸗
pellabatur domus, nunc nuncupetur campus: non tamen
uitiatur substantia ipsa, quin super ea, obligatio decimarum
persolui debeat. Quod secus est in casu nostro: quia quali⸗
tas (ut in superioribus dixi) accipitur pro quodam signo de⸗
monstratiuo, quod adijcitur alicui substantiæ: quare ipso
uitiato, uitiatur etiam obligatio,ex ipsa stipulatione descen⸗
1 dens. Tertia sit conclusio: * Diuersitas inter interrogatio⸗
nem & responsionem circa quantitatem, in eo quod conso⸗
nat,ualet:in alio,non.Fundamentum istius conclusionis,cir⸗
ca id quod consonat,stat in dict.l.j.§.si stipulanti.ff.de uerb.
obli.circa id quod non consonat,stat in §.nostro.in uersi. ue⸗
luti si quis. Et cum hac conclusione transeunt glo. & omnes
scrib.cõmuniter hic & ibi. Ratio fundamentalis huius con⸗
clusionis secundum Bald. hic, est:quia quantitas minor,sem⸗
per est in obligatione.l.si ita stipulatus x.aut xv.cum simil.
ff.de uerb.oblig.& ideo illud in quo consonat responsio,quũ
sit minimum in obligatione,nõ reddit eam inutilem.Aduer⸗
tatis,quia Bal.est corruptus;corrigatis ut hic dico, l.si ita sti⸗
pulatus,

Pulatus.& ibi,& ideo,&c.tollatis primā negatiuam, ne aliàs Bal.sit sibi contrarius. Hanc distinctionem omnino admittere nō uidetur tex.noster,qui loquitur generaliter: & ideo generaliter uenit intelligendus.uulg.l.de precio.ff.de publicia. Glo.& doct.in d.§.si stipulanti.multum insudauerunt,& capita sua torserunt circa istorum textuum concordiam: & tamen nullam dant concludentem,sed diuinatiuam tantum rationem.Quare putarem dicendū,quòd §.noster corrigat dictum §.si stipulanti.quum istud sit ius nouum, & posterius. c.j.de consti.lib.vj.& eò fortius, quia uidebatur fortasse absurdum Imperatori,ponere istam diuersitatem inter qualitatem & quantitatem. Considerans tamen correctionem legum iuxta posse nostrum debere uitari, ut iura iuribus concordentur.l.unica.C.de inoffic. doti. Mihi uidetur,quòd dominus Iason habuerit uerum & perfectum iudicium in hoc puncto.in dict.§.si stipulanti. col.iij. circa medium.uidelicet quòd ille textus per istum, & iste per illum declarari debeat: & eò maximè, quia iura noua debent potius distingui per antiqua, quàm dicere, quòd inducatur legum correctio: secundum gl. & Docto.in l.sciendum.in princip.ff.qui satisda. cogan. notat Ias.in l.filium quem habentem.in fi.commenti. C.famil.hercis. Non enim est absurdum,ut posteriores leges per priores declarentur, & econtra. l. non est nouum. cum sequent. ff. de legib.& pro hac conclusione facit,quod dixit Barto. in dict.l.non solùm.§. morte.in loco,quem in praecedenti conclusione adduxi. Quartam formo (extra tamen gloss.) conclusionem, ut quia hîc quadret: * Diuersitas inter 12
interrogationem & responsionem circa appositionem diei uitiat stipulationem. Circa istam conclusionem Docto.inter se certauerunt. Bart. enim in dict.l.j.§.si quis simpliciter.tenendo partem affirmatiuā,quòd uitietur stipulatio, opponit de tex.in l.j.§.diem.aliàs est §.editiones.uersi.diē.ff.de eden. ubi dicitur, ꝙ dies est pars stipulationis sicut summa: sed in summa si aliquid adijciatur,uel detrahatur,nō uitiatur stipulatio.d.l.j.§.si stipulanti.& uidimus in praecedēti cōclusione.

ergo idem dicendum uidebatur & in die. Soluit ipse Barto. quòd adiectio diei, substantiam & obligationis qualitatem immutat: quia licet nata sit actio, obstat tamen exceptio. Secus est in quãtitate, quando aliquid adijcitur: quia tunc non est diuersitas in obligationis qualitate, & sic circa substantiam: nimirum si stipulatio non uitiatur. Hac solutione non contentus Ludo. Roma. in d.l.j.§.fi.colum.ulti.tenet aduersus Barto. quòd idem dicendum sit in die, quod in summa: & fundat opin. suam in dict.§.si stipulanti. & in d.l.j.§.diem. de eden. & certè hæc argu. sua eadem sunt cum dictis Barto. in oppo. in substantia. Alexan. in d.§.si quis simpliciter. in prin. & in dict. §. fin. in fine. mordet, & meritò (ut infrà uidebitis) hanc Rom. sententiam: per text. nostrum, & in dict.§.si quis simpliciter. ut uidere poteritis apud eum. Dominus Ias. ibidem, in secundo not. conatur defensare opinio. Roma. duobus fundamentis, ut ibi per eum. Dicit tamen se credere, q sententia ipsius Ro. non procedat in longiori tempore, id est, quando adijcitur prolixior dies: quia dispositum in summa, non procederet in die. Quid dicendum inter hanc altercatio-
13 nem? * Ego, saluo semper perfectiori iudicio, puto quòd Ro. & Ias. male & pessimè senserint. Et in primis quia eorum opinio uidetur principaliter fundata super eo, quòd bonum sit argumentum de summa ad tempus. l. miles ita. in princi. ff. de mili. testa. Respondeo, quòd illud procedit circa terminos d. l. miles ita. & non in terminis quæstionis nostræ: ut quia diuersa sit ratio, & ideo diuersum ius statuendum. l. interpositas. C. de transact. l. in actionibus. ff. de his qui not. infamia. Et pro hoc facit, quia cessante causa & ratione legis, debet etiã cessare ipsa legis dispositio. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patron. notat Alexan. in l. fin. in primo not. C. de edicto diui
14 Adria. tol. Declaro melius: * Illud quod disponitur in dict. l. miles ita. est speciale fauore militum, circa testamenta in castris condenda: sed non reperio quòd in stipulando aliquis fa uor militibus ultra ius commune concedatur: & ideo non quadrat, uelle argumentari de summa ad tempus, extrà materiam

teriam specialitatis. Et dato quòd admitteretur in militibus extensio huius argumenti extra rationis legis limites: non tamen admitteretur istud in paganis; quia quod quibusdam aliquo casu & speciali priuilegio conceditur, non est ad alios casus, & dissimiles personas trahendum in consequentiam. §. sed & quod principi. suprà de iure natur. gentium uel ciui. l. quod uero. ff. de legi. Nec obstaret, si diceretur, Non'ne bonum est argumentum, de ultimis uoluntatibus ad contractus? l. pactum inter hæredem. ff. de pactis. Respondeo, quòd non, quando non est identitas rationis. d. l. pactum. & l. quæ de legato. ff. de leg. j. & dato quòd procederet argumentum: non admittitur nisi negatiuè, non autem affirmatiuè: ut dicit Ioan. de Platea, in §. unico. Instit. de lege fusia cani. tol. & ideo quum adsit diuersitas rationis in casu nostro, non poterit sumi affirmatiuè argum. à dict. l. miles ita. Vlterius dico, quòd pro opin. Barto. & Alexan. stringit ineuitabiliter, text. noster, ibi, Si modo scilicet id exprimas, &c. & in dict. §. si quis simpliciter. ibi, Aut si ita interrogatus, Intra Calendas quintas dabis? responderit, Dabo Idibus. Quod ego intelligo, scilicet, Dabis die xxviij. puta, mensis futuri Ianuarij, qui dicitur, quinto Calend. Februarij: alter responderit, Dabo Idibus: id est, die xiij. illius Ianuarij. Ecce text. clarum, in quo de tempore detrahitur, & uitiatur stipulatio. Et per hoc cessat aliud fundamentum, quod facit Ias. quod est mera cauillatio ad ista iura. Nam cum habeamus textus claros & apertos, non est recurrendum ad illa coniecturata argumenta, & sophismata, ad quæ tendit sententia Rom. & Iaso. ut dixit glo. ij. in c. j. de feudi cognit. in usibus feud. In claris enim opus non est coniecturis. l. continuus. §. cum quis. ff. de uerb. oblig. Nec esse debet quæstio, ubi est casus legis; ut dicit Alex. in l. si sic stipulatus. ff. eo. Et dato, sed non concesso, quòd isti text. non probarent: habeo regulam certam, quòd de similibus ad similia, seu ab æquiparatis procedit argumentum. l. non possunt. ff. de legi. l. leges. la. j. in secundo responso. C. eod. c. si postquàm. iuncta glo. fin. de electio. lib. vj. Sed sic est

quòd conditio & dies æquiparantur.l.inter omnes.& ibi notatur.ff.qui ſatiſda.cog.& in infinitis iuribus eſt uidere, ubi ſimul ponuntur,& æquiparantur dies & conditio. Diſpoſitum ergo in conditione, haberet etiam locum in die, quum dies magis adaptetur qualitati,quàm quantitati. Et per hæc remaneat expedita iſta concluſio ſatis utiliter. Quinta erit
15 concluſio: *Diuerſitas inter interrogationem & reſponſionem circa ſpeciem, quando una res pro alia promittitur, uitiat ſtipulationem. Fundatur hæc concluſio in §.ſi de alia. infrà eo.& in l.inter ſtipulantem.§.ſi Stichum. iuncta l.continuus.§.j.ff.de uerb.oblig.Ratio fundamentalis huius concluſionis eſt, quia in ſtipulationibus requiritur conſenſus utriuſque partis.l.j.§.adeò.ff.de pactis.d.l.continuus. §. j.& dixi ſuprà in prima ratione dubitandi. Sed quia in caſu noſtro, non eſt conſenſus, ſed diſſenſus: quum unus tendat in Mutinam,alter in Rhegium: ideo nimirum ſi inutilis redditur ſtipulatio.Declarate tamen & intelligite hanc concluſionem,ut procedat,quando appareret manifeſtè, partes diſſenſiſſe: ſecus ſi non appareret,uel eſſet in dubio:quia tunc ſeruanda eſſet diſtinctio glo.in d.§.ſi de alia. Poſſem circa hanc cõcluſionem ſermonem in longius protrahere: ſed quia iſtud eſſet auferre proprias dotes ipſi §.ſi de alia. ideo ulterius nõ
16 proſequor. Sexta erit concluſio:* Diuerſitas plurium ſpecierum, cumulatarum copulatiuè:ſiue quid adijciatur, ſiue detrahatur,circa id, ad quod congruè reſpondetur,utilis:circa uerò adiectum inutilis eſt. Fundamentum huius concluſionis ſtat in l.j.§.ſed ſi mihi.& in l.inter ſtipulantem.§.ſi ſtipulante.in ultimo reſponſo.ff.de uerbo.obligatio. Ratio fundamentalis eſt, quia in hac obligatione copulatiuè concepta, tot ſunt ſtipulationes,quot ſunt res.l.ſcire debemus.iunctis ll.proximè adductis.ff.de uerbo.obliga.& ideo,ubi ſunt plures res in ſtipulationem deductę,plures erunt ſtipulationes: quum res iſtæ inter ſe ſeparatæ & diuiduæ ſint. quare non eſt mirandum,ſi per inutilem utilis ſtipulatio non uitiatur. & in hanc concluſionem unanimiter aſpirant ſcrib. hîc, & ibi.

& ibi. Septima, & ultima erit conclusio.* Diuersitas plu- 17
rium specierum alternatiuè cumulatarum, si ad utranque, uel
simpliciter respondeatur, utilis est: si ad unam tantùm, inu-
tilis. Fundatur ista conclusio in di.l.j.§.si quis simpliciter. &
longè clarius in l.inter stipulantem. §. si stipulante. in princ.
ff.de uerbor.obligatio. Ratio fundamentalis in hoc potissi-
mum consistit: quia in hoc casu est diuersitas in stipulatio-
ne, totalem obligationis, seu substantiæ qualitatem respi-
ciente. Nam cùm quis interrogat alternatiuè, Promittis Sti-
chum aut Pamphilum? uidetur sub conditione interrogare,
ut quem malit, promissor soluat: quum in alternatiuis ele-
ctio sit ipsius promissoris debitoris. l. plerunque. §.fina.ff.de
iure dotium. sufficit enim quòd in rebus alternatiuè promis-
sis, earum altera in forma specifica adimpleatur. l. si quis ita
stipulatus. in fine. ff. de uerbo. obligat. Sed is qui interroga-
tur, respondendo, Promitto Stichum, uidetur se uelle obli-
gare purè, & sic præcisè ad illum Stichum. Et ideo non est
mirandum, quum ad interrogata congruè non respondea-
tur, sed diuersimode, circa qualitatem ipsius stipulationis,
si inutilis reddatur, & uitietur huiusmodi stipulatio. Et ex
his remaneant expeditæ septem istæ conclusiones, in qui-
bus puto totam materiam hanc, in substantia saltem, esse
conclusam. Duo tantum superesse conspicio, quæ necessa-
riò ueniunt hoc in loco discutienda. Primum est, ut ratio-
nem diuersitatis, inter has duas ultimas conclusiones (etsi
satis ex prædictis pateat) uobis assignem. Secundum est, ut
dubitationem aliquam, circa rationem diuersitatis inter ter-
tiam conclusionem, & hanc ultimam, pro ingenioli uiribus,
subsistere non permittam.* Ad primum deueniendo, dico, 18
ex mente domini Lancel. Galli. in di.l.j.§.sed si mihi. in prin.
ff. de uerbo. obligat. qui clarius quàm alius quem uiderim lo-
quitur, quòd ratio diuersitatis, quare dispositum in specie-
bus copulatiuè in stipulationem deductis, non habeat locum
etiam in speciebus alternatiuè eodem modo deductis, hæc
est, quia in copulatiuis siue promittantur duæ species, quum
præcessit

debemus. Corroboratur glossæ, & aliorum ratio aduersus Bartol. per aliam rationem glo. in l. inter stipulantem. §. si stipulante, in glos. magna. uersic. uel dic tertio. ff. de uerborum oblig. quam ibi Dominus Alexan. dicit ueram, & cõmunem. Dicit ibi Accurs. quòd illa adiectio, siue detractio maioris summæ, habetur pro superflua, & superuacua: nec plus operatur, quàm si minor tantũ summa promitteretur: quare huiusmodi superfluitas siue apponatur, siue omittatur, non habebit uitiare ipsum actum & stipulationem. l. testamentum. cum concord. adductis in glos. C. de testa. Quod secus est in speciebus, ut demonstratum fuit satis abunde in præcedentibus. Non tamen nego, quin ratio assignata per Bart. sit bona, & tuta: imò eam uerissimam puto. Crederem tamen glos. & communis rationem meliorem, & magis concludentem esse: ut ex prædictis apparet. Et eò maximè, quia ratio Bart. est solùm ratio simplex diuersitatis: sed ratio glos. & communis, est ratio rationis uiuacissima. Cogitabitis tamẽ, quænam ex his uestras magis demulceat aures. Limitate tamẽ,* & de- 21 clarate, quod dictum fuit in summis, semper id quod minus est attendi, ut sustineatur stipulatio, nõ habere uerum: quando utraque summa simul & semel esset in obligatione alternatiuè, circa quam caderet affectio, uel ratione causę, pro qua quis promisit, uel respectu personæ, cui facienda est solutio, uel ratione loci, seu temporis, propter quod posset resultare interesse: quia tunc si aliquid adijciatur, uel detrahatur interrogationi, stipulatio redditur inutilis. Ista est decisio Bartol. clara, in l. si duo. in fin. ff. de uerborum obligatio. & in dicta l. prima. §. sed si mihi. (licet nõ ita clarè) ff. eo. ubi uide Dominum Lancel. post alios, colum. ij. Et per hæc, ad laudem Dei Opti. Maxi. impositus sit finis huic solenni §. Qui tanquam parentis adolescentis primogenitus, portioneq; iure sibi debita, honestatus, ueterano quãdoq; altius meditandi iucundè causam præstabit. Alexander Losęus de Auiliania, scholasticorum minimus, almæ Cisalpinę nationis Taurinensis uices Abbatis gerens.

EXCVSAE SVNT HAE DOMINI Alexandri Losæi, Auiliani Iurisconsul. Interpretationes in inclyto & splendidissimo Lugdunorum emporio, Gallorum monarchiam regente Christianiss. & felicissimo Francisco, huiusce nominis primo: gubernante autem Reuerendiss. & Illustr. Francisco à Turnone, inter Cardinei cœtus primarios sapientissimo, Anno Christianæ salutis M. D. XXXVII.

INDEX EORVM, QVAE HOC IN OPVSCVLO, CONTINENTVR.

ERRATA.

Char. 6. ibi. in sacrosancto ac Romano. legas, eo Romano.
Char. 10. num. 3. ibi. plenius(que) alibi. legas, plenius quàm.
Char. 18. numero 18. ibi. ideo præpositio titul. legas, præposito.
Char. 20. nume. 20. ibi. & sæpius. abundat cópula &.
Char. 27. nume. 9. ibi. extinguit. legas, extinguitur.
Char. 30. numero 2. ibi. à maioribus familiæ. legas, manibus.
Char. 36. numero 5. ibi. sub qua est situata. legas, sub quo.
Char. ead. ibi. in illa actione. legas, in illa dictione.
Char. 37. nume. 7. ibi. uulg. l. arrianus. ff. de uerborum obligatio. legas, ff. de action. & obligation.
Char. 46. nume. 6. ibi. §. libertos. legas. §. libertas.
Char. 48. nume. 9. ibi. torques. legas, torqueas.
Char. ead. in fin. ibi. ultimo. legas, ultimum.
Char. 58. nume. 19. ibi. qui iudex. legas, quum iudex.
Char. 61. nume. 22. ibi. ut hæc l. deciditur. legas, ut hac.
Char. 63. numero 23. ibi. ad præcedentiam. legas, ad præcedentia.
Char. 87. nume. 5. ibi. in quinta not. legas, in quinto.
Char. 90. numero 8. ibi. ingratis liberis. legas separatim, in gratis.
Char. 117. nume. 1. ibi. de qua. legas, de quo.

